

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**NACISTICKÁ TRESTNICE MÍROV BĚHEM
OBDOBÍ OKUPACE (1938 - 1945)**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Anna Blatecká

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kreisinger

Olomouc

2018

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že magisterskou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Bc. Anna Blatecká

Mé poděkování patří především mému vedoucímu práce, panu PhDr. Pavlu Kreisingerovi, Ph. D., který mi po celou dobu zpracovávání magisterské diplomové práce ochotně pomáhal a byl zdrojem množství užitečných a profesionálních rad. Také bych chtěla poděkovat všem odborným pracovnícím a pracovníkům, zejména zaměstnancům olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě, ale také zaměstnancům Národního archivu v Praze, či Archivu bezpečnostních složek, kteří mi mnohdy pomáhali s vyhledáváním archiválií. Můj dík patří také mému partnerovi, který mi byl po celou dobu studia tou největší oporou. Vděčná jsem také celé své široké rodině a přátelům, kteří mi byli při psaní práce nablízku.

Obsah

ÚVOD.....	5
Prameny a literatura	8
1. PRVNÍ LÉTA NACISTICKÉ TRESTNICE NA MÍROVĚ (1938-1942)	13
1.1 Mnichovská dohoda a zavedení říšské státní správy v okupovaném pohraničí.....	13
1.2 Převzetí mírovské věznice německou správou	17
1.3 Německé vězeňství	22
1.4 Správa a personální obsazení trestnice do roku 1942.....	26
1.5 Skladba vězněných osob a početní stavy v letech 1938-1942	34
2. MÍROV ÚSTAVEM PRO PLICNĚ NEMOCNÉ VĚZNĚ (1942-1945)	42
2.1 Přestavba věznice na ústav pro nemocné.....	42
2.2 Správa věznice a její personální obsazení během let 1942-1945.....	51
2.3 Vězeňský lazaret	56
2.4 Skladba vězněných osob a rekonstrukce počtů vězňů v letech (1942-1945)	62
2.5 Každodenní život vězňů na Mírově.....	71
2.5.1 Vzpomínky na transporty a příjezd na Mírov	71
2.5.2 Režim vězňů a vnitřní vězeňský řád	74
2.5.3 Spojení se světem	76
2.5.4 Umírání na Mírově.....	79
2.6 Konec války na Mírově	81
3. VEDOUcí PŘEDSTAVITELÉ NACISTICKÉ TRESTNICE NA MÍROVĚ	86
3.1 Lékař ve vedení – MUDr. Augustin Mrha.....	86
3.2 Dr. Heinrich Brandstätter	90
3.3 Walter Bartl	94
ZÁVĚR:	102
PŘEHLED POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	109
Prameny	109

Literatura	111
Monografie	111
Dílčí studie a sborníky.....	111
Elektronické a internetové zdroje	113
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	114
RESUMÉ	116
PŘÍLOHY	117
Obrazová příloha	120
ANOTACE	127

Úvod

Hrad Mírov ležící v severomoravských kopcích poblíž města Mohelnice byl vybudován ve 12. století jako součást obranné soustavy střežící olomoucký biskupský majetek. Ve druhé polovině 17. století byl mohutně přestavěn a od roku 1760 začal být využíván jako kněžské vězení. O sto let později prodala olomoucká arcidiecéze mírovský hrad moravskému místodržitelství, které na Mírově zřídilo státní věznici.¹ Hrad byl ještě před příchodem prvních vězňů upraven ke svým budoucím účelům, přičemž byl údajně schopný pojmut až 1000 vězňů.² První vězni byli na Mírov převezeni z brněnského Špliberku v roce 1858 a v průběhu následujících let se mírovský hrad stal největší věznicí na Moravě. Svou funkci plnil nadále i po vzniku Československa. Mírov se stal jednou z devíti věznic, ve kterých byli v prvních letech existence samostatného státu internováni vězni s dlouholetými tresty za těžké zločiny.³ V roce 1930 byla mírovská věznice upravena na ústav pro nemocné vězně a československému státu sloužila až do podzimu roku 1938, kdy byla na základě výsledků Mnichovské dohody předána do německé správy. Během okupačních let plnila věznice hned několik funkcí, ovšem nejdelší dobu, od roku 1942 do konce války, byla „ústavem pro plicně nemocné“.⁴ Během tohoto období v ní byly vězněny stovky chorých vězňů ze všech koutů Říše, a to hlavně polské a české národnosti. Této temné etapě dějin mírovské věznice byla doposud věnována pouze okrajová pozornost v podobě několika krátkých studií. Z tohoto důvodu bude na základě rozsáhlé analýzy pramenů a literatury usilováno o zpracování první ucelené studie mapující éru nacistické

¹KOUŘIL, Miloš: *Trestnice Mírov za okupace*. In: Boj proti fašismu a okupaci na jižní Moravě: 25. a 26. října. Mikulovská symposia, roč. 14, Mikulov 1984, s. 170-174, s. 170.

²KŘUPKA, Václav, TRUNDA, Zdenek, WILHELM, Marek: *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice 2008, s. 51.

³GODULA, Vilém: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*. In: Slezský sborník- acta silesiaca, roč. 67, č. 1., Opava 1969, s. 514-527, s. 515.

⁴*Anstalt für Lungenkranke*.

trestnice na Mírově, přičemž pozornost bude soustředěna jak na vězněné osoby, tak na personální obsazení a správu trestnice.

Práce bude také mikrosondou do problematiky dějin nacistického vězeňství, které je v české historiografii věnována spíše okrajová pozornost. V tomto ohledu by mělo být například vysledováno, jakým způsobem fungovalo budování nacistického vězeňského systému na území Říšské župy Sudety. Práce si též klade za cíl zhodnotit, jakou úlohu měla mírovská trestnice, a později ústav pro nemocné vězně, sehrát v rámci německé justice. V této souvislosti bude řešena základní otázka, a sice zda měli být na Mírově nemocní vězni léčeni či spíše izolováni od zdravých vězňů, kteří byli schopni práce. Tato otázka bude vycházet z hypotézy Viléma Goduly, který uvedl, že mírovský ústav sloužil pouze k izolaci nemocných.⁵ Mezi další partikulární cíle patří objasnění některých sporných informací, které se objevují v již existujících studiích zabývajících se Mírovem. Práce se pokusí vyřešit například otázku počtu osob, které byly během necelých sedmi let jmenovány do funkce vedoucího trestnice, či další problematice téma všech studií, tedy údajnou existenci vyšetřovny Tajné státní police (*Geheime Staatspolizei*, dále jen Gestapo).

Práce bude rozdělena do tří větších úseků, které budou dále děleny do dílčích podkapitol. V rámci prvního a druhého úseku bude postupováno chronologicky. Předmětem prvního úseku bude popis období od roku 1938 do roku 1942, kdy byl mírovský hrad trestnicí. Součástí této kapitoly bude podrobnější popis předání věznic do rukou německé správy v říjnu roku 1938. Dále bude věnována pozornost správě trestnice a vězeňskému personálu a bude též rekonstruováno složení vězněných osob a početní stavy vězňů. Druhá část magisterské diplomové práce se bude soustředit na období od podzimu roku 1942 do konce války. V této kapitole bude kromě rekonstrukce počtů vězňů přiblížen i jejich každodenní život a opět bude zhodnoceno personální obsazení ústavu a jeho správa.

⁵GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 514.

Budou zde též podrobněji popsány dvě události, které byly v dějinách trestnice zlomové. Zaprvé bude popsáno plánování a následná realizace přestavby trestnice na ústav pro vězně trpící tuberkulózou a zadruhé bude detailněji pojednáno o posledních válečných dnech na Mírově a jeho následném předání do československé správy. Ve třetí kapitole pak budou nastíněny životní osudy tří vedoucích věznice, kteří na Mírově působili nejdelší dobu. V rámci této části bude přiblížen jak profesní život vedoucích věznice, tak jejich politická příslušnost či aktivita před nástupem na Mírov. Samozřejmě bude též zhodnocena jejich působnost na samotném Mírově. První analyzovanou osobou bude Dr. Augustin Mrha, který působil v trestnici již před rokem 1938 a významnou úlohu sehrál též během období okupace. Zpočátku působil jako přednosta trestnice a později jako vedoucí lékař vězeňského lazaretu. Další analyzovanou osobou bude Heinrich Brandstätter, který na Mírově působil během přeměny trestnice v ústav pro choré vězně. Poslední prezentovanou osobou bude Walter Bartl, který řídil vězeňský ústav od roku 1943 až dokonce války. V této sekci bude též popsán poválečný soudní proces, který byl s Waltrem⁶ Bartlem veden u Mimořádného lidového soudu v Olomouci.

V rámci výzkumu bylo využíváno tradičních metod historické práce, jako je přímá a nepřímá metoda, a to hlavně při rekonstrukcích početních stavů vězňů a personálního obsazení vězňů či při popisu jednotlivých zlomových událostí. Magisterská diplomová práce je ovšem také syntetizujícím dílem, které využívá výsledky již publikovaných studií a dále je rozpracovává. V neposlední řadě bylo také využito biografické metody, která by snad mohla být oživujícím prvkem studie.

⁶Po konzultaci poradny Ústavu pro jazyk český bude tato práce v jiných pádech než v prvním používat verzi jména Walter bez „e.“

Prameny a literatura

Hlavní těžiště výzkumu k této práci tkvělo v analýze a syntéze archiválií uložených v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě. V první řadě bylo pracováno s fondem *trestnice Mírov*, který je tvořen převážně úředními a služebními knihami, vězeňskými spisy trestanců, jejich chorobopisy či úřední korespondencí z let 1850 až 1950. Fond je opatřen inventářem z roku 1953, dle kterého byly vybírány jednotlivé spisy a knihy, které se vzhledem k vytyčenému tématu jeví jako relevantní. V průběhu výzkumu bylo ovšem zjištěno, že inventář fondu je často pouze orientační. Názvy kartonů, knih a spisů v některých případech nekorespondovaly s reálným obsahem pramenů, díky čemuž se nedá vyloučit, že při dalším průzkumu zbývajících částí fondu nebudou nalezeny ještě další relevantní prameny k období okupace. Vzhledem k této skutečnosti bylo též zapotřebí rekonstruovat minulost věznice z obrovského množství útržkovitých zpráv, které jsou roztroušeny v jednotlivých částech fondů. Je nutno podotknout, že archivní materiál z období okupace se nedochoval kompletní. Stejně, jako tomu bylo v případě jiných nacistických institucí, i na Mírově se zřejmě v závěru války okupanti pokusili zlikvidovat co nejvíce problematických dokumentů.

Dalším zásadním pramenem byl soudní spis, jehož signatura je *LS 190 -47 (Ve věci Bartl a spol.)*, dále ve fondu *MLS Olomouc*. Ve spisu se nachází bohatá dokumentace k soudnímu procesu s mírovskými dozorci, která přibližuje věznicí optikou samotných vězňů. Ti v ní většinou vypovídají o chování jednotlivých dozorců, což jsou informace, které úřední dokumenty z období okupace neposkytují. Tento pramen je však limitován dobou svého vzniku; jedná se až o poválečné vzpomínky. Zároveň se z něj až na pár výjimek dozvídáme pouze o posledních válečných letech.

Doplňující archivní výzkum byl uskutečněn v berlínské pobočce německého Spolkového archivu (*Bundesarchiv - Berlin-Lichterfelde*), kde byly ve sbírce BDC (*Berlin Document Center*) objeveny obzvláště přínosné dokumenty týkající se plánů přeměny trestnice na ústav pro plicně nemocné vězně. Jedná se především o hodnotící zprávy a korespondenci mezi říšským ministerstvem spravedlnosti a ministerstvem financí či mezi generálním státním zastupitelstvím a tehdejší přednostou trestnice.

Bohatě bylo též pracováno s prameny z fondu *Státní zastupitelství při Vrchním zemském soudu (říšském) Litoměřice* (dále jen fond *STA-OLG Litoměřice*), který se nachází ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích, přičemž byly využity personální spisy vedoucích trestnice Heinricha Brandstättera a Waltra Bartla. Z těchto spisů se můžeme dozvědět, jaké byly jejich kádrové posudky, které zpracovávala NSDAP či generální státní zastupitelství, nebo o jejich pracovní činnosti mimo Mírov. Bohužel ani v tomto případě nejsou dokumenty zcela kompletní. Partikulárně byly využity prameny z Národního archivu v Praze, konkrétně některé okupační vězeňské spisy bývalých politických vězňů. Přínosné informace se nacházejí také v Archivu bezpečnostních složek v Praze. Jednalo se o členské karty Gestapa, NSDAP či o dokumenty z fondu *141: Německé soudy v říši*. Konečně bylo též pracováno s publikovanými paměťmi přeživších. Při výzkumu byly využity vzpomínky žurnalisty Jaroslava Němečka či paměti Oldřicha Formánka.⁷

Jak již bylo řečeno, předkládána práce je zčásti syntézou, a proto bude alespoň v krátkosti nastíněna literatura, se kterou bylo nejvíce pracováno. Co se týče otázek týkajících se vývoje německého vězeňství, systému věznic na území Třetí říše a dalších obecnějších témat, byly využívány hlavně poznatky Nikolause Wachsmanna prezentované

⁷NĚMEČEK, Jaroslav: *Mírov*. In: HABŘINA, Rajmund: *Žalm Moravy*, Brno 1948, s. 87-99; FORMÁNEK, Oldřich: *Pozor! Cela čís. 292 (Ve spárech Gestapa)*. Praha 1945, s. 344.

v publikaci s názvem *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*.⁸ Jedná se asi o nejucelenější a nejpodrobnější dílo k tématu nacistického vězeňství. Přínosným zdrojem byla také publikace polského historika Andrzeje Kurka *Czesi w więzieniach okupowanej Europy*⁹, ve které se autor zabývá vězněnými Čechy, systémem nacistického soudního vězení či trestním právem v Protektorátu Čechy a Morava. Obzvláště přínosný je seznam veškerých soudních obvodů Třetí říše.

Co se týče českojazyčné historiografie, inspirativní a pro tuto práci přínosné byly studie publikované v časopisech *Historická penologie* a *České vězeňství* či v periodiku *Terezínské listy*. V rámci těchto periodik vznikla například studie Aleše Kýry *Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice* publikovaná v roce 2008¹⁰ či studie Petra Koury „*Je to vůbec nemyslitelné, že něco takového se může ve 20. století stát.*“ *Pankrácká „sekyrárna“ neboli oddělení II A*.¹¹ Okupačnímu vězeňství se také věnuje Alena Kafková ve studii s názvem *Řízení československého vězeňství v letech 1918-1948*¹² či Jaroslav Nečas, který toto téma přibližuje prostřednictvím biografie českého dozorce Adolfa Kolínského, který si prošel několika německými vězeňskými zařízeními včetně pankrácké věznice či policejní věznice Gestapa v Malé pevnosti Terezín.¹³

Dalším druhem literatury byly studie, které se již přímo věnují mírovské věznici. Ve většině případů se jednalo o kratší studie, jejichž výsledky by ovšem neměly zůstat bez povšimnutí. Autorem asi nejznámější studie – *Nacistická trestnice Mírov* – je Josef Bartoš.

⁸WACHSMANN, Nikolaus: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*. New Haven 2004, s. 538.

⁹KUREK, Andrzej: *Czesi w więzieniach okupowanej Europy*. Wrocław 2006, s. 462.

¹⁰KÝR, Aleš: *Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice*. In: *Historická penologie*, č. 1, Praha 2008, s. 27-36.

¹¹KOURA, Petr: „*Je to vůbec nemyslitelné, že něco takového se může ve 20. století stát.*“ *Pankrácká „sekyrárna“ neboli oddělení II A*. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 155–161.

¹²KAFKOVÁ, Alena: *Řízení československého vězeňství v letech 1918-1948*. In: *České vězeňství*, č. 3, 2012, s. 24-26.

¹³NEČAS, Jaroslav: *Adolf Kolínský - český dozorce ve službách Gestapa*. Praha 2017, s. 139; BLATECKÁ, Anna: *Recenze Jaroslav Nečas: Adolf Kolínský. Český dozorce ve službách gestapa*. In: *Historie a vojenství*, roč. 67, č. 1/2018, Praha 2018, s. 150-151.

Tento příspěvek byl publikován v roce 1984 ve sborníku Terezínské listy.¹⁴ Josef Bartoš v krátkosti přibližuje dějiny nacistické věznice ve všech jejích aspektech. Poměrně detailně se zabývá politickými vězni, kdy místy uvádí též početní stavy vězňů. Rovněž popisuje členění věznice na jednotlivá pracovní oddělení. Studie je rozhodně přínosným zdrojem informací, nicméně v mnohých konkrétnostech je nepřesná. Téhož roku byla publikována další kratší studie s názvem *Trestnice Mírov za okupace*, ve které autor Miloš Kouřil prezentuje mnohdy podobné či stejné informace jako Bartoš ve svém článku.¹⁵ Přesto se v některých bodech rozcházejí, jako například v datu předání trestnice do německé správy v říjnu 1938 či v údajích vztahujících se ke správcům věznice. Studie též obsahuje o mnoho detailnější poznámkový aparát než Bartošova práce.

Další dvě studie byly publikovány v letech 1969 a 1971 ve Slezském sborníku.¹⁶ V těchto studiích se autor Vilém Godula zabývá zejména pozdějšími dějinami nacistické trestnice. Studie z roku 1969 pojednává o každodenním životě vězňů. Ačkoliv je tato práce opatřena pouze skromným přehledem použitých pramenů, je zřejmé, že ve většině případů autor čerpal ze vzpomínkové knihy Libuše Hájkové s názvem *Mírov* publikované v roce 1946.¹⁷ Ve druhé studii autor uvádí seznam zemřelých českých vězňů se všemi doprovodnými informacemi, jako jsou údaje o jejich narození, uvěznění, přesunu na Mírov či datu jejich úmrtí. Tato studie má vycházet z knihy zemřelých, která byla soukromě vedena vězeňským duchovním. Tento zdroj však prozatím nebyl v žádném archivu nalezen. Kniha Libuše Hájkové, *Mírov*, je syntézou vzpomínek bývalých politických vězňů. Kniha je ovšem silně ovlivněna dobovým patosem a je navíc velmi komplikované odhalit, na kolik se jedná o autentické vzpomínky vězňů a na kolik je kniha upravena

¹⁴BARTOŠ, Josef: *Nacistická věznice Mírov*. In: Terezínské listy, č. 13, Ústí nad Labem 1984, s. 1-7.

¹⁵KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 170-174.

¹⁶GODULA, Vilém: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*. In: Slezský sborník-acta silesiaca, roč. 67, č. 1, Opava 1969, s. 514-527; GODULA, Vilém: *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*. In: Slezský sborník - acta silesiaca, roč. 69, č. 2, Opava 1971, s. 195-203.

¹⁷HÁJKOVÁ, Libuše: *Mírov*. Praha 1946, s. 59.

autorčinými zásahy. Poslední publikací, která se věnuje dějinám mírovského hradu, je kniha *Hrad Mírov - od založení po současnost*.¹⁸ Ta se však věnuje období okupace velmi povrchně, přičemž vychází většinou ze studie Josefa Bartoše. Publikace je spíše popularizačního charakteru a bohužel též udává množství nepřesných údajů a mylných informací. Předkládaná práce také částečně vychází z výsledků autorčiny bakalářské diplomové práce, která se zabývala vězeňskými dozorci před Mimořádným lidovým soudem, zejména tedy osobou Waltra Bartla, který byl posledním vedoucím věznic.¹⁹

¹⁸KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 167.

¹⁹BLATECKÁ, Anna: *Vězeňští dozorci před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*. Bakalářská práce FF UPOL, Olomouc 2015, s. 99.

1. První léta nacistické trestnice na Mírově (1938-1942)

1.1 Mnichovská dohoda a zavedení říšské státní správy v okupovaném pohraničí

Dějiny německé trestnice na Mírově jsou úzce svázány s výsledkem Mnichovské konference, která se konala 29. - 30. září 1938. Její příčiny a průběh jsou všeobecně známy a pro účely této práce není zapotřebí se jimi dopodrobna zabývat. Pro uvedení do kontextu však alespoň v hrubých konturách nastiňme obsah Mnichovské dohody a její důsledky, které bezprostředně ovlivnily dění na Mírově. Mnichovská dohoda byla spíše ultimátem, které udělily čtyři světové mocnosti – Německo, Francie, Itálie a Spojené království – československé vládě. V diktátu bylo oznámeno, že výše zmíněné mocnosti již rozhodly o odstoupení tzv. sudetoněmecké oblasti Německu a rovněž ujednaly podmínky tohoto odstoupení, jakož i další opatření, která z nich vyplývají. Dohodou se rovněž každá z mocností zavázala k odpovědnosti za její naplnění. Součástí Mnichovské dohody byly též podmínky postoupení pohraničí. K vyklizení území mělo dojít bez poškození již existujících zařízení mezi 1. a 10. říjnem 1938, přičemž jeho průběh měl být dále řízen mezinárodním výborem tvořeným zástupci Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a tentokrát už i Československa. Byla stanovena čtyři pásma záboru, která měla být v konkrétních dnech obsazena německou armádou. Také mělo být rozhodnuto, kdy a jak mezinárodní výbor uskuteční lidové hlasování o podobě pátého záborového pásma a jeho hranicích. Toto hlasování mělo být uskutečněno nejpozději do konce listopadu. O pátém záborovém pásmu však bylo rozhodnuto mezinárodní komisí již 5. října 1938 v Berlíně a

například pozdější vládní obvod Opava v Sudetské župě, do kterého obec Mírov a věznice spadaly, měl asi trojnásobnou rozlohu oproti původně určenému území.²⁰

Dále bylo v rámci Mnichovské dohody rozhodnuto o zavedení opčního práva, které mělo ošetřovat přesídlení či naopak vystěhovávání z postoupených území. Podrobnosti opčního práva měl přesně definovat německo-československý výbor. V neposlední řadě byly stanoveny povinnosti československé vlády, která měla za úkol propustit německé obyvatele z vojenských a politických jednotek. Taktéž měli být propuštěni všichni sudetoněmečtí političtí vězni. Dále byly definovány tři dodatky o mezinárodních zárukách Československa v nově stanovených hranicích. Ty mimo jiné obsahovaly i německo-britskou dohodu o neutočení a míru, která, jak víme, nebyla v následujících letech dodržena.²¹ Současně byly vypracovány veškeré podrobnosti ohledně převzetí nově nabytého území a následného budování správního aparátu. Bylo vydáno nařízení platné od 1. října 1938, které upravovalo budoucí správu sudetského území. Do čela správy byl postaven tzv. říšský komisař pro sudetoněmecká území. Do této funkce byl Adolfem Hitlerem jmenován vůdce SdP Konrad Henlein, který se měl v rámci státní správy a hospodářského a kulturního života řídit nařízenými příslušných ministrů. Rovněž mu byly přiděleny všechny správní obory. Mezi jeho pravomoci patřila možnost měnit platnost československých právních norem, pouze však po dohodě s říšským ministrem spravedlnosti a vnitra. Následně měl také říšský ministr vnitra po dohodě s dalšími oprávněnými ministry určit, které správní úseky budou náležet tzv. říšské zvláštní správě.

²⁰BARTOŠ, Josef: *Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava) 1938-1945*. In: *Historie okupovaného pohraničí 1 (1938-1945)*, Ústí nad Labem 1998, s. 7-23, s. 7.

²¹Podrobněji o Mnichovské dohodě viz například kapitola: *Mnichovské rozhodnutí* In: KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol.: *„SUDETY“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem 2002, s. 37 -45.

Vydávání zákonů a zavedení říšského práva pak bylo v gesci Hitlera a konkrétních ministrů, a to vždy za spoluúčasti říšského ministra vnitra.²²

Bezprostředně po záboru Sudet byly nově nabyté oblasti spravovány německou armádou. Výnosem z 21. listopadu pak byla vojenská správa ukončena a územní bylo předáno do rukou civilní správy. Už na podzim roku 1938 začala úprava správního a úředního systému dle říšskoněmeckého vzoru,²³ nicméně až po okupaci zbytku Československa byl dne 25. března 1939 vydán zákon ustanovující v okupovaném pohraničí Říšskou župu Sudety (*Reichsgau Sudetenland*) jako říšskou župu č. 24. Následující zákon ze 14. dubna 1939 pak oficiálně upravil budování správy v sudetské župě, čímž se župa definitivně stala správním krajem a tzv. samosprávným tělesem nacistického Německa.

Jedním ze správních orgánů bylo říšské místodržitelství, v jehož čele stál *Reichstathalter* Konrad Henlein a dále stálý zástupce říšského místodržitele. Od roku 1938 do roku 1939 to byl Werner Bracht a po zbytek okupace Friedrich Vogeler. Říšské místodržitelství pak bylo rozděleno na státní správu a samosprávu. Dalším správním útvarem byly tzv. vládní obvody. Tato správní tělesa byla vytvořena zejména pro zjednodušení správy, styk s občany a také kvůli problematickému rozložení župy. Sudetská župa byla rozdělena na tři vládní obvody, kterými byl Cheb se sídlem v Karlových Varech, Ústí nad Labem a Opava, někdy též nazýván Východní Sudety. Dalším stupněm byly městské a venkovské okresy a následujícím samosprávným celkem pak byly obce, v jejichž čele stál starosta. Obec byla dále spravována obecní radou, jejímiž členy byli přisedící jako například „všeobecný“ (statutární) zástupce starosty, obecní radové či obecní komoři odpovídající dnešní funkci tajemníka. Dále se jednalo o poradce, kteří měli radit ve

²²MACEK, Jaroslav: *Nacistická justice v pohraničí 1938-1945*. In: Ústecký sborník historický, Ústí nad Labem 1966, s. 139-175, s. 143.

²³BARTOŠ, J.: *Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava) 1938-1945*, s. 8.

zvláštních případech. V neposlední řadě se na samosprávě podílel pověřenec NSDAP, který měl zastupovat zájmy strany, prosazovat její vliv či dohlížet na činnost jednotlivých členů obecní samosprávy. Tímto pověřencem byl většinou okresní vedoucí NSDAP. Toto byly orgány, které podléhaly již zmíněnému místodržitelství. Zároveň však množství správních, hospodářských a jiných organizací bylo řízeno centrály umístěnými v různých místech říše. Jednalo se v první řadě o policejní správu, finanční správu a soudní správu.²⁴ Vzhledem k vytyčenému tématu bude přiblížena pouze správa justiční.

K přebudování československé soudní správy byli nacističtí justiční odborníci povoláni již v září roku 1938.²⁵ „První opatření na úseku justice bylo vydáno již dne 30. září 1938. Bylo to nařízení vrchního velitele říšské branné moci, které bylo vydáno v souhlase říšského ministra vnitra o použití nacistického trestního práva při obsazení pohraničního území.“²⁶ Důležitou osobou, která se významně podílela na výstavbě justiční správy, byl JUDr. Herbert David, který byl jmenován do funkce *Beaufragter für Justizverwaltung beim Reichskommissar*. K této pozici měl dr. David jak vyhovující vzdělání a zkušenosti, tak i vhodné ideologické smýšlení. Od roku 1933 byl vedoucím strany DNSAP v Litoměřicích. Později byl rovněž členem ústředního výboru SdP a součástí hlavního štábu Konrada Henleina. Mimo jiné se také proslavil jako obhájce Adolfa Metznera v procesu s Volkssportem. Později byl po vzoru Führerprinzipu zvolen ještě do několika funkcí. Od roku 1939 byl advokátem a vedoucím senátu Vrchního zemského soudu v Litoměřicích a v březnu 1939 byl jmenován prezidentem téhož soudu (*Oberlandesgerichtspräsident*), což byla nejvyšší župní instance v úseku justice, která

²⁴Podrobněji viz BIMAN, Stanislav a kol.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A-Z*. CD nosič, Litoměřice 2008, heslo: Výstavba a struktura státní správy.

²⁵MACEK, J.: *Nacistická justice v pohraničí 1938-1945*, s. 143.

²⁶Tamtéž.

podléhala bezprostředně ministru spravedlnosti. To vše až do února 1942, kdy byl odvolán na frontu.²⁷

Vraťme se však k implementaci říšské justice na nově nabytých územích. Na základě výnosu Adolfa Hitlera ze dne 8. října 1938 měly na sudetoněmeckém území platit veškeré zákony vydané dne 10. října 1938, pakliže nebylo stanoveno jinak. Rovněž byly převzaty některé starší zákony jako zákon o říšské vlajce, o výsostných znacích či výnos o říšské pečetě. Téhož dne bylo také vydáno nařízení upravující výkon práva v zabraném území.²⁸ „*Soudy a justiční úřady i notariáty měly pokračovat ve své činnosti podle dosavadních československých práv a vyřizovat to, co přísluší německým soudům, úřadům a notariátům podle říšského práva. Také měla být určena nová příslušnost okresních soudů, které měly nadřízený krajský soud mimo zabrané území.*“²⁹ Ačkoliv se o tomto Jaroslav Macek ve své studii nezmiňuje, lze předpokládat, že stejně tomu bylo i v případě vězeňských zařízení, která spadala do gesce ministerstva spravedlnosti. Nyní se však zaměříme na samotnou mírovskou věznici, a to konkrétně na období podzimu 1938.

1.2 Převzetí mírovské věznice německou správou

Bezprostředně po Mnichovské dohodě započala vojenská okupace pohraničí, přičemž ve dnech od 1. do 7. října 1938 měla být zabrána území, která se nacházela v prvním až čtvrtém pásmu. K obsazení pátého pásma pak došlo ještě před stanovením jeho definitivních hranic. Zábor pohraničních území byl proveden pěti skupinami pozemního vojska, konkrétně obsazení severní Moravy bylo vedeno generálem von Runstedtem.

²⁷BIMAN, S.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A-Z*, heslo: Herbert, David, JUDr.

²⁸MACEK, J.: *Nacistická justice v pohraničí 1938-1945*, s. 143.

²⁹Tamtéž.

K definitivnímu vyklizení obce Mírov a mírovské věznice došlo zřejmě až 10. října. Téhož dne na Mírov dorazily německé vojenské jednotky. O prvních říjnových dnech na Mírově se můžeme dozvědět ze vzpomínek Ludmily Králové, která byla dcerou českého vězeňského dozorce. Mírovští obyvatelé byli o záboru Mírova a Mohelnice obeznámeni až 8. října a odchod ze zabraného území jim byl umožněn nejpozději do 10. října do pěti hodin ráno.³⁰ Stejně tomu bylo i v případě českých vězňů, a to na základě instrukcí československého ministerstva spravedlnosti, které prostřednictvím nočního telefonátu³¹ pověřilo tehdejšího vedoucího radu Dr. Augustina Mrhu, aby připravil vězně české národnosti k přesunu do věznice Krajského soudu v Olomouci a vězně německé přenechal německé správě.³² Rovněž měli být propuštěni čeští úředníci, zatímco zaměstnanci německé národnosti mohli na Mírově zůstat. Mezi ně patřil i tehdejší vedoucí rada Augustin Mrha, kterému se budeme podrobněji věnovat později.³³ Následně byl zřejmě naplánován rychlý přesun českých vězňů, kteří byli doprovázeni českými dozorci a jejich rodinami, vůči kterým se v prvních říjnových dnech vzedmula mezi německým obyvatelstvem značná vlna nenávisti. České obyvatelstvo na Mírově bylo oproti tomu německému ve značné menšině, přičemž se jednalo většinou o státní zaměstnance a jejich rodiny, počínaje četnictvem, jednou učitelskou rodinou a hlavně zaměstnanci věznice.³⁴ Také díky tomu panovalo mezi německým a českým obyvatelstvem silné napětí, které vyvrcholilo na podzim roku 1938.³⁵ Jiří Ošanec v knize o hradě Mírov tuto situaci popisuje takto: „Protože odchod se musel uskutečnit rychle, zůstalo mnoho věcí v opuštěných

³⁰Vzpomínky pamětnice Ludmily Králové. In: ZELENÝ, Karel: *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938-1945, vzpomínky II, Příloha sborníku Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. Roč. 1999, Praha 1999, s. 126.

³¹Z výpovědi Augustina Mrhy, nevychází najevo, kterého dne k tomuto telefonátu došlo.

³²ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku (Výslechový protokol sepsaný s Augustinem Mrhou)*, s. 576.

³³ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku, (Výslechový protokol sepsaný s Augustinem Mrhou)*, s. 576.

³⁴Statistika o pohybu obyvatelstva z kroniky obec Mírov uvádí, že se na Mírově v roce 1939 nacházelo 651 Němců a 339 Čechů. Zápis o stavu obyvatel na Mírově z roku 1939 však pochází z 20. prosince 1945. Obecní úřad obce Mírov, kronika obce Mírov, obecní kronika 1950, s. 30.

³⁵ZELENÝ, K.: *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938-1945*, s. 126.

bytech. Dozorce František Bukvic tedy zanechal svou manželku u příbuzných v Přerově a vypravil se s třemi vybranými vězni na Mírov. V Moravičanech u příbuzných jej varovali, aby na Mírov nejezdil, že místní Němci označili stromy lipové aleje vedoucí od věznice ke kolonii jmenovkami jednotlivých českých dozorců, kteří zde měli být pověšeni, pokud by se vrátili.³⁶ Poslední transport vězňů směřující do okleštěné Česko-Slovenské republiky byl vypraven s největší pravděpodobností dne 10. října 1938 okolo třetí hodiny ranní. Vězni byli odvezeni do Olomouce společně se zbývajícími českými obyvateli.³⁷ Společně s vězni byly z věznice odvezeny i potraviny a další zásoby. Německým trestancům, kteří na Mírově zůstali, byly zanechány potraviny na tři týdny.³⁸ Miloš Kouřil ve své studii o Mírově uvádí, že k převozu vězňů a předání věznice do rukou německé správy došlo již 8. října 1938.³⁹ To se však neslučuje ani s výpovědí bývalého přednosty věznice Augustina Mrhy, ani se vzpomínkami Ludmily Králové. Rovněž Josef Bartoš uvádí, že věznice byla předána německým vojskům až 10. října.⁴⁰ Datum 10. října 1938 je tudíž pravděpodobnější.

Samotná trestnice byla předána do rukou německé správy údajně v dobrém stavu.⁴¹ V letech 1931 byla hodnota věznice odhadnuta na 2 219 040 korun a po zahrnutí dalších pozemků mimo hrad byla ohodnocena na 2 449 760 Kč.⁴² Mírov byl mohutným hradem s věží čtvercového půdorysu, kolem které se rozprostírala dvě vnitřní nádvoří. To vše bylo obeháno silnými hradbami s ochozy a strážními budkami. V letech 1928-1930 zde bylo v rámci rekonstrukcí zřízeno moderní nemocniční oddělení, díky čemuž se vyřešil problém nízkého počtu samovazebních cel, se kterým se trestnice v rámci klasického

³⁶KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 51.

³⁷ZELENÝ, K.: *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938-1945*, s. 126.

³⁸KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 170.

³⁹Tamtéž.

⁴⁰BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 1.

⁴¹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku, (Výslechový protokol sepsaný s Augustinem Mrhou)*, s. 576.

⁴²UHLÍK, Jan: *Mírov*. In: *České vězeňství*, č. 3, Praha 1994, s. 76-83, s. 78.

režimu věznice pro vězně s dlouholetými tresty potýkala.⁴³ Po této rekonstrukci disponovala trestnice údajně 230 místy.⁴⁴ Nemocniční oddělení bylo situováno ve čtyřech místnostech, přičemž v každé z nich bylo umístěno padesát tři lůžek. Až do roku 1938 byli na Mírov posíláni dlouhodobě nemocní vězni z celého Československa.⁴⁵ Na podzim roku 1938 ministerstvo spravedlnosti o tento důležitý vězeňský ústav přišlo a jeho funkci později nahradila věznice Valdice, která měla nahradit jak mírovský ústav pro choré vězně, tak ústav pro mladistvé vězně, který byl původně ve věznici v Mikulově, která byla rovněž v říjnových dnech předána německé správě.⁴⁶

O bezprostředním převzetí věznice Němci se z dochovaných pramenů více nedozvídáme. První zprávy o přizpůsobování věznice novým pánům poskytuje korespondence z druhé poloviny října 1938 mezi vedením věznice a vedoucím státním zastupitelem u nejvyššího soudu sudetské oblasti v Liberci (*Der Leiter der Staatsanwaltschaft bei dem obergerichtlichen Senat des Sudeten Landes*), z čehož je zřejmé, že se mírovská trestnice v té době ještě nezodpovídala Generálnímu státnímu zastupitelství v Litoměřicích, ale generálnímu státnímu zastupiteli v Liberci. Instrukce obsažené v dopise z 26. října jsou určeny kromě mírovské věznice také věznici v Mikulově.⁴⁷ Generální státní zastupitelství v Liberci žádalo vedení věznic, aby si co nejdříve opatřilo německé formuláře a zároveň zakázalo jakékoliv používání českých či dvoujazyčných formulářů. Rovněž nařídilo, aby byly veškeré nápisy, inventáře v místnostech a instrukce v prostorách věznice uváděny v němčině.⁴⁸ Na pokyny obsažené v této zprávě reagoval tehdejší vedoucí

⁴³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 215, *Zpráva o lázeňské léčbě Dr. Augustina Mrhy*, s. 5.

⁴⁴KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 45.

⁴⁵Tamtéž.

⁴⁶LABUDA, Jan: *Vývoj vězeňství na našem území*. Magisterská diplomová práce katedra dějin státu a práva PF MU, Brno 2016, s. 28.

⁴⁷Věznice v Mikulově byla později součástí vídeňského soudního obvodu, tudíž byla spravována generálním státním zastupitelstvím ve Vídni.

⁴⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o zavedení němčiny ve vězeňských ústavech Mírov a Mikulov*, s. 1.

rada Augustin Mrha dne 31. října 1938 kladně. Zároveň však vedení v Liberci požádal o další instrukce a informace o budoucím zaměření věznice a plánovaném počtu internovaných trestanců, a to kvůli včasnému opatření dostatečného množství zásob jídla, prádla a uhlí. V reakci také uvedl, že pakliže bude věznice obsazena větším počtem vězňů, bude zapotřebí vyklidit sklepení věznice.⁴⁹ Augustin Mrha ovšem nezmiňuje konkrétní čísla, tudíž není jasné, jaký počet vězňů měl na mysli. S ohledem na kapacitu trestnice před okupací však lze předpokládat, že se jednalo o situaci, kdy by byla přesažena kapacita 230 míst. Z této zprávy je rovněž zřejmé, že trestnice disponovala nízkým počtem zaměstnanců. Mrha se v dopise zmiňuje o potřebě nábory nových úředníků, a to zejména „Verwaltungsbeamten“ a „Kanzleikraft.“⁵⁰ K tomuto problému se vztahuje rovněž dokument z 25. listopadu 1938, který říšské ministerstvo spravedlnosti adresuje státnímu zastupitelství v Breslau. Z něj se dozvídáme, že je zapotřebí co nejintenzivněji pracovat na trestním vězeňském systému v Sudetské župě, který by měl být co nejdříve adaptován na systém pruského vězeňství. Budování německého vězeňského systému v Sudetech měli napomoci zkušení němečtí úředníci vyslaní z Altreichu. Konkrétně na Mírov byl vyslán úředník Otto Emmerich, který měl v trestnici působit od prvního prosince 1938 po dobu tří měsíců.⁵¹

Než se však vyjádříme k aktivitám Otty Emmericha, bude alespoň orientačně přiblížena problematika nacistického vězeňství, abychom nastínili, jakým směrem se měla vězeňská politika na území Sudet, a tedy i na Mírově, v následujících letech ubírat.

⁴⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o zavedení němčiny ve vězeňských ústavech Mírov a Mikulov*, s. 2.

⁵⁰Tamtéž.

⁵¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o obsazení německých úředníků v Sudetách*, s. 6.

1.3 Německé vězeňství

Po jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem započalo budování nacistické totalitní diktatury. Důležitým nástrojem nově nastoleného režimu byla samozřejmě justice, jejíž úřednictvo, vychované konzervativním a autoritářským systémem z dob německého císařství, nikdy nepřijalo za své liberální soudní zřízení Výmarské republiky, jež se pokoušela reformovat justici a jí podřízené vězeňství. Její liberalizační a sociálně demokratické reformy se ve třicátých letech stávaly stále častěji terčem ostré kritiky, a to zejména z řad soudců a právníků, kteří následně Hitlerův nově nastolený režim vítali jako návrat ke starým pořádkům. Právě vězeňství bylo vnímáno jako slabá stránka liberalismu. Hovořilo se o perverzních pedagogických iluzích či přehnané změkčilosti, díky které si vězni ve věznicích žili lépe než civilisté na svobodě.⁵² Reformy realizované během období Výmarské republiky usilovaly zejména o uvolnění vězeňského režimu prostřednictvím zrušení disciplinárních trestů či odmítnutí vazeb v temnicích. Rovněž byl zrušen předválečný vězeňský režim založený na absolutní tichosti, separaci vězňů a tvrdé vojenské disciplíně. S různou intenzitou a v různých formách byly posíleny vzdělávací aktivity ve věznicích. Také byl aplikován tzv. stupňovitý vězeňský režim pocházející z anglosaských zemí.⁵³ Nicméně tyto nastolené pořádky měly být nacistickou justicí zvráceny.

Rozklad právního státu započal ihned po požáru Říšského sněmu a následném vydání Nařízení na ochranu národa a státu z 29. března 1933, které umožnilo rozsáhlé zatýkání politických protivníků. Byly zřízeny mimořádné soudy bez poroty. V roce 1934 vznikl také Lidový soudní dvůr (*Volksgerichtshof*) zabývající se obviněními z velezrady.⁵⁴

⁵²WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 17.

⁵³Podrobněji o vězeňství ve Výmarské republice viz WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 17-65.

⁵⁴WELCH, David: *Němci proti Hitlerovi: opozice v třetí říši 1933–1945*. Praha 2005, s. 77; VLČEK, Lukáš:

Již na jaře roku 1933 se Adolf Hitler vyjádřil také k otázce vězeňství. V předním vězeňském periodiku vyjádřil svůj nesouhlas s výmarským vězeňským systémem a formuloval 13 požadavků a přání, které měly být v úseku vězeňství aplikovány. Především se mělo skoncovat se sentimentálním humanismem. Odnětí svobody mělo být spravedlivé, ale přísné. Hlavním cílem trestu a uvěznění mělo být zejména zastrašení vězňů, nikoliv polepšení a vzdělávání. Vězeňská politika Třetí říše měla do vězeňských zařízení navrátit ztracenou disciplínu, a to všemi možnými prostředky.⁵⁵ Mezi hlavní cíle patřila všeobecná ochrana národní společnosti, které mělo být v úseku vězeňství dosaženo prostřednictvím přísných disciplinárních trestů. Roland Freisler, německý soudce, který významným způsobem přispěl k destrukci dosavadního právního systému, vnímal trestní právo zejména jako politický nástroj, který měl chránit národ a odstraňovat politické odpůrce, rasově degenerované či jinak nevyhovující. Spravedlností mělo být cokoliv, co bylo užitečné pro německý lid. Nastolený nacionální socialismus již neměl s „kriminálníky“ vyjednávat, ale zadupat je do země. Takto se o situaci v trestním právu a vězeňství vyjádřil Hans Frank, který na jaře roku 1933 převzal post ministra spravedlnosti zemské vlády v Bavorsku.⁵⁶ Stejně tomu bylo i v dalších spolkových zemích, nicméně pouze na přechodné období. Zřízení nacistické diktatury usilovalo o co největší centralizaci spolkových správních struktur, díky čemuž docházelo k postupnému uzavírání ministerstev spravedlnosti v jednotlivých státech. Nejexponovanější fáze změn v právní sféře nastala mezi únorem 1934 a květnem 1935. Teprve tehdy získalo říšské ministerstvo spravedlnosti plnou autoritu napříč justiční správou v celém Německu.⁵⁷ Do čela centralizované soudní správy byl postaven zkušený národní konzervativce ještě z výmarského období Franz Gürtner,

Lidový soudní dvůr v Berlíně - Volksgerichtshof - a jeho historie. In: *Securitas imperii* 18/1, (2011), s. 144-167.

⁵⁵WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 17.

⁵⁶K němu viz zejména FRANK, Niklas. *Můj otec: účtování.* Praha 2010; FRANK, Niklas: *Bratře Normane!: "můj otec byl válečný zločinec, ale mám ho rád"*. Neratovice 2014.

⁵⁷Roku 1871 došlo ke sjednocení všech německých teritorií, která se měla řídit dle jednoho trestního řádu, ale například věznice měly být spravovány dle předpisů konkrétních států. Díky této skutečnosti byl vězeňský řád i zavedené reformy rozdílné.

který v této funkci setrval až do roku 1941. Na podzim roku 1934 došlo ke sloučení říšského ministerstva spravedlnosti a pruského ministerstva spravedlnosti.⁵⁸

Rovněž se usilovalo o co nejrychlejší centralizaci v úseku vězeňské služby. Na jaře roku 1934 bylo na základě společného setkání jednotlivých spolkových ministrů spravedlnosti rozhodnuto, že stávající vězeňská nařízení z roku 1923 budou muset být přizpůsobena nově prosazované vězeňské politice. Brzy na to byl předložen návrh nových vězeňských předpisů, jehož konečná verze byla schválena dne 14. května 1934. Ve své podstatě došlo k naplnění výše zmíněných požadavků, které Adolf Hitler v roce 1933 postuloval v jednom z předních vězeňských časopisů. Byly zpřísněny disciplinární tresty. Generální státní zastupitelé již nebyli povinni přijímat stížnosti vězňů. Byly omezeny vycházky vězňů mimo jejich cely, všeobecná výuka vězňů byla nahrazena nacistickou propagandou, atd. Je ovšem nutno podotknout, že nedošlo k absolutnímu přepracování vězeňských předpisů z roku 1923. Některá nařízení byla převzata beze změny nebo s pouze drobnými úpravami, díky čemuž byla později ve třicátých letech projednávána reforma vězeňských předpisů, v rámci které jednotliví úředníci prosazovali opětovné zavedení tělesných trestů či ještě větší omezení práv uvězněných osob. K prosazení této reformy nakonec nedošlo.⁵⁹ Přesto ze vzpomínek bývalých vězňů víme, že realita za zdi věznic, včetně té mírovské, byla mnohdy jiná než na papíře.

Konečné centralizace vězeňské služby bylo dosaženo 1. ledna 1935, kdy byla oficiálně zrušena spolková vězeňská správa a její administrativu převzalo oddělení pro správu trestního práva a vězeňského systému, do jehož čela byl postaven Wilhelm Crohne. Vedoucím sekce vězeňské správy pak byl Rudolf Marx. Jemu byli ve věcech vězeňství podřízeni generální státní zástupci jmenovaní v jednotlivých obvodech vrchních zemských

⁵⁸Podrobněji viz WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany, Inside the Nazi Prison*, s. 71-75.

⁵⁹Podrobněji viz WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 79-83.

soudů, kterých bylo původně 26 a k roku 1941 celkem 35. Tito zástupci měli v rámci svých obvodů kontrolu nad veškerou trestní politikou, která zahrnovala i správu věznic. Kontrolovali a dohlíželi na individuální instituce a byli příjemci stížností a návrhů vedoucích věznic. Obzvláště zásadní otázky poté předávali k posouzení ministerstvu spravedlnosti.⁶⁰ Generální státní zastupitelé také zpracovávali tzv. Plány o výkonu trestu (*Vollstreckungspläne*), které zahrnovaly organizační síť věznic, zásady jejich fungování či územní členění. Ty byly ovšem v průběhu času revidovány v důsledku likvidace jednotlivých věznic či změn v jejich pravomocech.⁶¹

Samotné věznice a vyšetřovací věznice v nacistickém Německu byly rozděleny do tří skupin. Do první skupiny byly zařazeny samostatné věznice (*selbständige Vollzugsanstalten*) a nesamostatné věznice, které neměly samostatné vedení a byly označovány jako vedlejší (*nebenmatisch*). Tyto věznice byly zřízeny většinou v rámci obvodního soudu a v některých případech zemského soudu (*Landesgericht*). Do druhé kategorie patřily věznice, jejichž kapacita přesahovala 50 vězňů. Do poslední skupiny spadaly věznice určené pro méně než 50 osob.⁶² Věznice byly řízeny vedoucími (*Amtsleiter*) či náčelníky (*Vollzugsbehörde*).⁶³ V případě samostatných zařízení pro výkon trestu, jako tomu bylo v případě trestnice Mírov, byl vedoucí věznice titulován německým termínem vládní rada (*Regierungsrat* či *Vorstand*).

Na území Sudetské župy působil pouze jeden vrchní zemský soud, a to se sídlem v Litoměřicích. V rámci jeho obvodu se nacházelo celkem šest samostatných zařízení pro výkon trestu. Mezi ně patřila Vazební věznice v Chebu s kapacitou 285 míst, Vazební věznice v Litoměřicích (391 míst), Vazební věznice Nový Jičín (260 míst), Vazební

⁶⁰WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany, Inside the Nazi Prison*, s. 77.

⁶¹KUREK, A.: *Czesi w więzieniach okupowanej Europy*, s. 58.

⁶²KUREK, A.: *Czesi w więzieniach okupowanej Europy*, s. 57.

⁶³Tamtéž.

věznice Opava (340 míst), vazební věznice o 170 místech, jejíž umístění nebylo dohledáno,⁶⁴ a v neposlední řadě také trestnice na Mírově, jejíž kapacita byla v pozdějších letech vyhodnocena na 500 míst. Do tohoto obvodu dále patřilo pět soudních věznic, jejichž kapacita přesahovala 50 osob. Jednalo se o soudní věznice v České Lípě, Mostě, Šumperku, Liberci a v Teplicích-Šanově. Soudních věznic s kapacitou pod 50 osob se na území litoměřického obvodu nacházelo celkem 36, a sice v Aši, Ústí nad Labem, Horšovském Týně, Hostouni, Krnově, Karlových Varech, Chomutově, Chrastavě, Lanškrouně, Lovosicích, Mariánských Lázních, Stříbře, Mohelnici, Přimdě, Přísečnicích, Rýmařově, Rokytnici v Orlických horách, Žatci, Městě Libavá, Šternberku, Tachově, Tanvaldu, Děčíně, Trutnově, Touškově, Varnsdorfu, Vidnavě, Teplicích nad Metují, Dobřanech, Vrbně pod Pradědem a ve Zlatých Horách.⁶⁵ Z výše uvedených údajů vychází najevo, že mírovská trestnice byla kapacitně největším vězeňským ústavem litoměřického soudního obvodu, čehož mělo být v následujících letech plně využito, jak bude poukázáno v následujících podkapitolách, které se budou věnovat správě věznice a jejímu personálnímu obsazení.

1.4 Správa a personální obsazení trestnice do roku 1942

Jak již bylo řečeno, 1. prosince 1938 na Mírov nastoupil soudní úředník Otto Emmerich, jehož předchozím působištěm byla soudní věznice v Görlitz. Ten měl na Mírově působit pouze po dobu tří měsíců, z dochovaných pramenů je však zřejmé, že zde úřadoval buďto kontinuálně či přerušovaně až do 15. července 1939, kdy byl přeložen zpět do Zhořelce.⁶⁶⁶⁷ Přestože se autoři publikace *Hrad Mírov od založení až po současnost*

⁶⁴KUREK, A.: *Czesi w więzieniach okupowanej Europy*, s. 86-87.

⁶⁵Tamtéž.

⁶⁶O Ottovi Emmerichovi nebyly nalezeny detailnější informace ani v rámci výzkumu v Bundesarchivu v Berlíně, ani v rámci průzkumu v českých archivech, nicméně z pramenů datovaných k roku 1940 vychází najevo, že Otto Emmerich působil zřejmě od roku 1940 jako přednosta trestnice v Poznani.

⁶⁷V příspěvku *Vedoucí představitelé nacistické trestnice Mírov v letech okupace (1938-1945)* bylo uvedeno, že Otto Emmerich nastoupil na Mírov až 1. 5. 1939, nicméně díky nově objeveným pramenům bylo zjištěno,

domnívají, že Otto Emmerich byl od listopadu 1938 přednostou trestnice, z dostupných pramenů nic podobného nevyplývá. Otto Emmerich byl po celou dobu své působnosti na hradě Mírov titulován jako vyšší správní úředník (*Amtmann*). Až na jaře 1939, konkrétně od 1. května do 15. července 1939, neoficiálně zastupoval stávajícího přednostu Augustina Mrhu, který v té době z důvodu zdravotních potíží pobýval v lázních.⁶⁸ Přesto není pochyb, že jeho postavení na Mírově bylo význačné. Jeho hlavním posláním bylo adaptovat věznicí co nejrychleji na pruské předpisy. Ze zprávy z 10. prosince 1938, kterou adresuje Otto Emmerich generálnímu státnímu zastupiteli v Litoměřicích, se dozvídáme, že stěžejním úkolem je připravit vedení věznice na pruskou vězeňskou politiku. Zásadní byl též přechod na vedení administrativy v souladu s pruskými předpisy „*General Akten Planes*“.⁶⁹ Původní název věznice, Ústav pro choré trestance na Mírově, byl pozměněn na *Männerstrafanstalt in Mürrau*, od poloviny roku 1939 je pak užíván název *Strafgefängnis in Mürrau*. Vilém Godula upozorňuje, že mírovská trestnice užívala neúředně název vyhlazovací ústav (*Vernichtungsanstalt*)⁷⁰, to však žádný z dostupných pramenů prozatím nepotvrdil. V souvislosti s tzv. „vůdcovským principem“ nesla od podzimu 1938 veškerá korespondence adresu „*Der Vorstand des Strafgefängnisse Mürrau*.“ Jelikož si s sebou československá správa odvezla značné množství dokumentů potřebných k provozu věznice, potýkala se nová správa se značnými problémy. Potíže s chodem věznice však úspěšně pomáhal řešit, dle slov Augustina Mrhy, správní úředník Otto Emmerich.⁷¹ Mírovská trestnice se však nadále potýkala s nedostačujícím počtem úředníků. Z korespondence zaslané Augustinem Mrhou svým nadřízeným v Litoměřicích se dozvídáme o nutnosti zaměstnání minimálně dvou správních úředníků, které by mohl Otto Emmerich

že byl na Mírov vyslán již 1. 12. 1938. Srovnej BLATECKÁ, Anna: *Vedoucí představitelé nacistické trestnice Mírov v letech okupace (1938-1945)*. In: *Moderní dějiny*, roč. 26, 2010 č. 1, (v tisku.)

⁶⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 215, *Zpráva o lázeňské léčbě Dr. Augustina Mrhy*, s. 5.

⁶⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o přizpůsobení administrace ministerstva spravedlnosti v sudetské oblasti*, s. 13.

⁷⁰GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 514.

⁷¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o úřednících pro správu věznice*, s. 17.

zaučit. Mrha též v dopise žádá o povolení k náboru zaměstnanců pro oblast vedení financí, do vězeňské pekárny či pro hospodaření na pozemcích věznice.⁷² Zřejmě na tento popud byl v závěru roku 1938 na Mírově přijat do funkce správního inspektora (*Verwaltung inspektor*) zkušený 59letý úředník Heinrich Schicker, mezi jehož předchozí pracoviště patřila také věznice Praha-Pankrác. Heinrich Schicker ve své funkci setrval až do jara 1943, kdy byl na základě nařízení generálního státního prokurátora z Vídně vyslán do věznice pro mladistvé (*Jugendgefängnis*) ve Znojmě.⁷³

Otto Emmerich byl i přes svůj poměrně krátký pobyt na Mírově považován za důležitý zdroj relevantních informací vztahujících se k zaměstnancům trestnice. Ještě devět měsíců po odchodu z Mírova, v březnu 1940, byl žádán, aby zhodnotil chování a postoje podezřelých osob, na které bylo v souvislosti s udělováním Sudetských pamětních medailí (*Medaile zur Erinnerung an den 1. Oktober 1938*)⁷⁴ učiněno udání pro jejich údajnou neloajlnost k nově nastolenému režimu. Mezi ně patřil mimo jiné i František Baláš, který je v dějinách mírovské věznice velmi pozoruhodnou postavou.

František Baláš působil na Mírově ve funkci duchovního správce již od roku 1923. Byl jedním z mála Čechů, kteří na Mírově zůstali i po okupaci pohraničí a zároveň jediným Čechem na Mírově, kterému byla udělena zmíněná Sudetská pamětní medaile, což na jaře 1940 vyvolalo rozhořčení mezi mírovskými obyvateli. Generálnímu státnímu zastupitelství v Litoměřicích bylo doručeno udání tvrdící, že si římskokatolický kněz Sudetskou pamětní medaili nezaslouží, neboť byl při osvobození Sudet na straně Čechů. Udání začalo ihned projednávat vedení v Litoměřicích, které požádalo o posouzení postojů Františka Baláše jak Ottu Emmericha, tak Augustina Mrhu, kteří mírovského duchovního plně podpořili.

⁷²Tamtéž.

⁷³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 201, *Zpráva o uvolnění úředníka Heinricha Schickera*, s. 67 B.

⁷⁴Medaile k upomenutí na 1. říjen 1938 měly připomínat vítězné připojení Sudet k nacistickému Německu. K jejich zřízení došlo 18. října 1938.

Emmerich se vyjádřil o Balášových sympatiích k Čechům jako o neslýchané lži.⁷⁵ Stejný názor zastával i Augustin Mrha, který byl toho názoru, že duchovní Baláš je na německé straně již řadu let. Neopomenul také zmínit jeho členství v německém spolku Schutzverein. Tento spolek patřil do skupiny nacionálních obranných spolků, které měly ochraňovat německý národ a jeho historická území. Mezi členy spolku patřili zejména sudetští Němci, kteří během třicátých let dvacátého století požadovali právo na sebeurčení. Postupem času se politická příslušnost spolku začala přiklánět k nacionálnímu socialismu.⁷⁶ Augustin Mrha dále ve svém popisu Františka Baláše vzpomínal: „*statečně a nesobecky dopomohl k osvobození sudetských území a po připojení sudetské oblasti v kostele nechal zpívat píseň Horsta Wessella – Die Fahne hoch.*”⁷⁷ Plně můžu dosvědčit, že sám Baláš hrál na varhany.⁷⁸ Zůstává otázkou, zda byl František Baláš opravdu nacistickým přívržencem či jej Mrha s Emmerichem z kolegiality kryli před německými úřady. Naproti Balášovým údajným proněmeckým postojům se z Godulovy studie dozvídáme, že římskokatolický farář František Baláš i přes zákaz německých úřadů vedl knihu úmrtí, kde uváděl jména rodičů, náboženskou příslušnost, kdy, kde a kým byl zemřelý pohřben a další údaje.⁷⁹ „*Farář Baláš vedl záznamy přesně bez ohledu na náboženství a bez ohledu na to, zda zemřelého pohřbíval. O smrti těchto osob mohl se dozvědět pouze z úřední knihy zemřelých, kterou vedla správa věznice a ke které musel mít přístup.*”⁸⁰ Rovněž je poměrně nejasné, z jakého důvodu nebyl římskokatolický kněz nijak zevrubněji vyslýchán v rámci poválečného procesu s mírovskými dozorci. Samotný Baláš u Mimořádného lidového soudu v Olomouci souzen nebyl. Prozatím však zůstává otázkou, zda nebyl postaven před

⁷⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o medailích na upomenutí 1. října 1938*, s. 86.

⁷⁶Podrobněji viz BALCAROVÁ, Jitka: „*Jeden za všechny všichni za jednoho!*“: *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity*.“ Praha 2013, s. 72-80.

⁷⁷Píseň „*Die Fahne hoch (Vlajku vzhůru)*“ byla druhou neoficiální hymnou nacistického Německa, rovněž byla hymnou NSDAP a pochodovou písní SA.

⁷⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o medailích na upomenutí 1. října 1938*, s. 87.

⁷⁹GODULA, V.: *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*, s. 196.

⁸⁰Tamtéž.

trestní nalézací komisi v rámci tzv. „Malé retribuče“, protože jeho spolupráce s Němci či schvalování nacismu bylo minimálně dle výpovědí Emmericha a Mrhy nezpochybnitelné.

Vraťme se však zpět do prvních okupačních let, konkrétně k personálnímu složení věznice. Jak již bylo řečeno, hlavou trestnice byl její přednosta, kterým byl oficiálně až do léta 1939 Augustin Mrha. Poté byl nahrazen německým úředníkem z Altreichu a jmenován do funkce medicínálního rady⁸¹ věznice, přičemž též zastával lékařskou obvodní praxi. Novým vedoucím se stal Dr. Otto Rudolph z pracovního tábora (*Arbeitslager*) v Kislau. Ten však ve své funkci vedoucího věznice nezůstal příliš dlouhou dobu a již 30. listopadu 1939 je titulován jako přednosta káznice pro mladistvé (*Jugendgefängnis*) Marienschloss v hessenském Rockenbergu.⁸² Následujícím správcem věznice byl Max Frässle. Kouřil uvádí, že Frässle byl poručíkem letectva. K 1. srpnu 1940 byl povolán do armády, nicméně nakonec se mu nástupu do služby podařilo vyhnout a byl převelen do Mühlhausen v Alsasku.⁸³ Je zvláštní, že ačkoliv měl Max Frässle nejvyšší postavení ve věznici, nebyl nikdy titulován jako přednosta věznice, ale pouze vedoucí vrchní inspektor.⁸⁴

Co se týče dalšího úřednictva, k datu 30. prosince 1939 byl kromě vedoucího vrchního inspektora Maxe Frässleho na Mírově zaměstnán též zástupce přednosty věznice, kterým byl medicínální rada Dr. Augustin Mrha, dále tři vyšší úředníci ve funkcích Verwaltungsinspektora, Verwaltungassistent a Justizangestelltera a čtyři úředníci ve funkci Hauptwachmeistera. Trestnice dále disponovala ještě devíti Oberwachmeistery,

⁸¹ *Regierungsmedizinrat*, jindy též *Sanitätsrat*.

⁸² ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 214, *Kompensace pracovních cest Otty Rudolpha*, více neoznačeno.

⁸³ KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 170. Další prameny vztahující se k Maxi Frässelemu, které však nebyly prozatím prostudovány, se nacházejí se v Landesarchivu Baden – Württemberg (Generallandesarchiv Karlsruhe). O jejich uložení podrobněji viz <http://www.landesarhiv-bw.de/plink/?f=4-1268872> [citováno 20. 2. 2018]

⁸⁴ Verwaltungsoberinspektor.

čtyřmi Hilfaufsehery a jedním Gefängnisaufsehere.⁸⁵ Z výše uvedeného výčtu zaměstnanců vychází najevo, že ke konci roku 1939 bylo v nacistické trestnici zaměstnáno celkem 23 osob, z nichž 16 jich bylo na Mírov přijato v období mezi 15. dubnem 1939 a prosincem 1939.⁸⁶ Na začátku války zde tedy pracovalo už jen minimum zaměstnanců, kteří na Mírově působili před Mnichovskou dohodou. K tomu je ještě třeba přičíst fakt, že ještě v předchozím období od října 1938 do 15. dubna 1939 byli na Mírově krátkodobě zaměstnáni další zaměstnanci, jako tomu bylo v případě již zmíněného správního asistenta Heinricha Schickera.

Co se týče nově zaměstnaných dozorců a úředníků, s výjimkou vyšších úřednických funkcí se většinou jednalo o sudetské Němce ze severní Moravy, kteří pocházeli z čistě německých či smíšených rodin.⁸⁷ Mezi těmito nově zaměstnanými byly i osoby, které již měly s dozorčí službou na Mírově zkušenosti. V některých případech se jednalo o zaměstnance, kteří odešli během třicátých let do výslužby a po připojení území k nacistickému Německu se do služby vrátili.⁸⁸ Všichni tito nově zaměstnaní státní úředníci skládali 9. ledna 1940 přísahu věrnosti. U této příležitosti byla rovněž vykonána inspekce celé věznice. Ještě před samotnou návštěvou byla vedoucím věznice udělena nařízení, která měla být bezpodmínečně dodržena: Všechny cely měly být zbaveny pavučin

⁸⁵ Verwaltungsoberinspektor: MaxFrässle, Reg. Medizin.: Dr. Augustin Mrha, Vervaltunginspektor: Heinrich Schicker, Verwaltungsassistent: Hugo Giesel, Justizangestellter: Rudolf Deutsch, Hauptwachtmeister: Josef Friedel, Rudolf Diblík, Alois Giesel, Ferdinand Nimmrichter Oberwachtmeister: Arnold Vaclavek, Franz Berger, Josef Deutsch, Alois Göhr, Alois Heger, Josef Katzele, Egon Polak, Franz Ramert, Josef Rollig, Gef. Aufseher: Friedrich Till, Hilfsaufseher: Franz Budig, Ferdinand Giesel, Emil Prosser, Stefan Wagner; ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 204, *Seznam zaměstnanců trestnice Mírov*, více neoznačeno.

⁸⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 42, sign. 200, *Zpráva o zaměstnání úřednictva v trestnici Mírov*, s. 14.

⁸⁷ BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 2.

⁸⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o udělení vyznamenání za věrné služby v civilním sektoru (Treuendienst-Ehrenzeichen)*, s. 124 b.

a nápisů na zdech, všechny chodby měly být dostatečně osvětlené a čisté, postele vězňů jednotně ustlané a jejich oděvy čisté.⁸⁹

Po obsazení zbytku Česko-Slovenska Německem a rovněž také s postupem války rostl na Mírově počet vězňů, o čemž bude později pojednáno podrobněji. Ruku v ruce s narůstajícím počtem vězňů však rostla i potřeba nových dozorců. Ke květnu roku 1940 bylo na Mírově zaměstnáno celkem 13 dozorců, šest pomocných dozorců, dále čtyři správní úředníci, vězeňský lékař, správní inspektor, respektive zástupce věznice, a přednosta věznice. Tento stav zaměstnanců setrval až do léta téhož roku, kdy se Max Frässle opět obrátil na své nadřízené v Litoměřicích s žádostí o navýšení personálního obsazení trestnice. Nový nábor zaměstnanců přednosta trestnice požadoval také z důvodu zavedení třídních pracovních etap, pro jejichž realizaci bylo zapotřebí 19 dozorců v plné službě. V rámci tohoto provozu měl být jednotlivý dozorce tři dny ve službě, přičemž prvního dne se jednalo o 24 hodin nepřetržitě denní i noční služby, druhého dne měl mít dozorce desetihodinovou službu a třetího dne desetihodinovou službu a k tomu osm hodin noční pohotovosti. Kolik dní měli mít zaměstnanci volno po těchto třídních etapách, však Max Frässle neuvedl. Ze zprávy se nicméně dozvídáme, že tento způsob služby může být uveden do chodu jedině v případě, že bude veškeré úřednictvo dostávat přiměřenou a dostatečnou stravu, které se mu prozatím nedostává.⁹⁰ Frässleho žádost byla po určité době zřejmě vyslyšena, neboť k 23. listopadu 1940 bylo v ústavu zaměstnáno 26 dozorců. Přesto však počet vězňů rostl v naprostém nepoměru k počtu nově zaměstnaných dozorců, a proto bylo opět zapotřebí navýšit stav zaměstnanců o dalších 12 až 14 dozorců. Generální státní zastupitelství se 6. listopadu 1940 vyjádřilo tak, že na Mírov bude v následujících dnech

⁸⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 42, sign. 200, *Zpráva o zaměstnání úřednictva v trestnici Mírov*, více neoznačeno. Z těchto úředních pramenů vychází najevo, že 10 dozorců zaměstnaných během okupace působilo na Mírově ještě před rokem 1938. Během třicátých let tyto osoby odešly do penze a po záboru Sudet se do věznice vrátily.

⁹⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o výkonu zaměstnanců trestnice Mírov*, s. 89.

posláno šest zkušených dozorců z věznice v Novém Jičíně a z České Lípy. Dále generální státní zastupitelství intimovalo do Mírova souhlas říšského ministerstva spravedlnosti s obsazením místa dalšího vrchního strážmistra a přijetím jednoho dozorce, který však bude zaměstnán pouze na omezený čas. Též bylo povoleno zaměstnání dalších šesti pomocných dozorců, kteří však měli na Mírově působit také jen po omezenou dobu, a sice v období, kdy měli být na Mírově internováni vězni z vyšetřovací vazby v Brně. Dne 23. února 1941 zabezpečovalo chod trestnice celkem 20 dozorců, 20 pomocných dozorců, 5 správních úředníků, 1 lékař, zástupce přednosta a přednosta trestnice.⁹¹ Z výše uvedených údajů je poměrně zřejmé, že práce správního úředníka trestnice nebyla mnohdy jednoduchá a komfortní. Možná i kvůli tomu se v této funkci vystřídal v krátkém časovém sledu tolik osob.

Na podzim 1940 byl Max Frässle odvelen do Mühlhausenu v Alsasku a vystřídán Dr. Johannem Bodenbenderem, mezi jehož předchozí působišťe patřila věznice Rodgau v Dieburgu či věznice pro mladistvé Marienschloss v Rockenbergu, kde působil jako *Verwaltungsoberspektor*.⁹² Ani Dr. Johann Bodenbender však v trestnici nesetřval příliš dlouho. Již 10. prosince na jeho místo nastoupil Wolfgang Schnabel z věznice v saském Zwickau.⁹³ Wolfgang Schnabel vedl mírovskou trestnici až do 30. července 1941, kdy byl povolán do funkce vězeňského úředníka v polském okresu Radom.⁹⁴ Následujícím

⁹¹KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 172-173.

⁹²ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 37, *Zpráva o výkonu zaměstnanců trestnice Mírov*, s. 103. Osoba Dr. Johanna Bodenbendera není v článku o vedoucí představitelích trestnice Mírov uvedena, neboť na ni bylo v pramenech naraženo až při následném výzkumu. Zdroj: BLATECKÁ, A.: *Vedoucí představitelé nacistické trestnice Mírov v letech okupace (1938-1945)*, (v tisku.) Rovněž prozatím nebyl analyzován personální spis Johanna Bodenbendera: SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 –B- 9, spis Johanna Bodenbendera; viz také BIMAN, S.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A-Z*, heslo: Bodenbender, Johann, Dr.

⁹³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 214, *Zpráva o pracovní cestě Wolfganga Schnabela*, s. 63.

⁹⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 214, *Rozhodnutí o převelení Wolfganga Schnabela*, s. 159.

vedoucím trestnice byl Dr. Heinrich Brandstätter, zkušený úředník již z dob Výmarské republiky, o jehož působení bude pojednáno v poslední části práce.

Pro úplnost je ještě záhodno se zmínit o vyzbrojení trestnice, o níž se zmiňuje již Miloš Kouřil. Při převzetí od československé správy disponovala věznice dvanácti pistolemi ráže 7,65 mm, čtyřmi revolvéry ráže 9 mm, čtyřmi karabinami s bodáky vzor 95 a 30 obušky. K tomu bylo v únoru 1940 doplněno 11 pistolí Walther (ráže 7,65). Dne 11. dubna 1941 pak byla zbrojnice trestnice doplněna ještě o 25 pobočných zbraní vzor 84 a 98.⁹⁵ Více se z prozatím prostudovaných pramenů o správě trestnice do podzimu 1942 nedozvídáme.

1.5 Skladba vězněných osob a početní stavy v letech 1938-1942

Vraťme se nyní opět do podzimu roku 1938, kdy se na Mírově začala psát historie nacistické trestnice. Z dostupných zdrojů se dozvídáme, že těsně před uzavřením Mnichovské dohody, v září 1938, se na nemocničním oddělení mírovské věznice nacházelo okolo 250 trestanců.⁹⁶ Jan Uhlík ve svém příspěvku o Mírově uvádí, že z toho bylo 44 invalidů a 85 psychopatů.⁹⁷⁹⁸ Není však zřejmé, zda se ve věznici nacházeli ještě další zdraví trestanci.⁹⁹ Rovněž není zcela jasné, jakou chorobou trpělo zbývajících 121 trestanců či zda právě těchto 121 trestanců bylo umístěno mimo nemocniční oddělení. Na tyto otázky zatím nebyly v dostupných pramenech nalezeny odpovědi, proto si vystačíme s přibližným počtem 250 osob. Po evakuaci Čechů ve věznici zůstalo cekem 59 vězňů.¹⁰⁰ Ti však byli dle Goduly brzy po příchodu německých vojsk osvobozeni s výjimkou

⁹⁵KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 172-173.

⁹⁶KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 46.

⁹⁷UHLÍK, J.: *Mírov*, s. 76.

⁹⁸Údaj je ze září 1938, tudíž je stav vězňů pouze přibližný.

⁹⁹Ještě v roce 1936 bylo na Mírově internováno celkem 529 vězňů, z toho na nemocničním oddělení bylo 249 osob. Dostupné viz KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 46.

¹⁰⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha č. 34-Přirůstkový protokol 1930-1939, více neoznačeno.

několika trestanců, kteří byli odsouzeni za těžké delikty.¹⁰¹ Konkrétní čísla však neuvádí a ani v dochovaných dokumentech nebyly zatím bližší informace v této souvislosti nalezeny. Naopak Bartoš uvádí, že tato skupina vězňů byla v prosinci 1938 převezena do káznice v Briegu.¹⁰²

Po zbytek roku 1938 bylo zřejmě projednáváno, k jakým účelům by měla mírovská trestnice přesně sloužit, o čemž vypovídají též časté návštěvy zástupců Generálního státního zastupitelství v Litoměřicích či návštěva státního sekretáře říšského ministerstva spravedlnosti dr. Rolanda Freislera v listopadu 1938.¹⁰³ Budoucí úloha mírovské trestnice nebyla rozhodně zanedbatelným tématem; jednalo se přeci o největší trestnici v rámci obvodu Vrchního zemského soudu v Litoměřicích a po obsazení zbytku československého území v březnu 1939 měl být Mírov hned po věznicí Praha-Pankrác kapacitně největším vězeňským ústavem na území Sudetské župy a Protektorátu Čechy a Morava.¹⁰⁴ Vzhledem k tomu, že se věznice nachází mimo jakékoliv větší město, nebylo vhodné ji profilovat jako soudní věznici. Z toho důvodu bylo na Mírově zřízeno samostatné zařízení pro výkon trestu, jehož kapacita byla Generálním státním zastupitelstvím v Litoměřicích stanovena v lednu 1939 na 300 míst.¹⁰⁵

Od února 1939 začaly na Mírov přijíždět transporty s vězni. Jednalo se většinou o trestance, kteří byli odsouzeni během posledních měsíců roku 1938 u severomoravských krajských soudů (Landsgerichtů), a to většinou u krajského soudu v Šumperku, Novém Jičíně, Opavě, ale také například v Trutnově.¹⁰⁶ Bartoš uvádí, že po vzniku Protektorátu

¹⁰¹GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 514.

¹⁰²BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 1.

¹⁰³Tamtéž.

¹⁰⁴Vyjímaje věznice Gestapa. Podrobněji viz KUREK, A.: *Czesi w więzieniach okupowanej Europy*, s. 86-87, s. 94-95.

¹⁰⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 49, sign. 440, *Záznam z hlášení ze dne 3. 1. 1939*, více neoznačeno.

¹⁰⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 35- přírůstkový protokol -1939-1941, více neoznačeno.

Čechy a Morava byli na Mírov posíláni vězni z celé Moravy, přičemž se jednalo zejména o odsouzené u protektorátních německých soudů, tedy v rámci obvodu německého Zemského soudu v Brně a jeho poboček v Ostravě a v Olomouci.¹⁰⁷ Z vězeňské knihy přírůstků však vychází najevo, že na Mírov přijížděli také vězni odsouzení u krajských soudů v Praze, v Litoměřicích či Vídní.¹⁰⁸ V tomto případě se jednalo o trestance s menšími hospodářskými a kriminálními delikty, jako byly krádeže, podvody, pytláctví či homosexualita. Dále se jednalo o trestance s drobnějšími politickými delikty, jako bylo urážení Wehrmachtu, nacistické říše, pokusy o menší sabotáže či odmítání práce.¹⁰⁹ Je ovšem nutno podotknout, že na Mírov byli přiváženi i vězni odsouzení za poměrně těžké zločiny, mezi něž nejčastěji patřily sexuální delikty jako znásilnění či zneužívání dětí. U těchto vězňů se pohybovala délka trestu mezi 2 měsíci a 5 lety.¹¹⁰

Dalším typem vězňů, kteří byli na Mírov posíláni, byli političtí vězni, kteří byli v knize přírůstků označováni jako „*Untersuchungshaft*, *Haftgefängnis*, *Durchgangsfängnis*“- jednalo se tedy spíše o vyšetřovance. První přírůstkový protokol zaznamenávající příchod osoby se statutem *Untersuchungshaft* je z 1. dubna 1941. V případě těchto vězňů byla mírovská trestnice přestupní stanicí. Bartoš v publikaci *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945* udává, že na Mírově bylo zřízeno policejní vězení, kam byli posíláni ti, kterým již skončil výslech, ale museli ještě čekat na oficiální soud.¹¹¹ Zdroj tohoto tvrzení však nezmiňuje. Vězni zde již nebyli vyslýcháni, jako tomu bylo třeba v případě olomoucké vyšetřovací věznice Gestapa „Garňáku“ či Kounicových kolejí v Brně, ale pouze čekali na soudní řízení či transport do

¹⁰⁷ BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 1.

¹⁰⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 35- přírůstkový protokol -1939-1941, více neoznačeno.

¹⁰⁹ BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 1.

¹¹⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 35- přírůstkový protokol -1939-1941, více neoznačeno.

¹¹¹ BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945*. Olomouc 1997, s. 31.

jiných věznic, koncentračních táborů a v některých případech i na popravy, které na Mírově po většinu války nebyly vykonávány.¹¹² Také bývalý mírovský vězeň Jaroslav Němeček vzpomíná, že trestnice jistou dobu sloužila jako výpomocná věznice brněnského, olomouckého a prostějovského Gestapa.¹¹³ Kromě teoretické existence vyšetřovací vazby Gestapa je též pravděpodobné, že v březnu 1939 byla v mírovské trestnici zřízena soudní vyšetřovací vazba (*Untersuchungshaftanstalt*), jako tomu bylo například i u pankrácké věznice.¹¹⁴ Toto tvrzení by bylo také v souladu s tezí, kterou prezentuje Andrzej Kurek ve své studii o českých věznicích v nacistických věznicích, a sice že se říšské ministerstvo spravedlnosti v průběhu roku 1939 potýkalo s problémem velkého množství zatčených Čechů, které už nebyly schopny pojmout věznice v Protektorátu Čechy a Morava:¹¹⁵ „*V souvislosti s tím bylo rozhodnuto určit ve Slezsku velkou věznici, která by mohla přijmout vězně z území protektorátu. Pro uvěznění dalších Čechů často obviňovaných z velezrady byla zvolena Vratislav.*“¹¹⁶ Je pravděpodobné, že mírovská trestnice byla po určitou dobu využívána pro stejné účely. Toto tvrzení by rovněž potvrzovala fakta vyplývající z mírovské knihy přírůstků. V průběhu roku 1941 totiž roste počet příchozích vyšetřovanců obviněných z velezrady.

O vyšetřovací vazbě se v rámci úředních dokumentů dozvídáme pouze z knihy přírůstků, kde jsou zapisováni nově příchozí političtí vězni. Nicméně další prameny úředního charakteru, které by dokládaly soudní vyšetřovací vazbu či vyšetřovací vazbu Gestapa, prozatím chybí. Je velmi pravděpodobné, že právě tyto dokumenty byly na konci války Němci zničeny. Přesto však o existenci jednoho z těchto typů vazeb není pochyb, což dokládá kromě reportáže Jaroslava Němečka také výpověď bývalého vězně Otakara

¹¹²BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 2.

¹¹³NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 88.

¹¹⁴KAFKOVÁ, Alena, KÝR, Aleš: *Pankrácká věznice v období historických změn (1889-1993)*. In: *Historická penologie*, č. 3, 2009, s. 94, s. 29.

¹¹⁵KUREK, Andrzej: *Čeští vězni v soudních věznicích hitlerovské Evropy*. In: *Terezínské listy*, č. 35, Praha 2007, s. 7-44, s. 10.

¹¹⁶Tamtéž.

Kubička, který si na Mírově odpykával svůj trest od září 1940 do listopadu 1941. Z jeho vzpomínek se dozvídáme, že vyšetřovanci byli separovaní od zbývajících vězňů. Byli ubytováni v prostorách druhého nádvoří a ve věži ve velkých společných celách, které nebyly v zimě vytápěny. Neúčastnili se venkovních prací a měli zakázány návštěvy. Rovněž se dochovalo nemnoho motáků, které jsou dnes uloženy v Ústředním vojenském archivu v Praze.¹¹⁷ Autory motáků byli komunističtí političtí vězni, kteří svá vyznání sepsali těsně před odjezdem z Mírova. Ve zprávě adresované budoucím vězňům, kteří měli být umístěni v jejich cele, napsali: „*Poněvadž očekáváme v blízké době, že nás asi rozvezou, činíme tento zápis pro kamarády, kteří přijdou po nás na tuto světnici. Události však jdou rychle kupředu a jsme všichni přesvědčeni, že tato válka skončí vítězstvím proletariátu a my všichni budeme budovati nový lepší společenský řád. Vše pro vítězství socialismu, ať žije SSSR.*“¹¹⁸

Vzhledem ke skutečnosti, že vyšetřovací vazba na Mírově byla pouze jakousi přestupní stanicí, nebyly zde vykonávány popravy a i přirozená úmrtnost byla poměrně nízká,¹¹⁹ což patrně potvrzují i údaje uvedené v publikaci Libuše Hájkové, podle kterých v letech 1938 až 1941 zemřelo 9 osob. V následujícím roce se počet úmrtí poměrně zvýšil, přičemž Hájková uvádí, že v daném roce zemřelo osm osob z desíti na následky TBC.¹²⁰ Toto tvrzení však prozatím nebylo konfrontováno s knihou úmrtí, která měla být na Mírově vedena vězeňským duchovním. Mezi zemřelé z tohoto období patřil také bývalý starosta přerovské sokolské jednoty, Dr. Sylvestr Pleva, který úzce spolupracoval na výstavbě sokolského hnutí odporu.¹²¹ Dle připravovaných plánů Obrany národa měl rovněž sehrát svou roli v přerovské politické skupině, která měla převzít správu veřejného života

¹¹⁷BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 2.

¹¹⁸Vojenský ústřední archiv, sbírka: koncentrační tábory, káznice, věznice, Mírov, inv. č. A – 61, *Motáky*, s. 1-4.

¹¹⁹BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 2.

¹²⁰HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 31-35.

¹²¹KOPEČEK, Pavel: *Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov 2000, s. 79-100, s. 83.

v okamžiku povstání, které bylo očekáváno v prvních měsících německé okupace. Sylvestr Pleva byl však zatčen a internován v koncentračním táboře Buchenwald v rámci akce Albrecht der Erste, která proběhla prvního září 1939. V roce 1940 byl převezen do věznic krajského soudu v Olomouci, kde byl vyslýchán Gestapem v souvislosti s vyšetřováním činnosti přerovské politické skupiny Obrany národa.¹²² Poté byl Pleva určitou dobu internován v soudní věznici ve Vratislavi, odkud byl převezen do vyšetřovací vazby na Mírově, údajně právě kvůli onemocnění TBC.¹²³ Z telegramu ze dne 8. listopadu 1941 adresovanému generálnímu státnímu zastupiteli (*Herrn oberreichsanwalt biem VGH im Berlin*) se dozvídáme, že vyšetřovanec a vězeň Sylvestr Pleva onemocněl beznadějnou vojenskou tuberkulózou (*Miliartuberkolose*), tudíž je pro jeho totální neschopnost požadováno zrušení zadržení.¹²⁴ Téhož dne Sylvestr Pleva zemřel, zřejmě na následky TBC. Z jakého důvodu požadovalo vedení mírovské trestnice zrušení jeho zadržení, není jasné.

Doposud jsme hovořili o kriminálních a hospodářských věznicích, odsouzeních za drobné politické přečiny a o vyšetřovancích. Mezi další skupinu internovaných ovšem patřili také osoby, které se měly dopustit vážnějších politických přečinů. Například v březnu 1939 byli na Mírov přivezeni vězni Stanislaus Luska z Opavy a Josef Lautebach z Přerova, kteří byli již odsouzeni Lidovým soudním dvorem v Berlíně (*Volksgerichtshof*, dále jen VGH) pro přípravu velezrady.¹²⁵ Nabízí se rovněž možnost, že na Mírov byli již v prvních letech posíláni vězni a vyšetřovanci trpící TBC. Tuto teorii by potvrdzovaly informace, které uvádí Kouřil, a sice že již v roce 1939 bylo rozhodnuto o využití mírovské

¹²²Podrobněji o činnosti přerovského sokolského odboje a odbojové činnosti Sylvestra Plevy viz KOPEČEK, P.: *Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace*, s. 79-100.

¹²³Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS) Praha, fond 141: Německé soudy v říši, sign. 141-350-14, *Zpráva o zrušení trestu vyšetřovance Sylvestra Plevy*, s. 53.

¹²⁴Tamtéž.

¹²⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 35- přírůstkový protokol -1939-1941, více neoznačeno.

trestnice coby ústavu pro TBC vězně.¹²⁶ Nicméně z údajů o zdravotním stavu vězňů, které byly uváděny v knize přírůstků, nevychází najevo, že by byli přijímáni pouze vězni trpící TBC. Na Mírov byli transportováni jak práce schopní, tak vězni trpící různými chorobami, mezi které samozřejmě v některých případech patřila i TBC. Rozhodně však tato choroba nepřevažovala. Je však nutno upozornit, že postupem času začínají u přijímaných vězňů záznamy o jejich zdravotním stavu chybět, tudíž se toto tvrzení nedá s určitostí potvrdit.

Co se týče počtů vězňů, je přesná rekonstrukce velmi obtížná. Je možno vycházet z knih přírůstků, ze kterých se dozvíme, kolik vězňů celkově bylo během prvních let na Mírov přijato. Během roku 1939 to bylo celkem 171 vězňů, následujícího roku bylo do knihy přírůstků zapsáno 405 nově přichozích. Počty vězňů pak rapidně vzrostly v roce 1941, kdy bylo přijato celkem 1 012 vězňů. Během roku 1942 bylo přijato dalších 925 vězňů. Z těchto záznamů můžeme rovněž vyrozumět, že v roce 1939 byli vězni transportováni v poměrně drobných skupinách, které většinou nepřesáhly 20 osob. V roce 1940 už byli vězni přesouváni po několika desítkách, a to nejčastěji ze soudních věznic v Brně či Vratislavi.¹²⁷ Z knihy přírůstků však nevyčteme počty vězňů, kteří se na Mírově v konkrétní době nacházeli. Tyto informace vycházejí z tzv. denních hlášení o stavu vězňů, které se však nedochovaly v úplnosti. Tyto počty již ve své studii prezentuje Miloš Kouřil. K 15. prosinci 1939 bylo na mírově 87 trestanců a 8 vězňů ve vyšetřovací vazbě. Dne 3. ledna 1940 bylo na Mírově 109 vězňů, k 3. březnu 1940 to bylo 120 vězňů a o měsíc později počet vzrostl na 147. V září téhož roku byla trestnice obsazena 222 vězni. Z hlášení z 23. října 1940 se od vedoucího trestnice dozvídáme, že se v ní nachází 112 trestanců a 262 vězňů ve vyšetřovací vazbě, přičemž měl celkový stav v blízké době stoupnout na 625 vězněných. 2. prosince 1940 se ve věznici nacházelo 406 vězňů, čímž již

¹²⁶KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 171.

¹²⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 35- přírůstkový protokol - 1939-1941, více neoznačeno.

byla přesažena stanovená kapacita věznice. Přesto však počet vězňů nadále rostl. Z denního hlášení z 3. února 1941 se dozvídáme, že se ve věznici nachází celkem 539 vězňů.¹²⁸ Zvyšující se počet vězněných osob na Mírově odrážel fungování odboje v českých zemích a zvyšující se intenzitu nacistické perzekuce. Nicméně záznamy z knih přírůstků také poukazují na nárůst kriminality a rostoucí perzekuci Poláků. Od druhé poloviny roku 1942 začínají být na Mírov hromadně posíláni polští vězni. Do té doby mezi vězněnými dominovali vězni čeští a mezi další zastoupené skupiny patřili samozřejmě i vězni němečtí a výjimečně Židé. V dalších letech se mělo národností spektrum rozšířit o mnoho dalších národností a poměry mezi nimi se měly značně proměnit. O těchto změnách bude zevrubněji pojednáno v rámci následující kapitoly. Nejprve se však zmíníme o samotném procesu přestavby věznice na ústav pro plicně nemocné vězně.¹²⁹

¹²⁸KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 171.

¹²⁹*Umbau des Strafgefängnisses Müräu in eine Anstalt für Lungenkranke.*

2. Mírov ústavem pro plicně nemocné vězně (1942-1945)

2.1 Přestavba věznice na ústav pro nemocné

Po zahájení druhé světové války očekávalo nacistické Německo brzké vítězství i z toho důvodu, že válečné úsilí mělo být prosazeno ve všech společenských sférách. O zajištění bojů na domácí frontě se měl postarat vedle policie i soudní aparát, který měl zjednat přísný pořádek a disciplínu, bojovat proti politické opozici, kriminálním živlům či asociálům, kteří údajně mohli v kritickém okamžiku zvrátit vítězství Německa zevnitř. Na polském, českém a dalších anektovaných územích začaly být rovněž realizovány represe v souladu s rasovou politikou. Vzhledem k těmto skutečnostem razantně vzrostly počty uvězněných osob, které se náhle ocitaly v přeplněných věznicích, kde byly vystavovány tristním životním podmínkám. Vězni byli nuceni k těžké fyzické práci, žili v bídných hygienických podmínkách a jejich potravinové přídělky byly nedostačující, což mělo za následek jejich zhoršující se zdravotní stav. Dlouhodobý nedostatek živin a odpočinku byl živnou půdou pro šíření epidemií tyfu, úplavice, spály, záškrtu a také tuberkulózy.¹³⁰ To mělo kromě zvýšené úmrtnosti vězňů za následek také snižování efektivity vězeňské práce, která se významně podílela na válečné průmyslové výrobě, což nutilo ministerstvo spravedlnosti komplexněji řešit separaci nemocných vězňů od těch zdravých, kteří byli schopni práce. Do roku 1943 byl problém s tuberkulózními vězni většinou řešen tak, že se v rámci jednotlivých trestnic zřídila speciální oddělení, kde byli nemocní vězni dočasně umístěni. Mezi takové patřila například věznice Hohenasperg, která byla součástí soudního obvodu Ludwigsburg. Další takovou byla věznice Glatz ve Slezsku.¹³¹ Nemocným vězňům po určitou dobu sloužila také věznice Krone an der Brahe, která se nacházela v gdaňském

¹³⁰Podrobněji o životních podmínkách vězňů v nacistických věznicích během války viz WACHSMAN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 228 -248.

¹³¹WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 260.

soudním obvodu a do které byli během let 1941 a 1942 sváženi tuberkulózní vězni z ostatních věznic.¹³² Nicméně rostoucí počet nakažených vězňů si vyžadoval zřejmě systematictější řešení. Na začátku roku 1943 se ministerstvo spravedlnosti rozhodlo, že vězni infikovaní TBC budou rozděleni do tří skupin. Toto rozhodnutí bylo plně v souladu s obecnou diskriminační politikou v oblasti vězeňství, přičemž se týkalo výhradně mužských vězňů. V případě žen se zřejmě postupovalo jiným způsobem. Do první skupiny vězňů měli být zařazeni němečtí odsouzení, kteří byli rasově čistí a rovněž u nich nebylo prokázáno jakékoliv závadné ideologické a politické smýšlení. Mnohdy sem byli zařazeni též mladiství pachatelé. Pro tyto vězně byla určena věznice Hohenasperg, která se pro tyto účely již využívala a kde byly nejlepší podmínky, co se týče léčby. Věznice byla podobně jako na Mírově zřízena v prostorách starého hradu, který byl užíván pro nemocné a duševně slabé vězně už v 19. století. Během války se na Hohenasperg svázeli němečtí vězni z celého Německa. Dle vzoru sanatorií pro TBC měla být na hradě dokonce vystavěna odpočinková hala pro TBC, nemocní vězni měli rovněž dostávat speciální přiděly jídla. Přesto se však nejednalo o sanatorium v pravém slova smyslu. Také v Hohenaspergu byli nemocní vězni vystavováni násilí ze stran vězeňských dozorců nebo jim byly udělovány disciplinární tresty. Ani léčba nemocných nebyla nijak valná; nejčastější léčebnou praktikou bylo podávání rybího oleje. Proto i v Hohenaspergu zemřelo v důsledku nedostačující lékařské péče mnoho nemocných. Od roku 1942 do konce války zde zemřelo 177 vězňů trpících TBC, což je ovšem ve srovnání s úmrtností na Mírově poněkud rozdíl. Nepoměr je zřetelný i v případě obsazení věznice. Nikolaus Wachsmann udává, že na konci války se na nemocničním oddělení nacházelo okolo 150 vězňů. Další

¹³²WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 280.

věznicí pro vězně, ke kterým se přistupovalo nejmírněji, byla věznice Glatz, která byla stejně jako Hohanesperg ústavem pro nemocné již před rokem 1943.¹³³

Do druhé skupiny vězňů patřili rovněž vězni „německé krve“, kteří však byli německými úředníky vyhodnoceni jako nebezpeční či morálně slabí. Jednalo se například o politické vězně s dlouholetými tresty. Pro ty bylo určeno hned několik zařízení. Buďto byli posíláni do věznice Brandenburg – Görden, kde byli internováni v jedné z budov věznice, v níž se v závěru války nacházelo průměrně okolo 140 vězňů, kteří byli vystavováni konstantnímu násilí, trpěli hladem a nebyla jim poskytnuta dostačující lékařská péče.¹³⁴ Úmrtnost nemocných vězňů byla v tomto ústavu vysoká. Wachsmann uvádí, že zde zemřely stovky nemocných vězňů, konkrétně v roce 1944 to bylo 82 osob.¹³⁵ Další z věznic, které byly určeny pro druhou skupinu nemocných, byla věznice Waldheim či nově zřízené „izolační oddělení“ ve věznici v Lingen.¹³⁶

Do poslední skupiny patřili takzvaní „cizozemci.“ Jednalo se zejména o Poláky a také Čechy, kteří měli být internováni právě na Mírově.¹³⁷ Ačkoliv bylo nařízení o rozdělení a internaci nemocných vězňů vydáno na jaře roku 1943, přestavba mírovské věznice byla projednávána již v roce 1942. Jak už bylo řečeno, Kouřil uvádí, že rozhodnutí o Mírově jakožto budoucím ústavu pro nemocné vězně padlo již v roce 1939, nicméně prozatím nebyly nalezeny žádné dokumenty, které by tuto tezi potvrzovaly.

První oficiální úřední zpráva dokládající plánování přeměny věznice na ústav pro nemocné je až z 18. září 1942. Dozvídáme se z ní, že 9. září 1942 mírovskou věznicí navštívila speciální komise, jejímiž členy byli mimo jiné zástupce říšského ministerstva spravedlnosti Robert Hecker, zástupce říšského ministerstva financí a také vrchní lékař

¹³³WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 260.

¹³⁴Tamtéž.

¹³⁵WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 261.

¹³⁶Tamtéž.

¹³⁷Tamtéž.

věznice v Glatz. Tito úředníci a zaměstnanci říšskoněmecké vězeňské správy měli posoudit, zda je mírovská věznice vhodná pro internaci nemocných vězňů a případně měli navrhnout potřebné rekonstrukční práce.¹³⁸

Ačkoliv měla být věznice vybavena pro potřeby léčby plicních onemocnění, hned z prvních řádků se dozvídáme, že mírovská věznice bude ústavem hlavně pro polské nemocné vězně, u kterých je léčba TBC vyloučena. Rovněž je poznamenáno, že v této věznici nebude zapotřebí tak rozsáhlých zásahů a opatření, jako je tomu v ústavech, které se nacházejí na území Altreichu. Trestnice měla být renovována tak, aby byla schopna pojmout 500 nemocných vězňů. Komise úředníků vyhodnotila, že bude zapotřebí, aby měl vedoucí lazaretu k dispozici jednoho výpomocného lékaře. Na nemocničním oddělení měla být zřízena rentgenová místnost, temná komora a dezinfekční prostor. Další dezinfekční místnost měla být vystavěna poblíž prádelny a také poblíž budovy s celami a samotkami. Renovována měla být též sociální zařízení. Měly být instalovány nové koupelny a na toaletách se měly podlahy vylít cementem. Na chodbách se měly postavit dřevěné budky se skleněnými okny, které měly chránit vězeňský personál před nákazou.¹³⁹

Dále je ve zprávě popisován stav věznice. Dozvídáme se, že v objektu nebyla zřízena kanalizace. Pro toalety na jednotlivých odděleních bylo k dispozici pět žump. V prádelně a kuchyni pak byl oddělený odpad. Důležitou součástí věznice byly cely a izolovaná oddělení pro samovazby, které měly zůstat v původním stavu bez dalších změn.

¹³⁸Bundesarchiv Berlin (dále jen BA Berlin), sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Zpráva o plánované přeměně trestnice Mírov na ústav pro plicně nemocné vězně (Zpráva z návštěvy věznice)*, s. 2.

¹³⁹BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Zpráva o plánované přeměně trestnice Mírov na ústav pro plicně nemocné vězně (Zpráva z návštěvy věznice)*, s. 3.

Rovněž měly být zachovány pracovní dílny.¹⁴⁰ Ty byly zřízeny a částečně využívány již v 19. století.¹⁴¹

Přestože byly naplánovány poměrně rozsáhlé změny, mírovská věznice byla vyhodnocena jako vyhovující budova pro účely internace nemocných slovanských vězňů. V říjnu 1942 pak říšské ministerstvo spravedlnosti v součinnosti s říšským ministerstvem financí upozornilo Generální státní zastupitelství v Litoměřicích a stavební oddělení říšského místodržitelství v Liberci na skutečnost, že: „s ohledem na stávající válečné poměry není možné, aby pro tento ústav byly poskytnuty veškeré požadované finanční prostředky pro realizaci všech potřebných hygienických opatření, jako je například instalace koupelen, vydláždění podlah a další. Z toho důvodu bude zapotřebí internovat vězně, prozatím, v „provizorních“ podmínkách.“¹⁴² Měly být však zahájeny alespoň nejnutnější dezinfekční práce zahrnující zřízení dezinfekčního prostoru na nemocničním oddělení, který měl být vybaven dezinfekčním přístrojem sputa.¹⁴³ Rovněž byla povolena realizace malé rentgenové místnosti s fluoroskopem a temné komory. Schváleno bylo též vytvoření prostoru pro dezinfekci oděvů a lůžek, který se měl nacházet ve vězeňských prádelnách. Naopak nebyly podpořeny plošné rekonstrukce sociálního zařízení. O původně plánovaném vycementování a vymalování centrálních toalet a instalaci nových koupelen nepadla vůbec zmínka. Změn nemělo doznat ani sociální zařízení na jednotlivých celách a noclehárnách, kde jako toalety sloužily kbelíky.¹⁴⁴

¹⁴⁰Tamtéž.

¹⁴¹Konkrétní počet dílen ani přesné datum jejich zřízení nejsou v dostupné literatuře specifikovány. Viz KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 23.

¹⁴²BA Berlin, sign. R2- Reichsfinanzministerium, arch. č. 27639, *Zpráva o návštěvě věznice Mírov napsaná říšskoněmeckým ministerstvem financí*, s. 7.

¹⁴³„Základním vyšetřovaným materiálem při podezření na plicní tuberkulózu je sputum. Vyšetření sputa je zároveň indikováno i při podezření na mimoplicní tuberkulózu, zvláště v případě, kdy není možný, nebo účelný odběr z přepokládaného mimoplicního ložiska.“ In: JEDLIČKOVÁ, Kateřina: *Tuberkulóza – historie a současnost ve Středočeském kraji*. Bakalářská práce LF3 CUNI, Praha 2012, s. 25.

¹⁴⁴BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Zpráva 23. 10.1942 – Ve věci přestavby mírovské věznice*, s. 1.

Ačkoliv byla vydána výše uvedená nařízení, ze zprávy z 19. března 1943 se dozvídáme, že ještě na jaře téhož roku nebyly ani provizorní renovační práce dokončeny, a to i přesto, že již v září 1942 na Mírov začaly přijíždět první transporty nemocných vězňů, o čemž bude podrobněji pojednáno v následujících kapitolách. Zejména z tohoto důvodu se vedení věznice obrátilo na stavební úřad v Šumperku, který dále předal stavebnímu oddělení říšského místodržitelství Sudety zprávu, aby byla neprodleně provedena alespoň částečná léčebná a izolační opatření, jelikož stávající podmínky začínají být s ohledem na zvyšující se počet nemocných neúnosné. Tehdejší vedoucí věznice Heinrich Brandstätter žádal hlavně o finanční prostředky na vystavění dřevěných dozorcích kabin, aby se tak eliminovalo velké riziko nakažení vězeňského personálu.¹⁴⁵ Na základě této zprávy intimovalo 10. dubna 1943 říšské ministerstvo spravedlnosti a financí státní zastupitelství v Litoměřicích a též stavební oddělení sudetského místodržitelství o dalším postupu. Náklady na přestavbu věznice vyčíslené stavebním úřadem v Šumperku měly činit 51 000 RM. Do tohoto rozpočtu byly zařazeny stavební práce za 12 500 RM, mechanické čištění odpadních vod v hodnotě 8 250 RM, rentgenový stroj za 26 063, 45 RM, dezinfekční stroj sputa za 1 545 RM a dezinfekční místnost v prádelně za 2 555 RM.¹⁴⁶ Je tedy zřejmé, že ani v dubnu roku 1943 ještě nebyla takřka žádná léčebná ani rekonstrukční opatření uskutečněna. Výjimku tvoří dřevěné kabiny, které byly vystavěny přibližně mezi únorem a dubnem 1943 a jejichž hodnota činila 5 040 RM.¹⁴⁷ Z dále uvedených údajů však vychází najevo, že ani tento stanovený rozpočet neměl být zcela dodržen. Rentgenový přístroj byl nakonec zajištěn z jiného vězeňského ústavu. Na základě těchto škrťů pak byla 10. června 1943 stanovena fixní částka, a sice 25 00 RM, přičemž v této době byly již v provozu dezinfekční přístroj sputa a rentgenový přístroj. Ze zprávy se též dozvídáme, že je k těmto

¹⁴⁵BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Přiložená kopie vedoucího věznice Mírov ve věci přestavby věznice Mírov*, s. 9.

¹⁴⁶BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Zpráva říšského ministerstva spravedlnosti a financí ve věci přestavby věznice Mírov ze dne 10. 4. 1943*, s. 10.

¹⁴⁷Tamtéž.

rekonstrukčním pracím zapotřebí malé množství stavebního materiálu a že mají být z velké části zaměstnání chovanci věznice, čímž pádem by měla být stanovená fixní částka dostačující.¹⁴⁸ Do jaké míry a zda vůbec byly tyto rekonstrukční práce uskutečněny, se však z dalších dokumentů nedozvídáme. Je ovšem třeba podotknout, že v rámci dochované dokumentace k přeměně věznice je několikrát upozorněno, že Mírov nebude ústavem, který bude sloužit k léčbě vězňů polské národnosti. Tuto skutečnost potvrzuje i fakt, že na Mírov byly od podzimu 1942 do jara 1943 deportovány desítky polských a českých vězňů, ačkoliv nebylo ani z úředních dokumentů zřejmé, že by již byly jakékoliv rekonstrukční práce uskutečněny. Na základě výše uvedených údajů tedy můžeme vyloučit Kouřilovo tvrzení, že o přeměně Mírova na ústav pro nemocné bylo rozhodnuto již v roce 1939. O žádných takových předběžných plánech není v poměrně podrobné dokumentaci ani zmínka. Spíše se zdá, že mírovská trestnice byla do roku 1942 využívána pro internaci nemocných vězňů spíše partikulárně, což by potvrzovala internace nemocného Sylvestra Plevy a dalších osmi osob, které v roce 1942 na Mírově zemřely následkem TBC.¹⁴⁹

V poslední části této podkapitoly bude věnována pozornost jednotlivým částem hradu Mírov a také jeho členění na jednotlivá věžeňská oddělení, o čemž dosud nebylo pojednáno, a to i z toho důvodu, že se o této problematice bezprostředně dozvídáme až z dokumentace k plánované přestavbě trestnice.

Mírovský hrad, jehož půdorys je v hrubém obrysu lichoběžníkem, byl obehnan mohutnými hradbami, které byly opatřeny dvěma barokními bastiony a ochozy. Vnitřní prostor hradu byl rozdělen budovou s mohutnou věží na dvě nádvoří. Součástí věžeňského prostoru byly dva kostely. Tím prvním byl kostel sv. Markéty, který byl využíván občany

¹⁴⁸BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Zpráva říšského ministerstva spravedlnosti a financí ve věci přestavby věznice Mírov ze dne 7. 3. 1944*, více neoznačeno.

¹⁴⁹Viz údaje z kapitoly 2. 5 *Skladba vězněných osob a početní stavy v letech 1938-1942* (s. 39 -41); Těž HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 31-36.

obce Mírov a vesnice Řepová. Ten se nacházel nedaleko hlavního vchodu do hradu. Druhým kostelem byl kostel věžeňský, který se nacházel na druhém nádvoří. Hrad byl rozdělen na několik částí. První částí byla budova s celami (*Zellenhaus*), která měla být během dne obsazena jedním dozorcem, jenž měl být střídán při první noční kontrole z hlavní strážnice (*Hauptwache*). Ta měla být během dne (6:30 do 17:30) obsazena jedním úředníkem, v jehož popisu práce bylo udržení telefonního spojení v rámci věznice a s vnějším okolím a také kontrola alarmu. Během noční hlídky se mělo postupně střídat celkem šest mužů. Každou hodinu měl z hlavní strážnice vycházet jeden muž doprovázený psem, jehož úkolem bylo projít jednotlivá oddělení a hradby hradu.

Další částí věznice bylo tzv. hlavní křídlo (*Hauptflügel*), kde byly umístěny správní prostory a byty pro úředníky. V těchto prostorách byly umístěny úřednické kanceláře určené pro přednostu věznice, medicínálního radu Augustina Mrhu a další správní úředníky. Dále byla věznice rozdělena na západní (*Westflügel*) a východní křídlo (*Ostflügel*), jižní trakt (*Südtrakt*) a věž (*Turmtrakt*), v těchto prostorách byla umístěna krom prádelny, pekárny, vepřína, márnice, skladů či protiletectvých krytů též většina jednotlivých věžeňských oddělení, která byla spojena s pracovními dílnami. Tato oddělení měla být zachována, přičemž některá z nich měla být dovybavena.¹⁵⁰ Při této příležitosti bylo též rozvrženo rozdělení nemocných vězňů napříč jednotlivými odděleními, a to nejspíše z toho důvodu, aby se poukázalo na fakt, že mírovskou věznici je možné obsadit minimálně 500 nemocnými vězni. Do této doby byli vězni přiřazováni do jednotlivých oddělení na základě několika určujících faktorů (zdravotní stav, typ přečinu či vzdělání/vyučení), nicméně v následujících letech se u většiny přijímaných vězňů mělo určující spektrum zúžit pouze na základní kritérium, a sice schopný práce či ne. Během prvních let okupace se členění věznice ustálilo na deseti odděleních. První oddělení byl

¹⁵⁰BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Poznámka k obsazení věznice Mírov*, s. 4.

tzv. *Zellenhaus*, což bylo jediné oddělení separované od ostatních, pro které byla vyčleněna samostatná část hradu. V něm se nacházely cely a samotky, přičemž kapacita byla stanovena na 35 míst.¹⁵¹ Zde byli umístováni vězni s různými kázeňskými přestupky či mladiství vězni. Ve druhém oddělení byli vězněni původně zdraví vězni s kriminálními tresty, kteří bývali zaměstnáni v truhlářské dílně či v kuchyni. Mnohdy se jednalo o trestance německé národnosti.¹⁵² Pro toto oddělení byla stanovena kapacita 69 vězňů. Třetí oddělení bylo vězeňskou nemocnicí, u které jako u jediné nebyla stanovena přesná kapacita.¹⁵³ Další oddělení se členila na základě jednotlivých dílen. Vězni ze čtvrtého oddělení byli zaměstnáváni v dílně na výrobu kartáčů. Páté a šesté oddělení bylo určeno pro vězně schopné práce, původně pro kováře, zámečníky, holiče. Z těchto oddělení byla též sestavována komanda vězňů, která pracovala mimo věznici – na polích, v lesích, v lomech, v oblasti zemědělství – či byla zaměstnána v Mohelnici v továrně Siemens - Schuckert - Werke.¹⁵⁴ Na čtvrté oddělení mohlo být umístěno údajně nanejvýš 63 osob. Páté oddělení bylo určeno pro 73 osob a šesté pro 72 osob. Sedmé oddělení s tkalcovnou mělo mít kapacitu 63 vězňů.¹⁵⁵ V letech 1943 až 1945 se dle vzpomínek pamětníků jednalo o nejhorší oddělení, kde byla zdaleka nejvyšší úmrtnost, neboť zde byli údajně umístováni těžce nemocní vězni s otevřenou tuberkulózou.¹⁵⁶ V tomto duchu na ono oddělení vzpomínal po válce i pamětník Jaroslav Němeček: „*Nejhorší poměry byly na oddělení VII. zvané právem „chcípání“. Byli tam přiděleni těžce nemocní, hlavně Poláci. Zdi tam byly 5 metrů silné a o ubožáky se nikdo nepostaral, ti lidé tam v kuse hnili zaživa[...]* přežít tam 6-8 neděl vkuse byl zázrak.“¹⁵⁷ Josef Bartoš zmiňuje, že se toto oddělení nacházelo „téměř

¹⁵¹Tamtéž.

¹⁵²BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 3.

¹⁵³BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Poznámka k obsazení věznice Mírov*, s. 4.

¹⁵⁴BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 3.

¹⁵⁵BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Poznámka k obsazení věznice Mírov*, s. 5.

¹⁵⁶HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 23-24.

¹⁵⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Hlavní přeličení, KS v Olomouci*, s. 530.

v podzemí, v šeru, v zimě a vlhku,¹⁵⁸ ačkoliv z plánů obsazení vyplývá, že se sedmé oddělení, stejně jako osmé, deváté a desáté, nacházelo v přízemí (*erdgeschoß*), přičemž ve sklepení této části věznice zvané *Südtrakt* měla být umístěna ventilace a sklad. Zároveň se však dozvídáme, že celý jižní trakt s odděleními sedm až deset nebyl v době návštěvy zástupců říšského ministerstva spravedlnosti a financí vybaven a tudíž je pravděpodobné, že po vybavení této části věznice bylo sedmé oddělení přemístěno do suterénu. V osmém, devátém a desátém oddělení pak byly umístěny dílny ševcovská, krejčovská a sedlářská, přičemž jejich kapacita čítala 62, 66 a 68 vězňů.¹⁵⁹

2.2 Správa věznice a její personální obsazení během let 1942-1945

O personálním obsazení věznice a její správě v období druhé poloviny okupace se dozvídáme spíše útržkovitě. Informace je nutno lepit ze střípků torzovitých zpráv nacházejících se ve fondu trestnice Mírov. Na druhou stranu však na základě poválečných výpovědí můžeme rekonstruovat chování jednotlivých dozorců, neboť poválečné výsledky se ve většině případů vztahovaly k druhé polovině války či pouze k poslednímu válečnému roku.

V tomto období se ve funkci vedoucího věznice vystříдалy již pouze dvě osoby. První z nich byl Heinrich Brandstätter. Tento disciplinovaný německý úředník měl s vedením vězeňských institucí již bohaté zkušenosti z Altreichu. Svou kariéru započal ještě před nástupem Adolfa Hitlera a byl tudíž obeznámen i s liberálním vězeňským systémem, avšak na nový režim si rychle zvykl a v budování kariéry pokračoval i za nacistického Německa. Na začátku druhé světové války byl převelen do Sudet a v srpnu

¹⁵⁸BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 3.

¹⁵⁹BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Poznámka k obsazení věznice Mírov*, s. 5.

roku 1941 odvelen na Mírov.¹⁶⁰ Jeho pozice na Mírově nebyla rozhodně jednoduchá. Brandstätter se musel kromě problémů s rekonstrukcí věznice potýkat i s nedostatečným počtem zaměstnanců, který nebyl nijak navyšován souběžně s extrémním nárůstem internovaných nemocných vězňů. Rovněž se pokoušel řešit nevyhovující situaci ve stravování dozorců a vězňů.¹⁶¹ Z pracovního plánu z 18. ledna 1943 je zřejmé, že na Mírově bylo zaměstnáno včetně vedoucího rady Heinricha Brandstättera a vězeňského kněze Františka Baláše celkem 44 zaměstnanců. V pracovní správě a ve správě vězeňského bytového fondu byl zaměstnán *Verwaltung Oberinspektor* Walter Bartl a také první *Hauptwachtmeister* (dále jen HW) Rudolf Diblík. Pozici generálního a personálního správce zastával již zmiňovaný *Verwaltung Inspektor* Heinrich Shicker, který měl rovněž v gesci správu skladování oděvů a náradí. Stravování vězňů měl na starost první HW Max Selig. V dalších správních funkcích pak byli zaměstnaní *Verwaltung Assistent* Alois Giesel a *Oberwachtmeister* (dále jen OW) Johan Kramer. Ve vězeňském lazaretu působil medicínální rada Augustin Mrha a HW Josef Haupt. Stráž věznice byla složena z 15 dozorců, kteří většinou vedli jednotlivé pracovní dílny, dohlíželi na ostatní zaměstnance dozorčí služby v továrně a při venkovních pracích či dohlíželi na průběh služby v kuchyni a pekárně. Dále bylo zaměstnáno 19 pomocných dozorců.¹⁶² Další informace o zaměstnancích vycházejí ze zprávy z cvičení střelby ze 7. května 1944. V té době bylo na Mírově zaměstnáno ve správních či dozorčích funkcích celkem 43 osob,¹⁶³ a to včetně vedoucího věznice, kterým byl tou dobou již Walter Bartl, který funkci vedoucího trestnice vykonával od září 1943 do května 1945.¹⁶⁴ Bartl se stejně jako Brandstätter potýkal

¹⁶⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 214, *dotazník Heirricha Brandstättera sepsaný státním zastupitelstvím v Litoměřicích*, s. 157.

¹⁶¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 203, *Zpráva Heinricha Brandstättera z 22. 2. 1943*, více neoznačeno

¹⁶²ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 243, *Pracovní plán ze dne 18. 1. 1943*, s. 7.

¹⁶³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 204, *Záznam z cvičení střelby ze dne 7. 5. 1944*, s. 102.

¹⁶⁴SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 - B - 2, spis Waltra Bartla, *Zpráva Waltra Bartla o převelení Rat. Dr. Brandstättera*, s. 208.

s problémem nízkého počtu zaměstnanců. V červnu 1944 žádal Generální státní zastupitelství v Litoměřicích o možnost náboru dalších zaměstnanců,¹⁶⁵ v čemž mu bylo patrně vyhověno, neboť podle zprávy ze 7. října 1944 měla tou dobou mírovská věznice disponovat 53 aktivními zaměstnanci. Nicméně ani tento stav nebyl dle mínění vedení věznice dostačující, jelikož na Mírově bylo v té době údajně uvězněno až 700 vězňů.¹⁶⁶ Více se o stavu zaměstnanců nedozvídáme.

V souvislosti s personálním obsazením věznice je záhodno vyjádřit se k chování dozorců, o kterém se dozvídáme zejména z poválečných výslechových protokolů či pamětí přeživších vězňů. Jedná se většinou o trýznivé vzpomínky vztahující se ke krutosti a chladnokrevnosti dozorců, která byla v naprostém souladu s nacistickou vězeňskou politikou. Nikolaus Wachsmann ve své publikaci o nacistických věznicích uvádí, že v průběhu války se násilí vůči vězňům rozšířilo do většiny německých věznic.¹⁶⁷ Většina mírovských zaměstnanců pocházela z řad sudetských Němců, kteří se ztotožňovali s nacistickou rasovou politikou, a tudíž tvrdě vystupovali vůči vězňům slovanské národnosti, zejména vůči Polákům. Svou úlohu sehrála také nevyškolenost většiny mírovského personálu, kterou se vedoucí Bartl pokoušel řešit s Generálním státním zastupitelstvím v Litoměřicích.¹⁶⁸ Z poválečných výpovědí se dozvídáme, že mezi tři nejhorší dozorce patřili Josef Deutsch, Franz Rammert a Josef Haupt, kteří byli u Mimořádného lidového soudu v Olomouci za své počínání odsouzeni k trestu smrti. Josef Deutsch byl na Mírově zaměstnán jako vedoucí dozorce obuvnické dílny, která byla součástí osmého oddělení.¹⁶⁹ Deutsch byl pověstný svou nenávisť k Polákům a Čechům, a

¹⁶⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 201, *Zpráva věci zaměstnání Huga Giesela a Rudolfa Diblíka v okresní věznici Trutnov*, s. 81 a.

¹⁶⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 40, sign. 54 G-H, *Zpráva o potřebě osobního vozidla*, s. 33a.

¹⁶⁷WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 243.

¹⁶⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 40, sign. 54 G-H, *Zpráva o potřebě osobního vozidla*, s. 33a.

¹⁶⁹BA Berlin, sign. R2- Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Poznámka k obsazení věznice Mírov*, s. 5.

to jak mezi vězni, tak u personálu.¹⁷⁰ Například bývalý vězeň Josef Křížek o Deuschovi vypověděl: „*Velitel VIII. oddělení surově nakládal a tělesně bezdůvodně trestal polské vězně. Snižoval dávky jídla. Mně nadával do českých psů a sviní.*“¹⁷¹

Další dozorce Franz Rammert byl na Mírově zaměstnán od února 1939. Časem se stal vedoucím zásobování a díky vysoké funkci v NSDAP měl ve věznici výsadní postavení. Bývalí vězni se o Rammertovi vyjadřovali jako o fanatickém nacistovi, surovci či neurvalci. „*Snad ani jeden z vězňů v rámci vyšetřování nepromluvil v Rammertův prospěch. Dle výpovědí nebyl zodpovědný pouze za bití vězňů, ale také za krácení přídělů potravin, které údajně odevzdával Wehrmachtu nebo do Hitlerjugend.*“¹⁷² O činnosti dalšího dozorce odsouzeného k trestu smrti, Josefa Haupta, bude pojednáno podrobněji v následující podkapitole, v níž se budeme zabývat vězeňským lazaretem, kde měl Haupt rozhodující postavení.¹⁷³ Z fyzického napadání a jiného týrání vězňů byla obviněna řada dalších dozorců. Jednalo se o kopání, fackování, bití býkovcem, klíči či odpírání přístupu na toaletu a mnoho dalších způsobů, jakými byli vězni na Mírově trýzněni.

Na druhou stranu se však na Mírově nacházeli i takoví dozorcí, kteří měli vězňům údajně usnadňovat jejich těžký život v celách. Mezi ně prý patřit pomocný dozorce Josef Schwarz, na kterého po válce vzpomínal bývalý politický vězeň Alfréd Zaške, který byl na Mírově vězněn od roku 1941 do roku 1943. „*Josef Schwarz se choval ke všem politickým vězňům vždy vzorně a již tehdy byl zarytým odpůrcem nacizmu, a to i přesto, že byl ve straně. Jako vězeňský úředník musel sice proti nám někdy vystoupit, předem nám to ale*

¹⁷⁰ Podrobněji viz ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Hlavní přelíčení*, s. 453 -486.

¹⁷¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Josefem Křížkem*, s. 51.

¹⁷² BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, s. 70.

¹⁷³ Podrobněji o činnosti těchto osob viz BLATECKÁ, Anna, KREISINGER, Pavel: *Procesy s nacistickými vězeňskými dozorcí (1945-1947)*. In: SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír: *Encyklopedie českých právních dějin*, VIII. svazek, Plzeň 2016, s. 463-470; BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, s. 65-71.

sdělil a omluvil se. Podporoval nás kuřivem a potravinami.“¹⁷⁴ Toto tvrzení potvrdil také František Chládek, který ve své výpovědi vyzdvihl též přístup Schwarzova bratra Johana Schwarze, který byl na Mírově rovněž pomocným dozorcem. „Jediní slušní dozorcí byli na Mírově bratři Swarzové. Umožňovali nám spojení s rodinami na černo. Nejen já, ale i ostatní vězňové obraceli se na tyto dozorce s prosbami a těšili se již předem, když některý z těchto bratrů měl službu, že budeme mít úlevu.“¹⁷⁵ Dalším přístupným dozorcem měl být Fridrich Till, který při nočních směnách údajně otevíral cely. Dohlížel na to, aby vězni nebyli okrádáni. Rodiny vězňů mu navíc měly posílat balíčky s potravinami, které pak adresátům osobně předával.¹⁷⁶ Určitou dobu strávil Fridrich Till také ve věznicí Berlin-Moabit, kam byl vyslán jako tlumočnick českého jazyka.¹⁷⁷ Dle vzpomínek Jaroslava Němečka byl Fridrich Till v závěru války nasazen na frontu a v bojích o Moravskou bránu padl.¹⁷⁸¹⁷⁹ Mezi další zaměstnance, kteří se měli k politickým vězňům chovat blahovlně, patřili ještě vrchní dozorcí Josef Friedel, Anton Hanslian, Johan Pelzl či Julius Nimmrichter.¹⁸⁰ I přes počínání těchto osob, které přistupovaly k vězňům vlídněji než zbývající většina dozorcí správy, byly životní podmínky na Mírově pro nemocné vězně více než obtížné, což dokládá rovněž téma následující podkapitoly, ve které se budeme zabývat vězeňským lazaretem.

¹⁷⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Alfrédem Zaškem*, s. 118.

¹⁷⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Františkem Chládkem*, s. 229.

¹⁷⁶NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 95.

¹⁷⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 201, *Zpráva o převelení Fridricha Tilla do věznicí Berlin – Moabit*, s. 10.

¹⁷⁸NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 95.

¹⁷⁹V rámci lustrace v ABS Praha nebyly nalezeny žádné další prameny, které by se vztahovaly k osobě Fridricha Tilla.

¹⁸⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Alfrédem Zaškem*, s. 118.

2.3 Vězeňský lazaret

Vězeňský lazaret neboli nemocniční oddělení (*Krankenabteilung*) se na Mírově nacházel v prvním poschodí tzv. západního křídla společně s lékárnou a lékařskou místností. Jak již bylo řečeno výše, nemocniční oddělení bylo zřízeno v roce 1930, načež disponovalo 230 lůžky.¹⁸¹ V první polovině roku 1943 pak bylo částečně upraveno pro účely léčby plicně nemocných vězňů. Jak již bylo řečeno, byl přidán dezinfekční přístroj sputa, rentgen a temná komora. V průběhu války bylo též údajně vymoženo horské slunce.¹⁸² Z poválečné výpovědi Augustina Mrhy se také dozvídáme, že v rámci této rekonstrukce byla kapacita nemocničního oddělení navýšena na 300 lůžek.¹⁸³ Na základě těchto informací se může zdát, že mírovské nemocniční oddělení bylo vybaveno poměrně dobře. Bohužel však z pramenů nevyčteme, na kolik se údaje uvedené v úředních dokumentech slučovaly s realitou a jak skutečně byla mírovská věznice vybavena. Z množství poválečných výpovědí spíše vyplývá, že trestnice včetně nemocničního oddělení byla pro internaci nemocných vězňů naprosto nevyhovující. Hradní prostory byly vlhké a chladné, v zimě nevytápěné, přičemž noční teploty klesaly až k minus patnácti stupňům.¹⁸⁴

Poměry na nemocničním oddělení významně ovlivňoval jeho personál. Nejednalo se o nikterak vysoký počet osob; dokonce zde jistou dobu zcela chyběl kvalifikovaný lékař, což byl problém, který nebyl v nacistickém vězeňství zrovna ojedinělý. Nacistické Německo se během druhé světové války potýkalo s nedostačujícím počtem lékařů. Ti byli zaměstnáváni buď v armádě, nebo v civilní lékařské praxi. Vězeňská zařízení byla až na

¹⁸¹KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 45.

¹⁸²ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Augustinem Mrhou*, s. 53.

¹⁸³ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku*, s. 576.

¹⁸⁴FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela čís. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 323.

posledním místě, což souviselo též s faktem, že již před válkou byla léčba nemocných vězňů často zanedbávána.¹⁸⁵ „Mnoho vězeňských lékařů navštěvovalo vězňice pouze na několik hodin za týden. Nebylo nijak neobvyklé, ani pro velké vězňice, aby byly dlouhodobě bez vězeňského lékaře. Vězni byli rádi, když byli vyšetřeni a léčeni alespoň mediky, vězeňskými dozorci bez kvalifikace nebo uvězněnými lékaři.“¹⁸⁶ Přesto se ovšem nedá souhlasit s tvrzením Nikolause Wachsmanna, který ve své knize o nacistických věznicích tvrdí, že na Mírově nebyl zaměstnán ani jeden vyškolený lékař.¹⁸⁷ Kvalifikovaným lékařem byl MUDr. Augustin Mrha, který zastával funkci medicijního rady od 15. srpna 1938 do 1. května 1944. V jeho popisu práce byl kromě léčby nemocných vězňů také příjem nově přichozích trestanců a jejich rozdělení do tří skupin: na praceschopné, méně schopné a neschopné. V průběhu prvního roku zastával funkci vězeňského lékaře sám, načež mu byla na základě jeho opakovaných žádostí přidělena výpomoc.¹⁸⁸ Do vězeňského lazaretu byl dle Mrhových vzpomínek přidělen jakýsi Dr. Schneider, který měl ovšem vystudované přírodní vědy a neuměl ani píchat injekce.¹⁸⁹ Další osobou, která strávila poměrně dlouhou dobu ve vězeňském lazaretu, byl politický vězeň MUDr. Svatopluk Žižlavský. Ten byl na Mírově vězněn celkem dvakrát. Poprvé od dubna do září 1941 a podruhé od března 1943 do konce války. Žižlavský byl odsouzen za přípravu velezrady. Údajně se měl stýkat s okresním velitelem Obrany národa Vladimírem Drápalou.¹⁹⁰ Po

¹⁸⁵ WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 242.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 282.

¹⁸⁸ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku*, s. 576-577.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ „Vladimír Drápala. Narozen 9. 1. 1885 v Rožnově pod Radhoštěm. V rakousko-uherské armádě praporčík 3. pěšího pluku. Zaját: 19. 8. 1917, Korite, Selo. Do legií se přihlásil 25. 4. 1918, týž den zařazen do čs. legie v Itálii, 32. pěší pluk. Konec v legiích 3. 11. 1919, poslední útvar: 34. pěší pluk, poslední hodnost: rotmistr. Demobilizován. Za nacistické okupace zapojen do odbojové organizace Obrana národa. Byl velitelem okresu Vsetín. Podílel se na organizování přechodů osob do emigrace přes Polsko nebo Slovensko, rozšiřování ilegálních letádků a šíření zpráv zahraničního vysílání z Londýna. Gestapem zatčen v lednu 1940. 27. 5. 1943 popraven ve Vratislavi.“ In: INTERNETOVÁ ENCYKLOPEDIE DĚJIN BRNA: *Vladimír Drápala*. In: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1006 [cit. 19. 3. 2018]; ABS Praha, fond Studijní ústav ministerstva vnitra (dále jen SÚMV), sign: 141-261-4, *Ze zprávy nejvyššího státního*

druhém zatčení byl Žižlavský umístěn do mírovského lazaretu, kde měl vypomáhat jako pomocný lékař. V této funkci setrval až dokonce války, díky čemuž měl příležitost nahlédnout do zákulisí správy věznice. Z jeho četných výpovědí se dozvídáme, že správa a poměry ve věznici byly mnohdy ovlivňovány osobními spory, které mezi s sebou měly osoby ve vyšších úředních funkcích. Svědčí například o vzájemné rivalitě a udávání jednotlivých osob Gestapu. Rovněž se od něj dozvídáme, že vězni byli silně demotivováni se vůbec kvůli případným zdravotním potížím nechat vyšetřit.¹⁹¹ „*Nemocným strhávali 25 procent ze stravy, proto nemocní vězni mnohdy radši pracovali, než aby byli v klidu bez jídla, což mělo za následek těžké vyčerpání.*“¹⁹² Nemocní vězni se tak účastnili zemědělských a dřevařských prací nebo pracovali jako dělníci v továrnách,¹⁹³ což razantně zhoršovalo jejich zdravotní stav. Tento fakt byl potvrzen řadou dalších pamětníků. Dále Žižlavský vypovídá o nedostatečném množství léků či nevyhovujících ubytovacích podmínkách.¹⁹⁴ Samotný Svatopluk Žižlavský byl pamětníky po válce hodnocen jako jediná naděje nemocných vězňů a jediný člověk, který měl v lazaretu zájem na jejich léčbě.

Dalším lékařem, který byl po určité době na Mírově zaměstnán, byl Josef Albrecht, všeobecný lékař německé národnosti ze Svitav. Albrecht studoval v letech 1909 až 1915 na Lékařské fakultě Německé univerzity v Praze.¹⁹⁵ Na Mírově byl údajně uvězněn od 30. ledna 1941 do 14. července 1943.¹⁹⁶ O Josefovi Albrechtovi bohužel nebyly dohledány žádné úřední dokumenty, a tak se o jeho činnosti dozvídáme pouze

prokurátora u Lidového soudního dvora v Berlíně ve věci Drápala, Vladimír z Vsetína, s. 42. Činnost Svatopluka Žižlavského si však žádá ještě hlubší prozkoumání

¹⁹¹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 238.

¹⁹²Tamtéž.

¹⁹³Tamtéž.

¹⁹⁴Tamtéž.

¹⁹⁵Archiv Univerzity Karlovy Praha, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 3, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze / Německé univerzity v Praze (1904–1924), strana 334. Dostupné online na <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1971898055542710/340/?lang=cs#1524686157254> [citováno 27. 4. 2018].

¹⁹⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Josefem Albrechtem*, s. 72.

z poválečných výpovědí. Samotný Albrecht uvedl, že byl odsouzen v Opavě na dva roky kvůli výrokům proti říši.¹⁹⁷ Svatopluk Žižlavský však v jedné ze svých výpovědí uvedl, že Albrecht byl údajně odsouzen za nezákonný obchod s masem.¹⁹⁸ Z dalších výpovědí se též dozvídáme, že byl uvězněn kvůli homosexualitě.¹⁹⁹ Albrecht měl společně s Žižlavským vypomáhat v lazaretu od května roku 1943. „*Naše práce byla prohlížet vězně, rentgenovat je, připravovat pro ně medikamenty a podobně. Mimo to jsme museli též uklízet a zametat podlahu.*“²⁰⁰ Albrechtovy vzpomínky přibližují každodenní fungování lazaretu. Lékařské prohlídky začínaly vždy v sedm hodin ráno. Nemocní vězni, kteří byli vedeni jedním strážmistrem, se mohli nechat libovolně prohlédnout buď Josefem Albrechtem, nebo Svatoplukem Žižlavským. Prohlídky se vždy účastnil vedoucí lazaretu HW Josef Haupt, kterému musel být nahlášen zdravotní stav nemocného. Ten pak rozhodoval, zda půjde vyšetřovaný vězeň do práce či zůstane na lůžku. Ačkoliv bylo dne 14. října 1942 vydáno nařízení, ve kterém říšského ministerstvo spravedlnosti upřesňovalo, že na Mírov mají být přiváženi pouze takoví vězni, u kterých se neočekává blízká smrt, v reálu tomu bylo zřejmě jinak.²⁰¹ Z četných výpovědí, ať už ze strany vězeňských lékařů či přeživších bývalých vězňů, se dozvídáme, že na Mírov mnohdy přijížděli vězni v tak těžkém zdravotním stavu, že už jim nebylo pomoci.²⁰² Nasvědčují tomu také údaje vyplývající ze seznamu zemřelých českých vězňů, který předkládá Godula ve své studii *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*. Když se v tomto seznamu zaměříme na údaje o přijetí jednotlivých vězňů na Mírov a na data jejich úmrtí, zjistíme, že z celkového počtu 127 zemřelých českých vězňů jich 40 zemřelo již během prvního měsíce pobytu na Mírově. U řady z nich

¹⁹⁷Tamtéž.

¹⁹⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 90.

¹⁹⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Miroslavem Škorpilem*, s. 268.

²⁰⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Josefem Albrechtem*, s. 72.

²⁰¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 98, kart. 48, *Normálka ze dne 18. 7. 1943*, více neoznačeno.

²⁰²Tamtéž.

smrt nastala vzápětí po příjezdu na hrad. Dalších sto českých vězňů (79 %) vydrželo na Mírově pouze šest měsíců. Pouze čtyři osoby ze seznamu zemřelých strávily na Mírově jeden rok. Další čtyři osoby pak vydržely déle než jeden rok, přičemž u třech osob to byl rok a půl a pouze u jedné čtyři roky. Jednalo se o Jana Bínu, který byl na Mírov přijat 4. dubna 1940 a zemřel 24. října 1944.²⁰³

O umírání ve vězeňském lazaretu se z výpovědi vězeňského lékaře Josefa Albrechta dozvídáme následující: „*Umíralo až deset lidí denně, někdy i více. Dr. Žižlavský mrtvé balil a zašival do papírů a ti byli v tomto pak pohřbeni. Žižlavský měl mnohdy spory s vedoucím Hauptem, v tom případě rozhodoval Mrha.*“²⁰⁴ Svatopluk Žižlavský o Albrechtovi vypověděl, že byl důvěrníkem vedoucího lazaretu Josefa Haupta. Rovněž na něj vzpomínal jako na Němce, který nenáviděl Čechy a Poláky.²⁰⁵ Podobně Albrechta hodnotila řada bývalých nemocných vězňů. Byl považován za cynika, kterému byli nemocní lhostejní.²⁰⁶ Posledním lékařem byl „Dr. Heuer.“ Takto nazývali všichni pamětníci nástupce Augustina Mrhy.²⁰⁷ Pojmenování přebrali bez dalších detailů i Godula, Bartoš a Kouřil. S největší pravděpodobností se jednalo o JUDr. Wilhelma Heuera, jehož strohou biografii můžeme nalézt v biografické příručce *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*. Wihlem Heuer prošel řadou německých káznic. Působil v trestnici v Kölnu či ve věznicí pro mladistvé v Herfordu, kde zastával bližší nespecifikovanou pozici. Nejdéle Heuer působil jako medicínální rada v trestnici Bernau, odkud byl v červenci roku 1944

²⁰³Viz seznam zemřelých českých vězňů. In: GODULA, V.: *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*, s. 196- 203. Zmíněná teorie by mohla být rovněž potvrzena srovnáním s údaji vztahujícími se k zemřelým polským vězňům. Tyto závěry mohou být předmětem další studie o Mírově. Údaje o zemřelých polských vězňích by mohly být výtěženy z knih přírůstků, kde se nacházejí kromě zápisu o příchodu polských vězňů také údaje o jejich úmrtí.

²⁰⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Josefem Albrechtem*, s. 72.

²⁰⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 90.

²⁰⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Teodorem Ševčíkem*, s. 74.

²⁰⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku*, s. 576-577.

přemístěn na Mírov.²⁰⁸ V poválečných vzpomínkách byl hodnocen jako zdaleka nejhorší lékař z těch, kteří se na Mírově vystřídali. Například politický vězeň JUDr. Jan Troniček popisoval činnost Dr. Heuera takto: „*Byl nedbalý. Nechodil vůbec na oddělení, kde leželi těžce nemocní vězňové. Jeho bezohledná pasivita budila přímo pohoršení. Byl tak nedbalý, že nekonal ani prohlídku mrtvol, takže se stalo, že v jednom případě byl do márnice umístěn živý vězeň. Též bylo jisté, že se obohacoval na balících, které přicházely do lazaretu.*“²⁰⁹ Podobná svědectví se nacházejí v několika dalších výslechových protokolech. Více se o druhém medicínálním radovy trestnice Mírov nedozvídáme. Zůstává otázkou, z jakého důvodu se mu podařilo uniknout retribučnímu soudnictví a také z jakého důvodu po něm nebylo v rámci procesu s mírovskými dozorci intenzivněji pátráno.

V neposlední řadě bude pojednáno o vedoucím nemocničního oddělení, HW Josefovi Hauptovi, který byl již několikrát zmíněn. Josef Haupt byl na Mírov přijat již v roce 1939 a většinu času působil právě ve vězeňském lazaretu. Jak již bylo podotknuto, Haupt zde měl podle takřka všech výpovědí poměrně výsadní postavení, a to i přesto, že titulárně měl mít hlavní slovo medicínální rada, kterým byl Augustin Mrha a posléze Dr. Heuer. Svůj vliv si Haupt udržoval mimo jiné například udáváním na Gestapu.²¹⁰ Tento výrok sice nepotvrzuje žádný pramen úřední povahy, nicméně podle několika poválečných výpovědí Josef Haupt udal na Gestapu lékaře Augustina Mrhu pro nadřování českým vězňům. Autoritativně přistupoval údajně také k poslednímu vedoucímu věznice Waltrovi Bartlovi, což nepřímou potvrzuje též fakt, že se řada bývalých vězňů po válce o Hauptovi vyjadřovala jako o vedoucím věznice. Josef Haupt měl významný vliv na zdraví vězňů především odepíráním lékařské péče. Údajně svévolně vyháněl nemocné vězně z čekárny,

²⁰⁸ SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 106, sign. 33 –H- 2, spis Wilhelma Heura; Citováno podle BIMAN, S.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A-Z*, heslo: Heuer, Wilhelm. Tento spis vyžaduje hlubší prozkoumání.

²⁰⁹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Janem Troničkem*, s. 71.

²¹⁰ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 90.

zakazoval lékařům, aby prohlašovali vězně za neschopné práce nebo zakazoval aplikaci kalciových injekcí. Byl též pověstný svým brutálním a agresivním chováním. „*Haupt byl zlý duch. [...]*Jednou v zimě jsem se musel svléci do naha a 20 minut pak Haupt prohlížel moje šaty.“²¹¹ Dalším poklesem tohoto dozorce bylo vykrádání balíků, které byly určeny pro nemocné vězně. Všechna tato tvrzení byla silně zastoupena v řadě svědectví, díky čemuž si Josef Haupt u poválečného soudu vysloužil trest smrti.²¹²

Z výše uvedených informací je zřejmé, že mírovský vězeňský lazaret byl pro léčbu tuberkulózních či jinak nemocných vězňů zcela nevyhovující. Zároveň byli na Mírov posíláni i vězni, kteří byli již v tak vážném zdravotním stavu, že už jim nebylo pomoci. Přesto se v porovnání s obecným stavem lékařské péče ve věznicích zdá, že se nejednalo o zcela nejhorší či průměrnou káznici, a to i přesto, že byla určena pro internaci slovanských vězňů. Většinu času na Mírově působili kvalifikovaní lékaři, buďto vězni či oficiální zaměstnanci. Nemocnice však byla bohužel limitována nedostačujícím množstvím medikamentů a lůžek. Dalším problémem byly osobní spory mezi zaměstnanci, které měly mnohdy zásadní dopad na životní podmínky vězňů. Všechny výše zmíněné faktory měly za následek vysokou úmrtnost, která se navíc v průběhu války zvyšovala.²¹³

2.4 Skladba vězněných osob a rekonstrukce počtů vězňů v letech (1942-1945)

Jak už bylo mnohokrát uvedeno, v průběhu let 1942-1943 byla mírovská trestnice transformována na ústav pro vězně trpící tuberkulózou, kteří byli na Mírov svázeni ze všech koutů nacistické říše. Přijížděli sem z věznic a káznic, jako byl Waldheim, Kassel,

²¹¹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Hlavní přelíčení*, s. 529.

²¹²Podrobněji o činnosti Josefa Haupta viz BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, s. 67-69.

²¹³Viz tabulka č. 1. – Počty zemřelých vězňů v letech 1943-1945; tabulka č. 2 – Zemřelí vězni dle jednotlivých národností.

Elbach, Brandenburg, Gollnov, Brzeg, Straubing, Amberg a mnoho dalších.²¹⁴ Z pramenů se dozvídáme, že ústav měl být určen zejména pro polské vězně. Tento plán byl v následujících letech dodržen; drtivá většina nově příchozích vězňů byla právě polské národnosti. První větší transport polských vězňů přijel na Mírov 14. září 1942.²¹⁵ Z poválečné výpovědi posledního vedoucího věznice Waltra Bartla se dozvídáme, že asi 2/3 vězněných v letech 1943-1945 byli Poláci.²¹⁶ Druhou nejfrekventovanější národností byla ta česká. Na Mírov byli ovšem přiváženi i zástupci dalších slovanských národností, jako byli Jugoslávci, Bulhaři, Slováci, Ukrajinci, Řekové či Rusové, ale také Francouzi, Italové, Rakušané či Němci.²¹⁷ Z knihy přírůstků však není zřejmé, zda se jednalo ve všech případech o tuberkulózou trpící vězně.

Paradoxně od roku 1942 přestává být záznam o zdravotním stavu příchozích vězňů veden. Bartoš uvádí, že na Mírově převládali od roku 1942 tuberkulózní vězni a že jich sem bylo v letech 1942-1945 posláno okolo 2 000.²¹⁸ Nicméně neuvádí, na základě jakých pramenů k tomuto závěru došel. V rámci dosavadního výzkumu nebyly konkrétní počty vězňů dohledány, nicméně teoretickým řešením by mohlo být srovnání údajů z dochovaných chorobopisů vězněných s údaji z knih přírůstků. Je však nutno podotknout, že prozatím nebylo ověřeno, zda byl chorobopis veden u každého přijatého vězně či pouze u vězňů, kteří se nechali vyšetřit vězeňským lékařem. Tato úvaha může být předmětem další studie o Mírově, avšak vzhledem k tomu, že byl Mírov určen právě pro internaci nemocných vězňů, dá se předpokládat, že většina z nich logicky trpěla TBC.

²¹⁴Tyto informace jsou zřejmé z poválečných výpovědí bývalých vězňů a také sepsaných pamětí přeživších.

²¹⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 37- přírůstkový protokol -1942-1943, více neoznačeno.

²¹⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Druhý výslechový protokol sepsaný Waltrem Bartlem*, s. 399. Stejný údaj uvádí také Josef Bartoš ve své studii o Mírově, který vychází z výkazu o stavu vězňů z let 1943-1944. In: BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 3.

²¹⁷KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 171.

²¹⁸BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 3.

Z knih přírůstků vedených v letech 1942-1945 se na rozdíl od předchozích let nedozvídáme, na základě jakého provinění byli dotyční příchozí odsouzeni, díky čemuž není jednoznačně zřejmé, jestli se jednalo o politické či kriminální vězně. Naopak můžeme vyčíst informace o délce a druhu trestu a také místě, ve kterém byli jednotliví příchozí souzeni. Na základě druhu soudu pak lze předpokládat typ přečinu jednotlivých osob. Velká část příchozích byla odsouzena u VGH v Berlíně, který se zabýval výhradně politicky zaměřenými trestnými činy, jako byla příprava velezrady či zemězrady.²¹⁹ Dalšími častými místy byl Vrchní zemský soud (*Landgericht*) ve Vratislavi a v Drážďanech. Tyto dva soudy v srpnu roku 1940 částečně přebraly agendu VGH v Berlíně, který byl zahlcen vysokým množstvím politicky motivovaných trestných činů.²²⁰ Stejně, jako tomu bylo v předchozích letech, i v této době na Mírov nadále přijížděli vězni, kteří byli v minulosti souzeni u severomoravských krajských soudů v Brně, Šumperku, Novém Jičíně, Opavě a dalších. Dále sem také přijížděli odsouzení z obvodu Vrchního zemského soudu v Praze. Co se týče druhu trestu, převážná část českých trestanců byla odsouzena k odpykání trestu v káznici (*Zuchthaus*), přičemž oproti předchozím letům převažovala spíše delší doba trestu. Přesto byl rozptyl poměrně velký, přičemž se pohyboval od jednoho roku až po deset let. Z výše uvedených informací je zřejmé, že na Mírov byli posíláni spíše političtí vězni, ne však výlučně. V případě internace na Mírov nehrálo roli místo, kde byly jednotlivé osoby souzeny, ani délka a druh trestu. S největší pravděpodobností bylo u jednotlivých českých vězňů rozhodnuto o internaci na Mírov na základě jejich onemocnění a národnosti. Stejně tomu bylo i v případě polských vězňů.

Polští vězni, kteří byli kvůli svému onemocnění TBC internováni na Mírov, byli souzeni v rámci celé říše. Nedá se říci, že by byli souzeni pouze u německých soudů na

²¹⁹Podrobněji o činnosti VGH v Berlíně viz VLČEK, L.: *Lidový soudní dvůr v Berlíně – Volksgerichtshof – a jeho historie*, s. 146-150.

²²⁰KUREK, A.: *Čeští vězni v soudních věznicích hitlerovské Evropy*, s. 10.

území Polska. Mezi nejčastější místa patřil opět Vrchní zemský soud ve Vratislavi, v Drážďanech, Poznani, Vídni či podobně jako u Čechů VGH v Berlíně, přičemž většina těchto vězňů byla odsouzena k trestům, které si měli odpykat v tzv. vězeňských táborech (*Straflager*). Délka jejich trestů byla velmi nesourodá; pohybovala se v rozmezí několika měsíců a několika let.

Ačkoliv Josef Bartoš či Vilém Godula ve svých studiích uvádějí, že vyšetřovací vazba na Mírově zanikla v roce 1942, z knih přírůstků je zřejmé, že to není pravda. I v pozdějších letech byli na Mírov posíláni tzv. „vyšetřovanci“, kteří na Mírově pobývali pouze omezenou dobu. Velmi často využívala tuto vazbu venkovní služebna Gestapa v Šumperku. Například 10. a 19. května 1944 bylo z šumperského Gestapa na Mírov převezeno 40 osob v tzv. ochranné vazbě (*Schutzhaft*), které byly přesunuty zpět do Šumperka 26. května a 3. listopadu téhož roku. Mnohdy se však také jednalo o vyšetřovance zemského soudu v Brně, kteří byli většinou posíláni dále do Vratislavi, a to bez další specifikace.²²¹ Tudíž není zřejmé, zda se jednalo o odsouzené k trestu smrti či o osoby, které byly kvůli svým politickým přečinům posílány k soudnímu řízení právě u Vrchního zemského soudu ve Vratislavi.

Mírov však nebyl přestupní stanicí pouze pro tzv. vyšetřovance, ale též pro již odsouzené. V mnohých případech byli trestanci po několika měsících strávených na Mírově přemísťováni do jiných trestních zařízení, jako byla káznice ve Vratislavi, německé oddělení pankrácké věznice, berlínská věznice Plötzensee, trestnice v saském Zwickau, soudní věznice v Opavě či v České Lípě. Dále byli též přesouváni do věznic Gestapa. Tou nejčastější byla již zmiňovaná služebna Gestapa v Šumperku, dále též v Olomouci, Brně, Praze, Lanškrouně, Ostravě, Kladně, Pardubicích či v Poznani. V přírůstkových protokolech bylo v několika případech poznamenáno, že vězeň byl dán k dispozici dané

²²¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 39- přírůstkový protokol, více neoznačeno.

úřadovně Gestapa. Ve většině případů se jednalo o situaci, kdy si čeští a polští vězni již odpykali určitou či celou dobu trestu a následně byli předáni do rukou Gestapa. Jak se s nimi dále nakládalo, nebylo zatím zjištěno.²²² První zaznamenaný případ je ze 14. července 1942. Jednalo se o Ladislava Rosnila, který byl odsouzen u VGH v Berlíně na jeden rok a osm měsíců. Na Mírov byl přivezen 10. července 1941 a již po roce byl odeslán brněnskému Gestapu. Jaký byl jeho další osud, zatím nebylo odhaleno. Takovéto přesuny se během válečných let stupňovaly, přičemž se nikdy nejednalo o osoby, které by byly odsouzeny k dlouholetým trestům. Prozatím nebylo spočítáno, kolika osobám byl tímto způsobem trest na Mírově ukončen. Tyto operace a transporty vyžadují hlubší a rozsáhlejší prozkoumání.

Dalším místem, kam byli po odpykání uloženého trestu posíláni polští vězni, byl koncentrační tábor Auschwitz. V rámci dosavadního výzkumu bylo dohledáno celkem 142 osob, které byly v rozmezí let 1943-1944 deportovány do tohoto nechvalně známého koncentračního tábora.²²³ Nejvíce Poláků bylo z Mírova vypravěno 21. září 1943. Jednalo se o 38 trestanců, kterým měl v blízké době vypršet udělený trest. Jaký byl jejich osud po příjezdu do Auschwitz, prozatím nebylo zjištěno.²²⁴ Vilém Godula ve své studii prezentuje názor, že tito vězni v táboře zůstávali či byli převáženi do dalších táborů v Říši.²²⁵ Tuto tezi by mohla podpořit událost, která se odehrála 9. června 1943, kdy bylo z Mírova do Auschwitz převezeno 15 vězňů. *„Těchto 15 vězňů přivezených z Mírova, další tři osoby, které byly před třemi dny odvezeny do Šumperka, včetně dalších dvou, které přijely do Auschwitz transportem 9. června 1943, bylo dáno do bunkru na bloku 11 a ráno dne 10. června 1943 byli pod stěnou smrti popraveni. Proč byli popraveni? Kdo dal příkaz? Do bunkru byli dáni na příkaz Politische Abteilung. [...] Jedno je jisté, že se tak*

²²²Tento názor prezentuje též GODULA. In: GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 523.

²²³Viz tabulka č. 3 – Transport polských vězňů do koncentračního tábora Auschwitz.

²²⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 39 - přírůstkový protokol, více neoznačeno.

²²⁵GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 523-524.

stalo na příkaz Gestapa v Katovicích, které si pravděpodobně tyto vězně vyžádalo z Mírova. Co vedlo katovické Gestapo k tomuto rozhodnutí - zůstává tajemstvím.“²²⁶

V neposlední řadě je nutno dodat, že osoby, které byly deportovány do Auschwitzu, si zpravidla odpykávaly poměrně krátkou dobu trestu. Některé z nich byly dokonce odsouzeny pouze k několikaměsíčním pobytům v tzv. vězeňských táborech.

Z pramenů však vychází najevo, že ne všichni vězni, kterým vypršela či měla vypršet doba trestu, skončili tak tragicky jako oněch 20 osob popravených v Auschwitzu. U řady polských i českých vězňů nacházíme v přírůstkových protokolech poznámku o jejich propuštění (*entlassen*). Některým z českých či německých vězňů se též poštěstilo přemístění do některé ze sudetských či protektorátních nemocnic. Jednalo se však pouze o pár případů. Mezi ně patřil například August Zelenga, který byl odsouzen zemským soudem v Drážďanech ke třem letům káznice a kvůli svému těžkému zdravotnímu stavu byl odeslán do nemocnice v Šumperku. Dalším takovým byl Josef Mann, student medicíny odsouzený Vrchním zemským soudem v Praze k pěti letům káznice, který byl v září 1944 deportován do pražské nemocnice na Bulovce.²²⁷ Řada vězňů si samozřejmě nestačila svůj trest odpykat, protože je na Mírově potkala smrt. U těchto osob se v knize přírůstků nachází poznámka „zemřel“ (*gestroben*).

Rekonstruovat počty vězňů můžeme stejně jako v předchozí části práce na základě údajů z knih přírůstků, ze kterých se dozvídáme, kolik vězňů bylo za jednotlivá léta na Mírov přijato. Jak již bylo uvedeno, v roce 1942 bylo na Mírov přivezeno celkově 925 nových vězňů a v následujícím roce to bylo 920 osob. V roce 1944 přijali na Mírově 757 osob a v posledních měsících války prošlo vstupní branou hradu celkem 225 osob.²²⁸ O

²²⁶Tamtéž. V rámci dalšího výzkumu by bylo vhodné ověřit, zda se v památníku a muzeu Auschwitz-Birkenau v Osvětimi nenacházejí informace o dalších mírovských příchozích.

²²⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 39- přírůstkový protokol, více neoznačeno.

²²⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 37, 38, 39 – přírůstkové protokoly k letům 1942-1945, více neoznačeno.

stavech vězňů v jednotlivých dobách se pak dozvídáme z tzv. denních hlášení a též z úřední korespondence. První údaj pochází z dopisu ze dne 19. března 1943 adresovaného stavebnímu úřadu v Šumperku. K tomuto datu se ve věznici nacházelo asi 225 nemocných vězňů.²²⁹ O zdravých vězních se však pisatel nezmiňuje. Z denních hlášení se pak dozvídáme, že k 30. dubnu 1943 bylo na Mírově 318 vězňů. O čtyři měsíce později přibylo do věznice dalších 216 osob, čímž již byla přesažena její kapacita. V následujících měsících počet vězňů mírně kolísal a střídavě stoupal. K 30. září byla věznice obsazena 480 osobami a o měsíc později již 532 osobami. Na Nový rok 1944 se na Mírově nacházelo 493 vězňů a v březnu téhož roku to bylo 507 vězňů. Do této doby byla stanovená kapacita přesažena spíše mírně, což se mělo změnit v posledním roce války. Druhého května 1944 dosáhl počet vězňů čísla 585 a na konci téhož měsíce to bylo ještě o dalších 39 osob více.²³⁰ Ze zprávy ze 7. října 1944 se od vedoucího věznice Waltra Bartla mimo jiné dozvídáme, že na Mírově se bude v blízké době nacházet okolo 680-700 vězňů. Toho času bylo 354 vězňů pracujících, přičemž okolo 80% jich pracovalo mimo trestnici ve zbrojním průmyslu v okolí Mohelnice. Nejvíce osob bylo mimo Mírov zaměstnáno v mohelnické továrně Siemens - Schuckert - Werke. Toto vězeňské komando čítalo 100 osob a na podzim roku 1944 mělo být rozšířeno o dalších 160 mužů.²³¹

Jak už bylo řečeno, v posledních měsících války počet vězňů na Mírově dále rostl. V této době se také změnila skladba vězněných. 1. dubna 1945 bylo na Mírov převezeno 101 vězňů z věznice v Těšíně, která musela být evakuována z důvodu postupu rudé armády. V následujícím měsíci bylo na Mírov převezeno ještě dalších 60 osob.²³² Mezi

²²⁹BA Berlin, sign. R2 - Reichsjustizministerium, arch. č. 27639, *Přiložená kopie vedoucího věznice Mírov ve věci přestavby věznice Mírov*, s. 9.

²³⁰KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 172.

²³¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 40, sign. 54 G-H, *Zpráva o potřebě osobního vozidla*, s. 33a.

²³²Mečislav Borák ve své publikaci *Na příkaz Gestapa* uvádí, že z Těšina bylo na Mírov přivezeno v závěru války třicet zatčených. Tento údaj se však neslučuje s údaji uvedenými v knize přírůstků z roku 1945.

nimi bylo mimo jiné 41 žen.²³³ V rámci evakuací byl na Mírov přemístěn také těšínský zvláštní soud (*Sondergericht*), který zde dle Goduly fungoval až do 5. května 1945 a jehož předsedou byl jakýsi Dr. Makensen.²³⁴ Tento soud měl na Mírově odsoudit celkem 12 osob k trestu smrti. Dvě popravy byly vykonány 4. dubna 1945 v 5:12 ráno. Jednalo se o Aloise Sýkoru a Anastazii Michalskou. Dne 13. dubna 1945 pak byla popravena další žena Aloisie Sniegoňová.²³⁵ Tyto popravy byly dle vzpomínek pamětníků vykonány na hospodářském dvoře mírovského hradu.²³⁶ Kouřil o této události dále uvádí, že v přírůstkových protokolech nachází odkazy na spisy státního zastupitelství, které měly být uloženy v Těšíně, nicméně ty byly v závěru války zničeny, a proto se již nedozvíme, jaké byly konkrétní důvody pro tři vykonané popravy.²³⁷ Godula předpokládá, že tito lidé byli zapojeni do partyzánského hnutí v Beskydech na Těšínsku, více však svou teorii nerozvádí. K této tezi se ovšem přiklání i tato práce. Jednalo se zřejmě o osoby, které byly zapojeny do činnosti partyzánského oddílu Barání, jehož síť byla díky úspěšným kamuflážím ze strany Gestapa odhalena. Poté byly zahájeny mohutné razie v horských obcích Istebna, Jaworzynka či Koniaków, při kterých bylo zatčeno množství skutečných i potenciálních pomahačů. Mnoho osob bylo zastřeleno už při zatýkání, zbytek byl poslán do věznice v Jablunkově, kde byli někteří propuštěni, někteří zastřeleni a zbývající posláni do Těšína, odkud po evakuaci věznice putovali právě na Mírov, kde se jich většina zachránila.²³⁸

Srovnej BORÁK, Mečislav: *Na příkaz Gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*. Ostrava 1990, s. 173 – 184; BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, s. 31-32.

²³³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 39 - přírůstkový protokol, více neoznačeno; Těž KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 173-174.

²³⁴GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 527. Godula však ve studii neuvádí zdroj informací o zvláštním soudu na Mírově. Ve fondu trestnice Mírov prozatím nebyly nalezeny žádné dokumenty, které by tyto informace potvrzovaly.

²³⁵Alois Sýkora, nar. 28. 4. 1915 v Karviné, Anastazie Michalská, nar. 11. dubna 1902 v Rybníku, Aloisie Sniegoňová, roz. Lakotková, nar. 27. dubna 1916 v Horní Suché. In: GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 527.

²³⁶NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 79.

²³⁷KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 174.

²³⁸Podrobněji viz BORÁK, M.: *Na příkaz Gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*, s. 173 – 184; Těž BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, s. 31-32.

Zbývajících devět trestů smrti bylo odloženo, a to zřejmě díky iniciativě vedoucího věznice Waltra Bartla. Toto tvrzení se objevilo v několika výpovědích bývalých mírovských vězňů. Například politický vězeň a svého času také řidič vedoucího věznice Jan Zemek o této události vypověděl: „*U stanného soudu bylo odsouzeno 12 lidí, tři byli popraveni. Zbytek byl odložen díky Bartlovi.*“²³⁹ Bartoš tvrdí, že původně mělo být popraveno 11 lidí a z toho osm bylo odesláno do Litoměřic.²⁴⁰ Samotný Walter Bartl o této události uvedl: „*Já jsem obdržel rozkaz výkon trestu provést. Já jsem se zdráhal tuto povinnost vykonat podotknutím, že jsem správní úředník, nikoliv státní zástupce, načež mi bylo nařízeno, abych výkon trestu těchto devíti osob nechal provést místním německým četnictvem. Já jsem místní německé četnictvo o tom[...]*“²⁴¹ V této části je pramen bohužel poškozen, a proto zůstávají bližší okolnosti prozatím nevysvětleny.²⁴² Velká část těchto vězňů byla nakonec propuštěna 5. a 7. května 1945 na svobodu.²⁴³ Další dokumenty o této tragické události zatím nebyly nalezeny. Summa summarum, při osvobození se ve věznici nacházelo údajně okolo 750 vězňů.²⁴⁴ V následující podkapitole bude pojednáno o každodenním životě vězňů. Tato část bude založena zejména na poválečných výpovědích a pamětech bývalých vězňů.

²³⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Janem Zemkem*, s. 39.

²⁴⁰BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 5.

²⁴¹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *První výslechový protokol sepsaný s Waltrem Bartlem*, s. 111.

²⁴²Tamtéž.

²⁴³To tvrzení bylo potvrzeno přeživšími vězni i vedoucím věznice Waltrem Bartlem. Stejně údaje uvádí také Godula. In: GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 527.

²⁴⁴BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 5.

2.5 Každodenní život vězňů na Mírově

2.5.1 Vzpomínky na transporty a příjezd na Mírov

Z poválečných výpovědí a vzpomínek vězňů se dozvídáme pouze o období, kdy Mírov sloužil jako ústav pro tuberkulózou trpící vězně. V té době přijížděli na Mírov noví vězni takřka každý den. Na úvod je nutno podotknout, že dopravní spojení s Mírovem, který se nachází v severomoravských kopcích, bylo velmi komplikované. Vězni byli většinou přiváženi ze všech koutů říše vlakem do Mohelnice, odkud pokračovali ještě dalších 10 kilometrů na Mírov. Trasa vedla strmou cestou, která byla zejména v zimních měsících těžce dostupná. Mírovská věznice se také potýkala s problémem nedostačujícího počtu vozidel, díky čemuž se mnohdy stávalo, že nemocní vězni museli dojít z Mohelnice na Mírov pěšky.²⁴⁵ O strastiplné cestě na Mírov se dozvídáme například ze vzpomínek Jana Reindla, který cestoval z káznice Ebrach.²⁴⁶ *„Odjížděl jsem na Mírov spolu s osmi kamarády počátkem ledna 1944. Transport byl hrozný. Většina z nás byla těžce nemocna, jeden z transportovaných dostal noc před odjezdem chrlení krve. Hodili nás na slámu ve vagonu pro dobytek, připnuli k nákladnímu vlaku a tak jsme jeli. Nevěděli jsme, kde jsme, kudy jedeme, kde zastavujeme, kde nás přepojují. Nepoznali jsme, jdeme-li zase jednou po mnoha letech vyhnanství a věznění daleko v cizině přes území své vlasti. Nezahlédli jsme ani kousek nebe, ani slunce, které by svítilo na Čechy, na Prahu. Snad nás vláčeli někudy okolo, snad měli strach, že by nás doma mohli politovat, že by nám chtěli pomoci. Nevěděli*

²⁴⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 40, sign. 54 G-H, *Zpráva o potřebě osobního vozidla*, s. 33a. Tuto událost popisuje Jaroslav Němeček ve své reportáži o Mírově. Vzpomíná na skupinu polských vězňů, kteří přicestovali z Osvětimi a pro které správa věznice odmítla vypravit ústavní vůz. Podrobněji viz NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 88.

²⁴⁶Generálmajor Jan Reindl (1902-1981) byl zatčen Gestapem v srpnu 1939. V prosinci 1941 byl odsouzen u VGH v Berlíně v rámci procesu s českou devatenáctičlennou skupinou tiskových referentů k osmiletému trestu káznice pro přípravu velezrady. Během války si prošel pankráckou věznicí, drážďanskou věznicí, věznicí Ebrach a v lednu 1944 byl kvůli onemocnění TBC přemístěn do mírovské věznice. Více o činnosti genmjr. Jana Reindla viz: VYHLÍDAL, Milan: *Leteč, zpravodajský důstojník, účastník domácího protinacistického odboje a velitel leteckých instruktorů v Egyptě. Jan Reindl (1902-1981)*. Rigorózní práce KHI FF UP, Olomouc 2017, s. 150.

jsme nic. Byla jen strašlivá zima. Transport byl vypočítán na dva dni, za dva dny jsme měli být na Mírově. Na tuto dobu nás také zásobili chlebem a kávou. Avšak jeli jsme 6 dní, jsouce postrkovaní sem a tam, jak právě některý vlak jel, k němuž jsme mohli být připojeni, abychom se dostali zase kousek kupředu. A tak těžce nemocní, kteří ovšem snědli všechny své zásoby u vědomí, že jedou do sanatoria, kde se jim dostane pomoci, musili čtyři dni hladovět a dozorce se nepostaral nejen ani o kousíček chleba, ale ani dokonce ani ne o trochu čisté vody pro ty, kteří měli rty okoralé horečkou a marně toužili po osvěžujícím doušku. Více mrtví nežli živí, dojeli jsme v horečkách na Mírov. Jen dva jsme transport přežili.“²⁴⁷ O přesunu na Mírov se dozvídáme také od Oldřicha Formánka, který přicestoval z věznice Waldheim v posledních prosincových dnech roku 1942.²⁴⁸ Na začátku své cesty z Waldheimu vězni dostali chléb, salám a margarín a poté vycestovali osobním vozem směrem na Mírov. „Nejedeme jako nemocní vězeňským vozem, ale máme vyhrazeno půl osobního vozu.[...]Máme velké oddělení, půl vozu, takže cestujeme pohodlně.“²⁴⁹ Z jeho dalšího líčení se dozvídáme o opojném pocitu, který vězni pociťovali, když jim byly v Drážďanech zapůjčeny noviny, ze kterých se dozvívali o těžkých bojích u Stalingradu. „Je tedy dobrá nálada, která se zvyšuje, když se v poledne jí. A nešetří se zásobami, které mají vystačiti na dva dny.“²⁵⁰ Dobrá nálada byla však vystřídána chladem a steskem. Vězni dále cestovali na Mírov přes Görlitz, Bunzlau a Breslau. “Hrozný hlad a zima - u Vratislavi. Strojvůdce přestal topiti a ve voze je strašný mráz. [...]třese se a

²⁴⁷HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 14. Milan Vyhlídal ve své rigorózní práci o Janu Reindlovi uvádí, že informace o dvou přeživších nejsou zcela pravdivé. Ze záznamu z knihy přírůstků bylo zjištěno, že s Janem Reindlem přijelo na Mírov dalších šest osob. Je nutno poznamenat, že publikace Libuše Hájkové působí mnohdy neobjektivně, přičemž v řadě případů není jasné, kdy se jedná o vzpomínky bývalých vězňů a kdy byl text upraven autorkou. Podrobněji viz: VYHLÍDAL, M.: *Letec, zpravodajský důstojník, účastník domácího protinacistického odboje a velitel leteckých instruktorů v Egyptě. Jan Reindl (1902-1981)*, s. 44-45.

²⁴⁸Oldřicha Formánek byl zatčen Gestapem pro podezření ze spolupráce na vydávání odbojového časopisu "V boj". Prošel řadou německých vězeňských zařízení jako například pankráckou věznicí, drážďanskou káznicí, věznicí Waldheim a konečně i Mírovem. Jeho svědectví je tedy unikátní už z toho důvodu, že velmi často srovnává životní poměry napříč všemi věznicemi, kterými si za války prošel. Záznam z knihy přírůstků potvrzuje, že byl 29. prosince Oldřich Formánek společně s dalšími 25 vězni přivezen na Mírov. In: ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, kniha 37- přírůstkový protokol, více neoznačeno.

²⁴⁹FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela čís. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 316-317.

²⁵⁰Tamtéž.

*sedáme co nejvíce k sobě, abychom se zahřáli aspoň teplem svých těl.*²⁵¹ Na mohelnické nádraží dojeli kolem sedmé hodiny večer. *„Sněhu je všude po kolena, zima námi klepe a zmocňuje nás zoufalství, protože nikdo neví, ani dozorce Popp, jak se na Mírov dostaneme. Musíme-li pěšky, tedy nedojde nikdo na Mírov živ!*²⁵² Nakonec byla skupina českých vězňů na Mírov dopravena autobusem.²⁵³ Po příjezdu byli předáni dozorcům, který je zavedl do cely, která byla určená pro příchozí vězně. *„Dozorce nás vede dlouhými chodbami a přímo do podzemí. To je hrůza! Zdi jsou zde aspoň tři metry silné, Mírov dělá dojem starého staletého hradu, a stále ještě není těch schodů konec. Nakonec nás umísťují ve velkém sále, to je prý cela pro příchozí, je to skutečně velký sál, který je v polovici rozdělen zděnou příčkou, kde je díra pro dveře, které asi kdysi byly odstraněny. V sále jsou dvě řady loží proti sobě, ale jaké jsou to postele! Nikdy jsme taková lůžka neviděli, jsou to vlastně bedny, které na okrajích mají ještě přibitá prkna, aby snad vězen ve spánku nevypadl. Na nich špinavé matrace a pokrývky.*²⁵⁴ Formánek dále hodnotí ubytovací podmínky, které shledává nejhoršími ze všech. Vzpomíná na tvrdé postele a nevytopenou místnost, která měla na stěnách jinovatku. Na druhé straně pozitivně hodnotí stravu. *„Toto uvítání na Mírově nebylo nijak zlé: každý jsme dostali velkou síťku bramborů, k tomu byla omáčka, v níž plavaly kousky sušených ryb. Vonělo to zcela vábně a my, kteří jsme dva dny jeli a neměli skoro nic v ústech - jídlo z Waldheimu bylo přece víc než skrovné – jsme se přímo vrhli na večeři a usuzovali jsme: „Když to bude takové každý den, tedy by to nebylo špatné.*²⁵⁵ Nově příchozí byli také po příjezdu prohlédnuti lékařem. Formánek vzpomíná, že vyšetřující lékař Augustin Mrha rozhodl, že všichni nově příchozí jsou schopni práce, což byl dle Formánka značně odlišný přístup oproti Waldheimské věznici, ve které jakožto tuberkulózní vězni nemuseli pracovat vůbec. Po lékařské prohlídce bylo vězňům

²⁵¹FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela č. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 319.

²⁵²FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela č. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 320.

²⁵³Tamtéž.

²⁵⁴FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela č. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 322.

²⁵⁵FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela č. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 323.

umožněno napsat dopis svým rodinám, ve kterém si mohli požádat o léky jako rybí tuk, kalcium či vitamín C.²⁵⁶ Na první dny na Mírově vzpomíná také Jaroslav Němeček. Po příjezdu byli údajně nově příchozí trestanci odšívováni a poté fasovali výbavu. „*Na hromádku každého z nás dopadla chudičká výbava kriminálníků. Houně, povlak na ni, povlak na podhlavník, prostěradlo, spodky, košile, kapesník, onučky, plátěné kalhoty a plátěná blůza. Z vlastních věcí jsme si směli nechat pouze hřebínek a kartáček na zuby. Nakonec před nás dopadly plátěné krápy s tlustou dřevěnou podrážkou.*“²⁵⁷

2.5.2 Režim vězňů a vnitřní vězeňský řád

Denním režimem a životem ve vězení se již poměrně obsáhle zabývá Godula ve své studii s příznačným názvem *Život vězňů na Mírově v letech 1942-1945*. Při svém popisu většinou čerpal ze vzpomínkové publikace Libuše Hájkové s názvem *Mírov*. O denním rozvrhu a vězeňském řádu se však dozvídáme také přímo z poválečných vzpomínek vězňů. Den na Mírově začínal pravidelným budíčkem v pět hodin ráno. Poté se vězňové oblékali a uklízeli své cely. Krátce na to jim byla na cely donášena snídaně.²⁵⁸ Poté následovalo odpočítávání a nástup do práce. Těžce nemocní vězni, kteří nechtěli být ochuzeni o příděl jídla, a tudíž tvrdili, že jsou práce schopní, byli zaměstnáváni v kartáčkové dílně nebo v tkalcovnách.²⁵⁹ Ve věznici byly též prováděny sedlářské práce pro mohelnickou firmu Otto Hrubý a také pro armádu. Pro tu se navíc na Mírově lepily papírové sáčky na prášek proti vším.²⁶⁰ Dále vězni pracovali mimo hrad na polích, v lesích, na statku knížat Dubských v Žádlovicích u Loštic a například také vypomáhali na nádraží v Mohelnici.²⁶¹ V půl dvanácté končila dopolední směna a vězni se vraceli do svých cel, kde dostávali

²⁵⁶Tamtéž.

²⁵⁷NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 89-90.

²⁵⁸NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 97.

²⁵⁹Tamtéž.

²⁶⁰BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 3.

²⁶¹ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Vilémem Pichrtem*, s. 223.

oběd. Věznům zaměstnaným mimo věznici se oběd dovážel na jejich pracoviště. Odpolední směna pak trvala od třinácti hodin až do večera. Večeři dostávali vězni opět ve svých celách.²⁶² Takovýto průběh měl každý den. Jaroslav Němeček tento stereotyp na Mírově popsal takto: „*Nejhorší byl čas. Dnes bylo jako včera, včera jako zítra, nic se nedělo, nic se neměnilo. Budiček, cimerka, úklid, snídaně, odpočítání, dílna, oběd, uzávěrka, spát. Hodina za hodinou, den za dnem, měsíc za měsícem, rok za rokem.*“²⁶³ Snad jediným světlým okamžikem byly na Mírově neděle, kdy byl o něco volnější režim. Pracovalo se méně, vězni měli více volného času a také se mohli účastnit nedělení mše ve vězeňské kapli.²⁶⁴

Kázeňský řád byl na Mírově velmi tvrdý. Vězni museli při práci dodržovat stanovené pensum. Třeba v případě lepení sáčků museli vězni stihnout za den vyrobit 3 000 kusů, jinak byli bez jídla.²⁶⁵ Mezi další příčiny kázeňských trestů patřilo špatné pozdravení, komunikace s jiným vězněm či domnělé pracovní poklesky. Z pramenů se dozvídáme, že nejhorší postavení měli Poláci, kteří byli bezdůvodně bití všemi možnými způsoby nebo jim bylo velmi často zakazováno dojít si během pracovní doby na toaletu. Dalším drastickým způsobem trestu bylo uvalení bunkru či temnice, což byla betonová sklepní místnost, kde byli trestanci vězněni jen o chlebu a vodě.²⁶⁶ Bunkr, který byl využíván jako samovazba, se také údajně nacházel na statku knížat Dubských, kde vězni pobývali celý pracovní týden.²⁶⁷ Ve většině případů byli vězni samozřejmě pouze obětmi zlovůle a šikany jednotlivých dozorců. Tento tvrdý kázeňský řád se podepisoval na duševním i fyzickém zdraví vězňů a dalo by se s určitostí říci, že v mnohých případech byl

²⁶²GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 518.

²⁶³NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 97.

²⁶⁴GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 518.

²⁶⁵FORMÁNEK, O.: *Pozor! Cela čís. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 331.

²⁶⁶ZAO-Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Václavem Bakalou*, s. 220.

²⁶⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Vilémem Pichrtem*, s. 223.

příčinou vězňova úmrtí. Dle Wachsmanna se násilné chování a fyzické tresty během války stupňovaly a rozšiřovali napříč celou sítí nacistických vězeňských ústavů, až byly v závěru války zcela normalizovány.²⁶⁸

2.5.3 Spojení se světem

Oproti deprimujícím a tvrdým represivním opatřením zosobňovalo druhou stranu mince života vězňů jakékoliv spojení s vnějším světem: korespondence, osobní kontakt s rodinou a spoluvězni, poslech zahraničního rozhlasu, sledování politické situace.

Částečně byla komunikace s okolním světem umožněna v legální rovině, avšak samozřejmě jen velmi omezeně, jelikož právě separace politických vězňů od okolního světa byla stěžejním prvkem nacistického vězeňského systému, který neusiloval o nápravu potenciálních odpůrců systému ale spíše o jejich vymýcení. Do konce roku 1944 měli vězni umožněno posílat dopisy svým rodinám. Této možnosti mohli využít jedenkrát za šest týdnů. Přijímat korespondenci pak mohli jednou za čtyři měsíce. Mírovské korespondenci byla věnována pozornost v krátkém příspěvku publikovaném v časopise *Filatelie*. Autor Bohuslav Halíř v něm hodnotí optikou filatelisty dva dopisy odeslané z Mírova v roce 1942. Pisatelé se v nich zabývají obvyklými rodinnými záležitostmi v jako snad každém jiném dopise, který putuje z vězeňského zařízení. Halíř upozorňuje na přísnou cenzuru, která je zjevná z cenzorovy podpisové značky, kterou je opatřena obálka i dopis.²⁶⁹ „*O přísnosti cenzury svědčí malá přeškrtaná část dopisu, kde vězen píše, že je na světlici sedm vězňů a z toho dva kněží. Poznámka o vězněných kněžích je perem přeškrtnána, aby se tak česká veřejnost nedozvěděla, že jsou zde vězněny i církevní*

²⁶⁸WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 243.

²⁶⁹HALÍŘ, Bohuslav: *Věznice Mírov v době nacistické okupace*. In: *Filatelie: časopis československých filatelistů*, č. 26, Praha 1976, s. 722-723, s. 723.

osoby.“²⁷⁰ Vězňům bylo také možno posílat dvoukilové balíky, které však mohly obsahovat pouze léčiva – ovocný cukr, rybí tuk, kalciové injekce či ovomaltina.²⁷¹ Do těchto balíků přibalovali příbuzní vězňů údajně též sádlo smíchané s marmeládou a na skleničce pak uváděli, že se jedná o psí sádlo.²⁷² Takto jednali z toho důvodu, že balíky byly velmi často vykrádány dozorci. Z vykrádání balíků bylo při vyšetřování u Mimořádného lidového soudu v Olomouci obviněno mnoho dozorců. Mezi nejčastěji zmiňovaného patřil dozorce, který měl na starosti kontrolu zásilek, František Berger.²⁷³ Tyto zásilky však mohli přijímat pouze vězni, kteří byli schopni práce a pravidelně dodržovali denní pensum, což opět mnohdy vedlo ke zhoršování stavu nemocných trestanců. V průběhu války ovšem Generální státní zastupitelství v Litoměřicích vydalo nařízení o zákazu příjmu dvoukilových balíků, který byl i přes snahy vedoucího věznice o jeho revokaci platný až do konce války.²⁷⁴

Další legální formou kontaktu s vnějším světem byly osobní návštěvy vězňů, které měly být trestanci oficiálně umožněny jednou za čtvrt roku.²⁷⁵ Totéž uvádí i Godula, avšak dodává, že pakliže o návštěvu žádal trestanec, bylo mu vyhověno zřídka. Rodinám vězňů pak byla žádost o návštěvu zamítnuta téměř vždy. Pokud jim byla ve vzácném případě návštěva povolena, bylo prý zapotřebí obstarat cestovní pas a vízum. Godula však bohužel opět neuvádí, z jakého zdroje vychází.²⁷⁶ Při poválečných výsleších se ani jedna osoba o zrealizované návštěvě a jejím průběhu nezmiňuje.

²⁷⁰Tamtéž.

²⁷¹Dietetický přípravek z mléka, sladu, vajec a kakaá.

²⁷²NĚMEČEK, J.: *Mírov*, s. 97.

²⁷³ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Františkem Bartůškem*, s. 80.

²⁷⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Zpráva státnímu zastupitelství v Litoměřicích*, s. 366.

²⁷⁵HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 51.

²⁷⁶GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 522.

Další způsob, kterým se vězni spojovali se svými blízkými, popisuje Vyhlídal ve své práci o Janu Reindlovi. V tomto případě se však už jednalo o velice riskantní počínání. *„V době, kdy byl Jan Reindl přijat do stavu tohoto severomoravského vězení, měla řada vězňů zaměstnaných v kanceláři jako písaři oficiální styk s poštovním úřadem v Mohelnici. Na základě domluvy Reindlova manželka přijímala poštovní balíčky s motáky mírovských vězňů a dále je doručovala daným adresátům. Paní Reindlové v uvedené činnosti významně pomáhal poštovní zaměstnanec v Roztokách u Prahy Tomáš Jungwirth, který zajistil, aby se s mírovskými zásilkami neseznámil nikdo kromě Reindlové.”*²⁷⁷

Dalším povzbudivým prvkem v životech mírovských trestanců byl také přísun informací o vývoji válečné situace. Godula uvádí, že do roku 1943 docházely na Mírov německé noviny, které mohli číst i vězni. Po porážce u Stalingradu však byla četba vězňům zakázána.²⁷⁸ Přesto se nedá říci, že by přísun nových informací ustal. Důležitým zdrojem byli nově příchozí vězni, kteří se po cestě na Mírov setkávali s vybombardovanými německými městy. Mnohdy se dostali k novinám či zaslechli zprávy o vývoji na frontě od civilistů. S těmi se setkávala také komanda pracující mimo věznici, která se vracela na Mírov vždy v sobotu, načež vyzvěděné informace šířila dále. K předávání informací napříč jednotlivými odděleními údajně docházelo při nedělních mších či během vycházek. Dalším způsobem získávání aktualit ze světa byl poslech zahraničního rozhlasu, který se na Mírově rozmohl zejména v posledních měsících války. Na poslech zahraničního rozhlasu vzpomínalo po válce mnoho bývalých vězňů, přičemž měl být údajně podporován posledním vedoucím věznice Waltrem Bartlem. V ústavní knihovně bylo totiž zaměstnáno i několik radioamatérů, kteří měli za úkol opravovat ústavní ale také civilní rádia osob

²⁷⁷VYHLÍDAL, M.: *Letec, zpravodajský důstojník, účastník domácího protinacistického odboje a velitel leteckých instruktorů v Egyptě. Jan Reindl (1902-1981)*, s. 45.

²⁷⁸GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 520.

z Mírova. Díky tomu pak tajně poslouchali zahraniční stanice, včetně londýnských či amerických.²⁷⁹

2.5.4 Umírání na Mírově

Smrt bohužel patřila mezi každodenní chléb života na Mírově, a proto je třeba i o ní v krátkosti pojednat. O její všudypřítomnosti svědčí mnohé vzpomínky jak ze strany zaměstnanců, tak ze strany vězňů, ale sám o sobě také vysoký počet zemřelých. Během období okupace zemřelo na Mírově okolo 670 osob. Většinou byly na vině zřejmě následky TBC, kterou trestanci onemocněli ve většině případů mimo Mírov. Dalším decimujícím faktorem byla dle výpomocného ústavního lékaře Svatopluka Žižlavského nedostačující strava.²⁸⁰ „Hodnota denní vězeňské stravy na Mírově se pohybovala mezi 1 200 – 1 500 kaloriemi. Pro srovnání je třeba uvést, že průměrná kalorická hodnota denní stravy jednoho občana ČSR činila 2 454 kalorií.“²⁸¹ Je nutno podotknout, že vězňům, kteří byli prohlášeni za práce neschopné, bylo strháváno 25 % z obvyklé stravy, kvůli čemuž řada z nich pracovala s vysokými horečkami až do úmoru.²⁸² Jistou proměnnou byly též už několikrát připomínané nevyhovující ubytovací podmínky. To vše mělo za následek, že v posledních měsících války umíralo až deset lidí denně, někdy i více. Žižlavský zemřelý balil a zašival do papíru, který sloužil jako improvizovaná rakev.²⁸³ Zemřelí byli ještě před zabalením svlečeni a jejich šaty pak byly opětovně využívány pro další vězně. Po zašití byli mrtví převáženi dvoukolovou károu na ústavní hřbitov a pohřbíváni. Tuto práci měli na starosti dva polští trestanci, kteří díky tomu dostávali vyšší přiděly jídla. Káru též

²⁷⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Janem Troničkem*, s. 69.

²⁸⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 23.

²⁸¹BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 4.

²⁸²ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 238.

²⁸³ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 72.

doprovázel ústavní duchovní František Baláš.²⁸⁴ Z výše uvedených informací je zřejmé, že přestože mírovská trestnice nebyla cíleně určena jako popraviště, stalo se z ní místo, kde našla smrt řada politických vězňů, významných osobností, duchovních a dalších osob odsouzených německou justicí. I v případě, že délka jejich trestu nebyla nijak závratná, se jim mnohdy nepodařilo v otřesných podmínkách tento čas přečkat. Vše nasvědčuje tomu, že mírovská trestnice rozhodně nebyla místem určeným k léčbě slovanských vězňů. Jejím pravým smyslem byla spíše izolace nemocných, což v rámci poválečného výslechu uvedl také poslední vedoucí věznice Walter Bartl.

Co se týče přesného počtu zemřelých, údaje v již publikovaných studiích se mírně liší. Dle Viléma Goduly na Mírově zemřelo v období 1943–1945 celkem 652 osob: 516 Poláků, 127 Čechů a 9 ostatních.²⁸⁵ Jiný údaj je uveden v jeho další studii, kde uvádí 666 zemřelých: 516 Poláků, 137 Čechů a 13 zemřelých z řad ostatních národností.²⁸⁶ Další údaje o zemřelých vězňích předkládá Kouřil, který vychází ze dvou soupisů mrtvých, které jsou uloženy ve fondu trestnice Mírov. V prvním soupisu z 20. června 1945 je uvedeno, že za léta 1938–1945 zemřelo celkem 670 vězňů, z toho 110 Čechů, 550 Poláků a 10 osob jiné národnosti. Druhý přehled zemřelých je pak o něco podrobnější a dle Kouřilova mínění vznikl bezprostředně po osvobození věznice. V letech 1938–1945 podle něj mělo zemřít 154 Čechů, 505 Poláků, devět Němců, dva Belgičané, dva Francouzi, jeden Srb, jeden Chorvat a jeden Ukrajinec, celkem tedy 675 osob.²⁸⁷ V rámci dosavadního výzkumu nebyly nalezeny žádné dokumenty, které by tento seznam upřesnily či rozvedly, a proto se budeme přiklánět k tvrzení, že na Mírově zahynulo okolo 670 vězňů, přičemž vždy bylo pracováno s Godulovým seznamem 127 zemřelých českých vězňů, který má vycházet ze soukromé knihy zemřelých duchovního Františka Baláše.

²⁸⁴GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 520.

²⁸⁵GODULA, V.: *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*, s. 195.

²⁸⁶GODULA, V.: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*, s. 516.

²⁸⁷KOUŘIL, M.: *Trestnice Mírov za okupace*, s. 173.

2.6 Konec války na Mírově

V poslední podkapitole této části bude ještě krátce věnována pozornost posledním dnům existence mírovské nacistické trestnice a jejímu následnému předání do československé správy. Závěr války je opředen řadou zajímavostí, ale též nejasností. Již bylo pojednáno o transportu těšínských vězňů a o činnosti evakuovaného zvláštního soudu na Mírově. O pravdivosti této záležitosti není pochyb. Naopak o něco diskutabilnější je údajně tzv. povstání dozorců, které se mělo na Mírově v závěrečných dnech války odehrát. Zmiňuje se o něm Libuše Hájková, jejíž líčení je ovšem v mnoha pasážích nadsazené, a tudíž lze pochybovat i jí popisovaném povstání dozorců.²⁸⁸ Povstáním byla myšlena plánovaná obrana hradu před sovětským vojskem namísto bezpodmínečné kapitulace. Ze vzpomínek vězňů, kteří se o této události zmiňují, vyplývá, že němečtí dozorcí sice povstání plánovali, ale nakonec jej nezrealizovali. O povstání se také dozvídáme v souvislosti s vyšetřováním posledního vedoucího věznice Waltra Bartla. Ten měl údajně vězně, se kterými byl ve styku, před plánovaným povstáním varovat a dokonce údajně ještě před osvobozením rudou armádou umožnit vězňům odchod. Například politický vězeň JUDr. Jan Troníček na poslední válečné dny vzpomínal takto: *„Ještě před příchodem sovětského vojska k našemu vyzvání přistoupil [pozn. autorky Walter Bartl] na to, aby byli postupně oblečeni vězni do civilních šatů. tj. nejdříve Češi a Němci, později Poláci, a aby pak byl povolen dobrovolný odchod z trestnice. Postupně také odstranil i službu německých dozorců a svolil k vydání klíčů od místnosti, kde byly zbraně.“*²⁸⁹

²⁸⁸HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 56.

²⁸⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Janem Troníčkem*, s. 70.

V prvních květnových dnech pak byl v trestnici utvořen ilegální Národní výbor trestnice na Mírově tvořený politickými vězni.²⁹⁰ Ten převzal správu věznice ihned po jejím osvobození ve dnech 7. až 8. května 1945. Jeho hlavním úkolem bylo zajistit co nejrychlejší evakuaci vězňů. V té době se jich na Mírově nacházelo okolo 750. Z dopisu psaného gen. Rudolfem Hanákem, který patřil do skupiny politických vězňů, která převzala správu trestnice 7. května 1945, se dozvídáme, že většina vězňů byla již propuštěna. Přesto se na Mírově nacházelo ještě 11. května množství vězňů, kteří nebyli kvůli svému zdravotnímu stavu schopni samostatného přesunu na vlastní pěst.²⁹¹ Téhož dne byly odvezeny čtyři autobusy nemocných vězňů,²⁹² ale na Mírově přesto zůstávalo ještě dalších 200 vězňů, z nichž 70 bylo údajně velmi těžce chorých. Situace byla údajně tak neutěšená, že ještě v prvních květnových týdnech bylo umírání vězňů na denním pořádku. Z toho důvodu NV mírovské trestnice požádal Zemskou nemocnici v Olomouci, aby se co nejdříve postarala o přesun nemocných vězňů do nemocničních ústavů.²⁹³ Dalším úkolem NV na Mírově bylo též střežit ústav, v němž mu v následujících dnech vypomáhalo devět mužů vyslaných NV v Lošticích. Co se týče německých dozorců, ze zprávy adresované právě NV v Lošticích se dozvídáme, že část německých dozorců uprchla a část byla zajištěna.²⁹⁴ V potvrzení z 12. května se mluví o 7 zadržených dozorcích.²⁹⁵ Ze zprávy však není zřejmé, zda se jedná o úplný počet zadržených dozorců, nebo se počet vztahuje pouze k onomu dni. V neposlední řadě se údajně podařilo NV trestnice na Mírově shromáždit bohatý spisový materiál a další hmotný movitý majetek

²⁹⁰Členy národního výboru byl Václav Mach, Jaroslav Němeček, Arnošt Vlček, Alois Linhart, Emanuel Sýkora, Karel Trsek a Miloslav Kopernnický.

²⁹¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva adresovaná NV v Lošticích*, více neoznačeno.

²⁹²ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva adresovaná NV v Mohelnici*, více neoznačeno.

²⁹³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva adresovaná NV v Lošticích*, více neoznačeno.

²⁹⁴Tamtéž.

²⁹⁵František Berger, Vilém Pavlík, Richard Sokele, Štefan Golda, Ludvík Piecsynski, Ernst Grunwald a Hubert Kammler. ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Seznam zatčených dozorců 12. května 1945*, více neoznačeno.

v mnohamilionové ceně, který byl Němci na Mírov přivezen z jiných káznic.²⁹⁶ NV v trestnici se též zasadil o částečné vyplácení pracovních mezd trestanců, kterým byly peníze vypláceny, samozřejmě ne v plné výši, při jejich odchodu. V prvních květnových dnech se například z továrny Siemens - Schuckert - Werke v Mohelnici podařilo vymoci pouze 3/5 celkové odpracované mzdy všech vězňů. Firma Otto Hrubý pak vyplatila NV v trestnici částku ve výši 2 000 RM. Trestancům na jejich odchod přispěl například také starosta obce Mírov částkou 2 100 RM, přičemž nakonec byla shromážděna hotovost 6 227 RM. Kromě postupného vyplácení těchto peněz odchozím jim byly též navraceny jejich cennosti, které při nástupu do německých káznic museli odevzdat. Tyto cennosti se však pochopitelně nezachovaly všechny.²⁹⁷ Při vyplácení peněz trestancům fungoval určitý systém, který se však nepodařilo vysledovat. Tehdejší pokladník trestnice Alois Linhart však v pramenech uvádí, že 11. května byly vyplaceny peníze v 52 případech v celkové výši 1 623 RM.²⁹⁸

Dne 14. května pak NV trestnice na Mírově oficiálně odstoupil a správa věznice byla předána do rukou úředníka Rudolfa Kubeše, který byl vyslán presidiem Krajského soudu v Olomouci, aby ústav převzal jménem československé justiční správy.²⁹⁹ Téhož dne byla vydána poměrně rozsáhlá zpráva o převzetí z věznice, ze které je možno vyčíst poměrně mnoho informací o tehdejším stavu věznice. Bylo shledáno, že budova i vybavení

²⁹⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva adresovaná NV v Lošticích*, více neoznačeno.

²⁹⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva pokladníka do schůze výboru dne 11. 5. 1945*, více neoznačeno.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Rudolf Kubeš byl dne 15. června 1945 zatčen a dopraven do vazby Mimořádného lidového soudu v Olomouci z prozatím nezjištěných důvodů. V čele správy ústavu pak přechodně stanul Kubešův podřízený Isidor Golda, a to až do příchodu nového ředitele vězeňské služby Jana Pavelky, který byl na Mírov přidělen presidiem Vrchního soudu v Brně dne 24. června 1945. Zároveň byl na Mírově zaměstnán také poslední německý vedoucí věznice Walter Bartl, který byl zpět na Mírov povolán, protože nově jmenovaný vedoucí věznice shledával nedostatky v převzetí věznice Rudolfem Kubešem. Co udělal Rudolf Kubeš na Mírově špatně, nebylo zatím z pramenů vyčteno. Rovněž prozatím nebylo zjištěno, zda byl souzen u MLS v Olomouci. Z publikace Jiřího Grézla *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945* je však zřejmé, že Kubeš nebyl odsouzen během prvního roku činnosti retribuční. Po zneplatnění prvního převzetí věznice Kubešem mělo 31. června 1945 dojít k novému převzetí, avšak k tomuto aktu prozatím nebyly nalezeny prameny. Tato záležitost vyžaduje hlubší prozkoumání.

trestnice jsou bez porušení a schopné provozu, přičemž pokladní zůstatek věznice činil 29 108 Kčs.³⁰⁰ Naopak čistota v trestnici byla velmi zanedbaná.³⁰¹ Rudolf Kubeš popsal stav věznice takto: „*V celách se nacházela rozházená lůžka, pohozené jídelní misky, některé i s potravinami, krví znečištěné slamníky a ložní prádlo, různé volně se válící předměty po podlaze, prach a špína na podlaze. Spousta hmyzu – blechy, štěnice. Zkrátka nepořádek a nečistota zela z každého koutu.*“³⁰² Vzhledem k tomu bylo ihned zahájeno čištění a dezinfekční práce. Tyto práce vykonávalo německé obyvatelstvo Mírova, které si pro daný účel Kubeš vyžádal od NV na Mírově. Ženy i muži tak museli denně bezplatně čistit cely. Na Mírově v té době působil kromě Rudolfa Kubeše také podřízený úředník Isidor Golda. Provoz věznice zabezpečovalo také pět původních zaměstnanců německé trestnice, u kterých byla prokázána loajálnost Československé republiky.³⁰³ Těmto osobám bylo též umožněno nadále využívat ústavní byty. Později se na Mírov vrátil také bývalý medicínský rada Augustin Mrha, který byl sice na Mírově uvězněn, ale přesto zde opět vykonával funkci ústavního lékaře, o čemž bude podrobněji pojednáno v poslední části práce. Řady těchto zaměstnanců rozšířil ještě dozorce vězňů a jedna osoba ve funkci pomocného dozorce. Po omezenou dobu pak na Mírově ještě působil 9 zmíněných mužů vyslaných národním výborem z Loštic.³⁰⁴

³⁰⁰Elektrické, strojní, kancelářské a kuchyňské zařízení, jídelny, pekárna, ložní osobní prádlo i obuv. Taktéž i zařízení v celách, polní a zahradní hospodářství, zásoby poživatin a stav zbraní.

³⁰¹ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva o převzetí věznice*, s. 1.

³⁰²ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva o převzetí věznice*, s. 1-3.

³⁰³Josef Katzele – provoz ústavní kotelny, František Budig – stavební správa budov a údržba a provoz ústavních automobilů, Robert Krista a Jan Pelzl – krmení ústavního dobytku – 1 pár koní, 2 páry volů a práce na ústavních polích, Alois Göhr – vedoucí polního a zahradního ústavního hospodářství.

³⁰⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva o převzetí věznice*, s. 1-3.

V průběhu měsíce května se věznice začala postupně naplňovat novými německými vězni. K 20. květnu se na Mírově nacházelo 118 vězňů, přičemž 12 z nich bylo uvězněno ještě během působnosti NV trestnice a zbývajících 106 bylo na Mírov dopraveno z rozhodnutí NV v Mohelnici.³⁰⁵ V následujících měsících se měl stav věznice rozšířit ještě o další vězně, mezi nimiž měly být i ženy a děti.³⁰⁶ Jednalo se zejména o osoby odsouzené u Mimořádného lidového soudu v Olomouci. To už však není předmětem této práce, ačkoliv se také jedná o velmi zajímavou etapu dějin mírovské věznice.

³⁰⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 51, *Zpráva o převzetí věznice*, s. 3.

³⁰⁶Viz KŘUPKA, V., TRUNDA, Z., WILHELM, M.: *Hrad Mírov od založení po současnost*, s. 65-69.

3. Vedoucí představitelé nacistické trestnice na Mírově³⁰⁷

V poslední části práce se zastavíme u osudu tří vedoucích věznice, kteří na Mírově sehráli poměrně důležitou roli. Byli vybráni ti vedoucí, kteří na Mírově působili nejdelší dobu a o kterých máme nejvíce informací. První osobou je MUDr. Augustin Mrha, který na Mírově působil v různých pozicích a s několika přestávkami bezmála padesát let.

3.1 Lékař ve vedení – MUDr. Augustin Mrha

Augustin Mrha se narodil 30. července 1874 v Mírově do německé učitelské rodiny Josefa Mrhy.³⁰⁸ Gymnaziální léta zahájil studiem ve Vídni, ale maturoval na německém gymnáziu v Praze. V roce 1895 zahájil na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze studium všeobecného lékařství, které zakončil promocí dne 2. června 1902.³⁰⁹ Téhož roku se také oženil s Češkou Antonií Tomkovou, se kterou měl později tři děti a zůstal s ní celý život. Od roku 1902 do roku 1904 působil jako druhý lékař ve vazební věznici v Opavě. Následně byl zaměstnán jako praktický a soudní lékař v Příboře.

V srpnu roku 1906 se vrátil do rodného Mírova, kde zastával funkci všeobecného lékaře pro mužskou věznici na hradě Mírov. Dne 1. prosince 1928 byl Mrha jmenován vrchním soudním lékařem ve věznici Plzeň-Bory. V březnu 1930 složil zkoušku z trestní a správní služby pro věznice a vrátil se zpět na Mírov. Téhož roku byl Mrha jmenován do funkce vrchního ředitele mírovské věznice, ve které byly právě dokončeny dvouleté

³⁰⁷Tato část magisterské diplomové práce vznikla za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2017_017 (Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk III.). Též byla publikována v časopise *Moderní dějiny*. Viz: BLATECKÁ, Anna: *Vedoucí představitelé nacistické trestnice Mírov v letech okupace (1938-1945)*. In: *Moderní dějiny*, roč. 26, č. 1, Praha 2010, (v tisku.)

³⁰⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond Sběrka matrik severomoravského kraje, inv. č. 7123, sign. Mh XII 3, matrika narození - Mírov (1840-1895), s. 119.

³⁰⁹Srovnej: Archiv Univerzity Karlovy Praha, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 2, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (1892–1904), s. 307. Dostupné online <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1751652802704438/311/?lang=cs> [7. 10. 2017]; ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku*, s. 576-577.

rekonstrukční práce a modernizace nemocničního oddělení. Z mírovského hradu se tak stal vězeňský ústav pro choré vězně, jehož průměrná kapacita čítala 230 trestanců. V čele věznice Mrha setrval až do léta roku 1939. Již v průběhu třicátých let byl Augustin Mrha údajně obviněn českým pokrokovým tiskem z propagace hitlerismu a hakenkreuzlerství.³¹⁰ Do NSDAP vstoupil Augustin Mrha 1. listopadu 1938, přičemž mu bylo přiděleno členské číslo 6741802.³¹¹ Jiná politická činnost mu nebyla prokázána.

Když se na počátku října 1938 stala obec Mírov společně s věznicí součástí nacistického Německa, rozhodl se Augustin Mrha i přes nesouhlas své manželky na Mírově zůstat a rovněž také setrvat ve své funkci vedoucího rady. Z dochovaných dokumentů z podzimu roku 1938 a roku 1939 vychází najevo, že se Augustin Mrha potýkal s vleklými zdravotními potížemi, kvůli kterým několikrát žádal o uvolnění pro potřeby lázeňské léčby v Karlových Varech. Jeho žádostem bylo posléze vyhověno a Mrha společně se svou manželkou strávil období od 1. do 25. května 1939 na léčebném pobytu ve výše jmenovaném městě. Během léčení ho měl při řízení věznice zastupovat německý soudní úředník Otto Emmerich, který v této funkci setrval až do 15. července 1939.³¹² Do funkce vedoucího rady se opět vrátil Augustin Mrha,³¹³ a to zjevně neplánovaně.³¹⁴ Ve své staronové funkci setrval až do srpna, kdy byl nahrazen dalším německým úředníkem a jmenován do funkce medicínálního rady věznice na Mírově, přičemž též zastával lékařskou obvodní praxi.

³¹⁰BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 1.

³¹¹ABS Praha, členská karta NSDAP - Augustin Mrha.

³¹²ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 215, *Zpráva o lázeňské léčbě Dr. Augustina Mrhy*, s. 5.

³¹³ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 241, *Ukončení výkonu práce úředníkem Emmerichem*, s. 4.

³¹⁴Augustin Mrha ve své korespondenci adresované Generálnímu státnímu zastupitelství v Litoměřicích upozorňuje na skutečnost, že musel kvůli ukončení pracovního poměru s Ottou Emmerichem předčasně ukončit svou léčebnou dovolenou a opět převzít správu věznice.

Jako vrchní vězeňský lékař působil Mrha až do 1. května 1944. O jeho činnosti v této pozici bylo již pojednáno v rámci kapitoly o vězeňském lazaretu. Na tomto místě se tedy pouze zmíníme, co o své funkci vypověděl po válce samotný Mrha. Ve funkci medicijního rady údajně zavedl v trestnici intravenózní kalciové injekce, vymohl horské slunce, rentgenový aparát a pneumotorax. Taktéž údajně vymohl odstředěné mléko, které bylo po dobu šesti měsíců určeno pro trestance pracující na těžkých pracích v lese, na polích či na statku.³¹⁵ Stravování mírovských vězňů popisoval následovně: „*V trestnici bylo stravování jednotné, vězni měli dvakrát až třikrát týdně maso a ze začátku byla strava dosti vydatná. Později byla slabší, nikoliv však něčí vinou, nýbrž vinou válečných poměrů.*“³¹⁶ Několikrát též ve svých výpovědích uvedl, že žádal o možnost odejít do penze, což mu bylo schváleno až na jaře roku 1944. Představitelům vedení věznice a státnímu zastupitelství v Litoměřicích se údajně zdálo, že se až příliš často dotazoval na možnost propuštění vězňů do domácí lékařské péče.³¹⁷ Též měl být vyloučen ze strany NSDAP a stíhán Gestapem pro údajné sympatizování s trestanci, což při poválečných výsledcích potvrdilo několik bývalých politických vězňů.³¹⁸ Přesto drtivá většina přeživších vypovídala o jeho osobě negativně. Byl hodnocen jako nedbalý lékař, který neměl žádný zájem na léčbě nemocných trestanců, přičemž bylo též uvedeno několik případů, ve kterých odmítnutím léčby přímo zavinil jejich smrt.³¹⁹ Augustin Mrha byl očima svědků též vnímán jako morálně slabý člověk, který byl pod vlivem svého podřízeného Josefa

³¹⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Augustinem Mrhou*, s. 53.

³¹⁶Tamtéž.

³¹⁷ZAO, pobočka v Olomouci, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku*, s. 577.

³¹⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 91.

³¹⁹Podle paměti Oldřicha Formánka měl Mrha odmítnout převoz vězně Antonína Mádla, kterému byl zjištěn nádor na plicích, do olomoucké věznice, díky čemuž na Mírově dne 25. 3. 1944 předčasně zemřel. Viz FORMÁNEK, O., *Pozor! Cela čís. 292 (Ve spárech Gestapa)*, s. 335. Další bývalý vězeň Vilém Pichrt o Mrhovi vypověděl: „*Mohu o něm prohlásiti, že neuznal žádného vězně nemocným, když tento měl téměř, jak se říká, smrt na jazyku, proto museli tito vězňové, přestože byli těžce nemocní, pracovati a byly po nich požadovány nadlidské výkony, v důsledku čehož se jeho zaviněním stalo, že zemřely desítky lidí, kteří, kdyby byli bývali ošetřeni a osvobozeni aspoň dočasně od nejtěžších prací, mohli žít.*“ In: ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný s Vilémem Pichrtem*, s. 225.

Haupta, jenž měl navzdory svému postavení na nemocničním oddělení větší slovo než medicínální rada. Dle názoru mnohých však Mrhu částečně omlouval jeho těžký zdravotní stav. Například již výše zmíněný politický vězeň Svatopluk Žižlavský, který Mrhovi od roku 1941 na Mírově vypomáhal, o něm v rámci poválečných výpovědí prohlásil, že již v roce 1941 nebyl fyzicky schopný vykonávat činnost lékaře. Byl toho názoru, že Mrha dlouhodobě trpěl senilní demencí, komplikovanou arteriosklerotickou demencí a byl téměř hluchý, a byl přesvědčen, že Augustin Mrha měl být uznán za nesvéprávného.³²⁰ Nutno však podotknout, že tato diagnóza nebyla v rámci poválečného psychiatrického prozkoumání na psychiatrické léčebně ve Šternberku jednoznačně potvrzena. V rámci několikátýdenního pobytu byla Mrhovi diagnostikována pouze fyzická sešlost.³²¹

Po osvobození v květnu 1945, kdy věznici převzal ilegální národní výbor sestavený z tamějších politických vězňů, byla zatčena drtivá většina vězeňského personálu včetně Augustina Mrhy. Ten však nebyl odvezen do věznice v Olomouci, neboť v mírovské věznici nebylo žádného jiného lékaře, a tak se ke své profesi Mrha po roce vrátil. Přestože bylo žádáno o nového českého lékaře, Mrha ve své funkci musel setrvat až do 1. března roku 1946.³²² Současně proti němu bylo podáno trestní oznámení a zahájeno vyšetřování. Dne 26. března 1947 proběhlo hlavní přelíčení s mírovskými dozorcí a porota Mimořádného lidového soudu v Olomouci se mimo jiné usnesla na vině Augustina Mrhy a odsoudila jej na základě § sedm odst. tři cit. retr. dekretu k deseti letům žaláře.³²³ Svůj trest si Mrha odpykal ve své domovské mírovské věznici, kde byl údajně od jara 1947 upoután

³²⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Výslechový protokol sepsaný se Svatoplukem Žižlavským*, s. 567.

³²¹ZAO, pobočka v Olomouci, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Místní ohledání a slyšení znalců v OS v Šternberku*, s. 576-577.

³²²ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Zpráva vyšetřující komise ONV v Zábřehu*, s. 160.

³²³ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Rozsudek*, s. 541.

na lůžko a neschopen jakékoliv práce.³²⁴ Přestože Mrhova manželka Antonie Mrhová žádala několikrát Krajský soud v Olomouci či prezidenta republiky o udělení milosti jejímu manželovi, nebylo jí nikdy vyhověno. Dne 14. ledna 1950 Augustin Mrha ve věznici Mírov zemřel.³²⁵

Takový byl osud mírovského lékaře, který se ve věznici ocitl na místě prvorepublikového přednosty, prvního vedoucího rady nacistické věznice, následně vrchního medicínálního rady a nakonec i vězně. Ve vedení věznice se bezprostředně po Mrhovi vystřídali celkem čtyři němečtí úředníci, kteří však ve funkci nesetřvali dlouho a o kterých bylo v rámci dosavadního výzkumu zjištěno jen poměrně málo informací, které již byly prezentovány výše.

3.2 Dr. Heinrich Brandstätter

Předposledním přednostou věznice na hradě Mírov byl Dr. Heinrich Brandstätter, který se narodil dne 22. března 1902 v hessenském Alsfeldu do učitelské rodiny. V roce 1924 dokončil obor národní hospodářství na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem. Od 16. března 1925 působil jako praktikant v provinčním nápravném a vzdělávacím ústavu Waldbröhl pro mladistvé v Solingenu (*Provinzial für Sorgeerziehungsanstalt*). V rámci tohoto zaměstnání byl svými nadřízenými hodnocen pozitivně pro svůj zájem o práci a kladný přístup k mladistvým.³²⁶ Následně byl od 7. prosince 1926 zaměstnán jako sociální pracovník ve věznici v Ichterhausenu. V roce 1929 se oženil s Marií Treber, která pocházela rovněž z učitelských kruhů a se kterou měl později jednu dceru. Od listopadu roku 1933 pracoval jako ředitel nápravného zařízení pro ženy v Gräfentonně

³²⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Zpráva stanice SNB Mírov*, s. 620.

³²⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Zpráva o úmrtí Dr. Augustina Mrhy*, s. 635.

³²⁶SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 111, sign. 12 – B- 6, spis Heinricha Brandstättera, *Zpráva o působení Heinricha Brandstättera v nápravném zařízení pro mladistvé Waldbröhl v Sollingen*, více neoznačeno.

(*Sicherungsanstalt*). Jeho činnost v ženském nápravném zařízení byla hodnocena velmi pozitivně. Byl oceňován za dokonalý pořádek ve věznici a skvělé organizační schopnosti.³²⁷ Dále byl pozitivně hodnocen také pro své logické a jasné uvažování či talent pro ekonomické řízení instituce.³²⁸ Podobné hodnocení získal také ve věznici Eisenach, ve které působil od 23. července 1936 do srpna roku 1939. Dle Wachsmanna se v této věznici Brandstätter v duchu liberálních vězeňských tradic pokoušel o nápravu a obrat vězňů svědků Jehovových. Vytrvalou a systematickou léčbou je chtěl donutit, aby opustili svou víru a ideály a začlenili se do národní komunity. Tento experiment však po roce vzdal, protože byl zcela neúspěšný.³²⁹ V září roku 1939 byl převelen do věznice při zemském soudě v Opavě do funkce Verwaltungsamtmana, kde byl po dvou letech činnosti opět hodnocen jako vysoce disciplinovaný a kolegiální.³³⁰

Co se týče jeho politické činnosti před nástupem na Mírov, v roce 1933 vstoupil do SA, kde měl posléze funkci Scharführera. V roce 1934 vstoupil do NSV (Nationalsozialistische Volkswohlfahrt), NSRB (Nationalsozialistische Rechtswahrer Bund), RKB (Reichskolonialbund) a VDA (Volksbund für das Deutschtum im Ausland).³³¹ Nicméně v roce 1935, během svého působení ve věznici Gräfentonna, byl vyšetřován pro údajnou politickou nespolehlivost. Ještě před rokem 1933 měl totiž Brandstätter vyslovit určité pochybnosti o národním socialismu a následně i o samotném Adolfu Hitlerovi.³³²

³²⁷SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 111, sign. 12 – B- 6, spis Heinricha Brandstättera, *Zpráva o působení Heinricha Brandstättera v nápravném zařízení pro mladistvé Waldbröhl v Sollingen*, více neoznačeno.

³²⁸SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 111, sign. 12 – B- 6, spis Heinricha Brandstättera, *Přehled kvalifikace, chování ve službě, vedení, charakteru a politického smýšlení – státní zastupitelství v Jeně*, více neoznačeno.

³²⁹WACHSMANN, N.: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany*, s. 127.

³³⁰Státní okresní archiv Opava, fond NSDAP - okresní vedení Opava, inv. č. 43, kart. 62, *Dotazník NSDAP Kreisleitung Opava a k němu připojená zpráva Kreispersonalamt o Heinrichu Brandstätterovi*, více neoznačeno.

³³¹SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 111, sign. 12 – B- 6, spis Heinricha Brandstättera, *Osobní dotazník Heinricha Brandstättera sepsaný státním zastupitelstvím v Jeně*, více neoznačeno; viz také BIMAN S.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A-Z*, heslo: Brandstätter, Heinrich.

³³²SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 111, sign. 12 – B- 6, spis Heinricha Brandstättera, *Zpráva o politické spolehlivosti Heinricha Brandstättera napsána NSDAP Arnstadt*, více neoznačeno.

Mnohými podřízenými byl vnímán jako jeho odpůrce a sympatizant s marxismem,³³³ nicméně vyšetřování vedené proti němu bylo nakonec pozastaveno pro nedostatek důkazů. V pozdějších zprávách NSDAP či státního zastupitelství byl hodnocen již jako pravý národní socialista, který sice dříve nevěřil, ale teď je již spolehlivým služebníkem své Říše. Členem NSDAP se stal až 1. května 1937, přičemž mu bylo přiděleno členské číslo 5 101 877.³³⁴ Během zaměstnání v Opavě byly jeho politické aktivity hodnoceny více než pozitivně, byl vyzdvihován za štědré příspěvky do sbírky NSV a chválen za své jadrné a intenzivní projevy při stranických událostech.³³⁵

K 1. srpnu 1941 Heinrich Brandstätter nastoupil na pozici mírovského přednosty věznice.³³⁶ Z dochovaných pramenů se dozvídáme, že během období, kdy Dr. Brandstätter stál v čele mírovské věznice, bylo rozhodnuto o přeměně věznice na ústav pro plicně choré vězně. Jak již bylo řečeno, dne 9. září 1942 věznicí navštívila speciální komise sestavená ze zástupce říšskoněmeckého ministerstva financí, zástupce ministerstva spravedlnosti a vrchního lékaře z vazební věznice v Glatz kvůli plánované přeměně trestnice. Mírovská věznice byla vyhodnocena jako ideální, a přestože byla naplánována rekonstrukce a nákup nového vybavení do vězeňského lazaretu v celkové hodnotě 51 000 říšských marek (RM), již z první zprávy se dozvídáme, že nebude zapotřebí takových opatření jako v ústavech v Altreichu.³³⁷ Plánovaná rekonstrukce a přeměna věznice na ústav pro nemocné byla však realizována pouze částečně. Jak již bylo uvedeno, v únoru roku 1943 bylo ve věznicí na 250 nemocných vězňů, přičemž se toto číslo mělo v blízké době zvýšit na 400, na základě

³³³ O jeho politickém smýšlení vypovídalo celkem sedm lidí a pět z nich potvrdilo jeho politickou nespolehlivost.

³³⁴ BA Berlin, BDC, Parteikorrespondenz, členská karta NSDAP – Heinrich Brandstätter.

³³⁵ Národní archiv Praha, fond NSDAP-spojovací ústředna při úřadu říšského protektora, Praha, sign. 123- 12-3-/32-34, kart. 12, *posudek Dr. Brandstättera*, s. 33.

³³⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 44, sign. 214, *dotazník Heirricha Brandstättera sepsaný státním zastupitelstvím v Litoměřicích*, s. 157.

³³⁷ BA Berlin, sign. R2- Reichsfinanzministerium, arch. č. 29094, *Kopie zprávy napsané předsedou senátu říšského ministerstva spravedlnosti Heckerem o návštěvě a plánované přeměně věznice Mírov na ústav pro plicně nemocné vězně*, s. 2.

čehož Heinrich Brandstätter žádal říšský stavební úřad v Šumperku alespoň o částečné stavební úpravy, zejména kvůli obavám z nárůstu pracovního personálu.³³⁸

S čím dál frekventovanějšími transporty též od roku 1942 postupně rostl počet úmrtí na Mírově. Trestanci mnohdy přijížděli v žalostném zdravotním stavu a mnohým již ani dle poválečných výpovědí nebylo pomoci. Rovněž ubytovací podmínky v chladných hradních celách byly pro plicně nemocné zcela nevyhovující. Důvodem byl též nedostačující lékařský personál a omezené prostředky k léčbě. V neposlední řadě byla na vině též špatná výživa vězňů. Problém stravování vězňů se Heinrich Brandstätter pokusil vyřešit žádostí zasloupanou na landrát v Zábřehu na Moravě a rovněž župnímu hospodářskému úřadu v Liberci o kvalitnější a větší přiděly mléka a másla. Bylo mu však odpověděno zamítavě.³³⁹ Správce věznice si též stěžoval na nedostačující počet zaměstnanců a jejich nekvalitní stravování.³⁴⁰

V září roku 1943 byl Heinrich Brandstätter odvelen k Wehrmachtu a věznice Mírov zůstala v rukou Verwaltungsoberinspektora Bartla.³⁴¹

³³⁸BA Berlin, sign. R2- Reichsfinanzministerium, arch. č. 27639, *Kopie dokumentu ze státního zastupitelství v Litoměřicích a k němu přiložená kopie o přeměně věznice na ústav pro plicně nemocné vězně – stavební opatření, k němu přiložená kopie zprávy Věznice Mírov o stavebních opatřeních*, s. 8.

³³⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 144, sign. LS/1372/46, *Dopis Waltra Bartla adresovaný krajskému soudu v Olomouci a k němu přiložená korespondence mezi mírovskou věznicí a landrátem v Zábřehu na Moravě a župním hospodářským úřadem v Liberci*, s. 319.

³⁴⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 43, sign. 203, *Zpráva Heinricha Brandstättera z 22. 2. 1943*, více neoznačeno.

³⁴¹SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 - B - 2, spis Waltra Bartla, *Zpráva Waltra Bartla o převelení Rat. Dr. Brandstättera*, s. 208.

3.3 Walter Bartl

Walter Bartl se narodil jako jedno z osmi dětí dne 27. srpna 1897 do rodiny sudetských Němců v českoněmeckých Vejprtech. Po absolvování základní školy vychodil další čtyři ročníky reálky.³⁴² Během svého života se třikrát oženil, přičemž z prvního manželství měl jednoho syna a z posledního manželství, které uzavřel v roce 1944, vzešly dvě děti.

Politicky činný byl Bartl už od roku 1923, kdy vstoupil do DNSAP, kde zastával funkci Zehnerschaftsführera, a to až do roku 1926. V květnu 1935 vstoupil do SdP, přičemž mu bylo přiděleno číslo 101 335. V roce 1937 vstoupil také do SA. V roce 1938 byl při anšlusu nasazen v Rakousku.³⁴³ Členem NSDAP byl Walter Bartl také, nicméně v tomto případě existují dvě rozdílná data udávající jeho údajný vstup do strany a také odlišná členská čísla, a sice 1. ledna 1938 s číslem 6 437 896³⁴⁴ a 1. prosince 1938 s členským číslem 6 433 022.³⁴⁵ V listopadu 1944 se také přidal k Volkssturmu.³⁴⁶ Ačkoliv Bartl u svého druhého poválečného výslechu zmínil, že byl propuštěn jak z NSDAP, tak také z SA, jiné zdroje toto tvrzení nepotvrzují.³⁴⁷

Pracovní kariéru započal Walter Bartl jako soudní úředník u Krajského soudu v Chebu v roce 1921. V této práci setrval dalších 14 let.³⁴⁸ V roce 1937 uprchl údajně jakožto politický uprchlík do Drážďan a poté do Braniborska, kde pracoval ve věznicích

³⁴²BA Berlin, BDC, Parteikorrespondenz, A 193/2937, *Osobní dotazník Waltra Bartla ke vstupu do NSDAP*, více neoznačeno.

³⁴³BA Berlin, BDC, Parteikorrespondenz, A 193/2937; SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 – B- 2, spis Waltra Bartla; viz také BIMAN S.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety. Biografická příručka A-Z*, heslo: Bartel, Walter.

³⁴⁴ABS Praha, Členská karta NSDAP-Walter Bartl.

³⁴⁵BA Berlin, BDC, Parteikorrespondenz, *Členská karta NSDAP- Walter Bartl*.

³⁴⁶SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 - B – 2, spis Waltra Bartla, *Přehled kvalifikace, chování ve službě, vedení, charakteru a politického smýšlení-Věznice v České Lípě*, více neoznačeno.

³⁴⁷BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před MLS v Olomouci*, s. 61.

³⁴⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Druhý výslechový protokol sepsaný s Waltrem Bartlem, KS v Olomouci*, s. 110.

Brandenburg Havel jako správní úředník. Je zajímavé, že v rámci poválečných výpovědí Walter Bartl upravil své původně uváděné důvody pro odchod do Braniborska a nově tvrdil, že odešel pouze za prací. Následně strávil necelý měsíc u státního zastupitelství v Postupimi, načež se vrátil zpět do věznice Brandenburg, kde setrval až do listopadu roku 1938. Do západních Čech se vrátil až v lednu 1939, kdy byl přeložen do věznice při Krajském soudu v Chebu. Zde působil ve funkci správního asistenta, nicméně už po půl roce byl převelen do věznice v České Lípě, kde byl povýšen do funkce Verwaltungsinspektora.³⁴⁹

O působení Waltra Bartla v České Lípě existují hojná svědectví, přičemž všichni bývalí vězni vypovídali v podstatě ve prospěch Bartla. Například major čs. armády Arnošt Kotrlík³⁵⁰ o jeho chování napsal: „*Hned po příchodu mi Walter Bartl oznámil, že mě umístí jako knihovníka pro mou nízkou váhu, také mi nabídl dvojitou dávku stravy. Díky Bartlovi jsem společně ještě s jedním česky mluvícím Němcem nemusel vůbec pracovat. Také mi Bartl dovolil přes zákaz Gestapa přijímat balíčky potravin od mé ženy[...]*Zprostředkoval mi návštěvy se ženou, které se nekonaly v přidělené místnosti, ale vedle jeho kanceláře, a to často i bez dozoru. Návštěvy netrvaly jako obvykle patnáct minut, ale i hodinu. Návštěv bylo celkem třináct. Ulehčoval osud i dalším důstojníkům z Mladé Boleslavi.[...]Jednal zcela nezištně.“³⁵¹ Zpráv s podobným obsahem se nachází v

³⁴⁹SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 - B – 2, spis Waltra Bartla, *Přehled kvalifikace, chování ve službě, vedení, charakteru a politického smýšlení-Věznice v České Lípě*, více neoznačeno.

³⁵⁰Zatčen pro zastřelení dvou sudetoněmeckých Ordnerů. Byl vězněn v České Lípě, v Osvětimi a Buchenwaldu.

³⁵¹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Dopis Arnošta Kotrlíka o chování Waltra Bartla*, v Praze, s. 197.

pramenech několik. Vedením věznice v České Lípě byl nicméně hodnocen jako snaživý a pracovitý, obezřetný, iniciativní a důrazný.³⁵²

Dne 6. listopadu 1942 nastoupil Walter Bartl do funkce vedoucího vrchního inspektora ve věznici Mírov.³⁵³ V září roku 1943 se pak stal zřejmě neoficiálním správcem věznice. O Bartlově chování na Mírově vypovídalo po válce velké množství přeživších. Některá svědectví Bartla obviňují, že byl lhostejný, co se týče správy věznice, a nezakročil, když bylo třeba, a to i přesto, že byl obeznámen se žalostnými poměry ve věznici. Dochované dokumenty však dokazují, že se těžkou situací ve věznici Bartl několikrát pokusil alespoň částečně řešit. Například v říjnu roku 1944 požádal generálního prokurátora v Litoměřicích o přidělení osobního auta. Jako jeden z důvodů, proč je alespoň jedno osobní auto zapotřebí, uvedl případ, kdy bylo neprodleně nutné dopravit do nemocnice v Šumperku polského vězně Teofila Trzenského, a to kvůli operaci zánětu slepého střeva. Walter Bartl žádal o pomoc červený kříž v Mohelnici, ten mu ji však odmítl. Poté se mu podařilo vypůjčit koňský povoz u starosty Mírova, kterým byl vězeň převezen na nádraží do Mohelnice, odkud však toho dne nejel žádný vlak směrem do Šumperka. Z toho důvodu Bartl na druhý den vyslal vězně do Mohelnice znovu, tentokrát nákladním automobilem Luftwaffe. Z Mohelnice Teofil Trzenský směřoval vlakem do Šumperka, kde byl v tamější nemocnici operován a následujícího dne zemřel na následky hnisavého zánětu pobřišnice, přičemž zánět slepého střeva u něj nebyl vůbec diagnostikován.

Bartl rovněž připomínal, že je nemožná jakákoli kontrola vězňů, neboť přes sto trestanců pracovalo mimo věznici v továrně Siemens - Schuckert - Werke. Dále ve své

³⁵²SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 - B - 2, spis Waltra Bartla, *Přehled kvalifikace, chování ve službě, vedení, charakteru a politického smýšlení - Věznice v České Lípě*, více neoznačeno.

³⁵³SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 - B - 2, spis Waltra Bartla, *Zpráva o převelení Waltra Bartla do věznice Mírov*, více neoznačeno.

korespondenci popisoval své obavy z naprosté nepřipravenosti věznice na letecký válečný útok či případný útok ze strany českého odboje.³⁵⁴

Walter Bartl údajně též zasahoval v případě nevhodného chování dozorců: „*Když si někdo stěžoval na chování dozorců, tu Bartl skutečně zakročil.*“³⁵⁵ Dále měl podle některých svědků na svědomí snižování přidělů jídla, nicméně existují zprávy dokazující opak. Bartl totiž žádal o zvýšení potravinových dávek jak u landrátu v Zábřehu na Moravě, tak i u výživového a potravinového úřadu v Litoměřicích, což mu bylo zamítnuto. Na tento popud v květnu 1944 požádal, aby vedení v Litoměřicích vzalo v potaz možnost povolení příjmu dvoukilových potravinových balíčků pro vězně.³⁵⁶ To bylo Vrchním zemským soudem v Litoměřicích opět důrazně zamítnuto. Bartl měl též nakupovat medikamenty na vlastní útratu, což potvrdil drogist Robert Khun z Mohelnice při poválečném výslechu.³⁵⁷ Údajně se také zasadil u několika vězňů o jejich přesun do domácí léčby.³⁵⁸

Díky ústupkům vůči vězňům však Bartl čelil nátlaku ze strany dozorců. Bartlův řidič Jan Zemek o tom v rámci poválečného výslechu vypovídal takto: „*Obviněný nebyl tak zlý. Často býval opilý a stěžoval si, že mu dozorcí vytýkají mírnost a dvakrát ho už udali. Sice umožnil vězňům posílání balíčků, ale také ustupoval nátlaku dozorců.*“³⁵⁹ O udání se zmínil i samotný Bartl. Měl být údajně nahlášen Gestapu vězeňským lékařem Dr. Heurem pro své mírné chování, loajalitu vůči trestancům, poslech cizího rozhlasu či vyprávění protistátních žertů, na základě čehož proti němu bylo zahájeno disciplinární

³⁵⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, spis 40, sign. 54 G-H, *Zpráva o potřebě osobního vozidla*, s. 33 a.

³⁵⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Rudolfem Hanákem*, s. 242.

³⁵⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Zpráva státnímu zastupitelství v Litoměřicích*, s. 366.

³⁵⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Hlavní přelíčení*, s. 555.

³⁵⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Františkem Kaňokem*, s. 48.

³⁵⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Janem Zemkem*, s. 78.

řízení u Gestapa v Šumperku, které však nebylo z důvodu převratu ukončeno.³⁶⁰ Walter Bartl také údajně vězňům toleroval poslech zahraničního rádia. Ačkoli Hájková ve své poválečné publikaci o Mírově zmiňuje, že si toto tvrzení Bartl vymyslel kvůli polehčujícím okolnostem,³⁶¹ někteří přeživší byli opačného názoru.³⁶²

V předchozích kapitolách již bylo pojednáno o plánovaných exekucích na Mírově. Jak již bylo řečeno, Bartl měl odmítnout vykonání poprav na devíti partyzánech a jejich pomahačích z Těšínska. Bartl měl rovněž zachránit život ještě dvěma dalším polským partyzánkám, které měly být v závěru války na Mírově popraveny.³⁶³ Tyto dvě ženy byly poté z Mírova transportovány na popravu do Litoměřic. Ačkoliv Bartl ve své výpovědi tvrdí, že právě on nařídil propuštění dvou partyzánek během cesty do Litoměřic,³⁶⁴ jeho řidič toto tvrzení popřel, protože osvobození partyzánek mělo být iniciativou ilegálního národního výboru trestnice a blíže neurčených partyzánů, kteří transport obsadili v Chlumci nad Cidlinou.³⁶⁵

I když ve většině poválečných svědectví víceméně převažují výpovědi o Bartlově mírném a korektním jednání, existují také zmínky o jeho hrubém vystupování. Walter Bartl měl údajně jedenkrát zbit vězně býkovcem poté, co u něj objevil balíček s potravinami.³⁶⁶ Dalším vroubkem na Bartlově přístupu k vězňům bylo zkrácení doby vycházek z hodiny a

³⁶⁰ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *První výslechový protokol sepsaný s Waltrem Bartlem*, s. 111.

³⁶¹HÁJKOVÁ, L.: *Mírov*, s. 48.

³⁶²Bývalý politický vězeň Alois Mejstřík o Bartlovi vypověděl: „Choval se ke mně slušně. Věděl, že poslouchám rozhlas a dostávám černé listy. Neznám případu, kdy zakročil krutě.“ In: ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Aloise Mejstříkem*, s. 466.

³⁶³ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Rudolfem Hanákem*, s. 308.

³⁶⁴ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Druhý výslechový protokol sepsaný s Waltrem Bartlem*, s. 399.

³⁶⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Janem Zemkem*, s. 463.

³⁶⁶ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Melicharem Bočkem*, s. 242.

půl na dvacet minut a prodloužení pracovní doby z osmi na devět hodin.³⁶⁷ Nicméně pracovní doba se v průběhu války prodlužovala ve všech pracovních odvětvích a nejen u trestanců³⁶⁸ a je tím pádem těžké posoudit, zda bylo objektivní přisuzovat vinu Bartlovi. Podle některých svědků se dokonce životní podmínky vězňů po povýšení Waltra Bartla zhoršily.

Zajímavou roli sehrál Walter Bartl také při osvobození a v posledních dnech války. Proti plánovanému povstání dozorců se měl Bartl stavět zamítavě, přičemž o něm informoval politické vězně. Jak již bylo řečeno, Bartl údajně po příchodu rudé armády bez boje kapituloval a po osvobození věznice působil na Mírově ještě další dobu, aby ji pomohl předat do rukou československé správy.³⁶⁹ Poté byl odeslán do vazební věznice, kde strávil následující dva roky. První výslechy zatčených mírovských dozorců proběhly u vyšetřovacího soudu v Olomouci již první týden v červnu 1945 a následně byly v rámci procesu s nimi vyslechnuty desítky svědků, přičemž někteří vypovídali i několikrát.

Výslechy obžalovaných jsou obecně asi nejpálčivějším problémem případu mírovských zaměstnanců u MLS v Olomouci. Samotný Walter Bartl byl za celé vyšetřování, které trvalo 21 měsíců, vyslýchán celkem dvakrát, poprvé 27. července 1945, podruhé 2. ledna 1947. Z toho důvodu Walter Bartl několikrát žádal ministerstvo spravedlnosti o brzké projednání svého případu. Ve svých dopisech ministerstvu spravedlnosti předkládal bývalý vedoucí inspektor také četné důkazy, které vypovídaly v jeho prospěch. Šlo například o doklady o zásobování a o dodržování příkázaných norem, vzkazy, ve kterých příbuzní vězňů děkují za jeho počínání, a další. V rozsáhlém dopise Bartl také připomínal události, které byly již výše zmíněny, tedy týkající se záchrany

³⁶⁷ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Výslechový protokol sepsaný s Miroslavem Michalčíkem*, s. 489.

³⁶⁸BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš: *Za nacistické okupace*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 226.

³⁶⁹ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Potvrzení o působení Waltra Bartla, velitelství trestnice v Mírově*, s. 358.

něčího života a podobně.³⁷⁰ V souvislosti s těmito tvrzeními požádal o předvolání mnoha svědků a o možnost nahlédnout do svého spisu.³⁷¹

V prvním z dopisů také žádal, aby mohl s manželkou, která byla v té době těhotná, odjet vlakem do Bavorska společně s jejich ročním synem.³⁷² Manželka Waltra Bartla na svého manžela čekala nejprve na Mírově a v roce 1946 byla společně s dvouletým a půlročním dítětem internována v internačním táboře v Nových Hodolanech, kde strávila blíže neurčenou dobu.³⁷³ Tábor „Hodolanské peklo“, jak byl přezdíván, byl jedním z největších táborů na Moravě a ve Slezsku a byl mimo jiné nechvalně známý pro své otřesné hygienické podmínky a nehumánní zacházení s internovanými.³⁷⁴ Později byla pravděpodobně přemístěna společně s oběma dětmi do internačního tábora v Mohelnici, kde byly podle všeho příznivější podmínky.³⁷⁵

Dne 8. března 1947 byl pak podán návrh potrestání, v rámci kterého byl Waltru Bartlovi navržen trest smrti.³⁷⁶ Proti tomuto návrhu se Bartl ještě před hlavním přelíčením ohradil. Požádal o přidělení právního zástupce ex offio a o následnou konzultaci s ním. Také se pokusil požádat o předvolání svědků, kteří měli vypovídat v jeho prospěch a opět o možnost nahlédnout do spisu.³⁷⁷

³⁷⁰ Již několikrát zmíněnou záchranu devíti partyzánů a dvou partyzánek, kteří měli být popraveny v Litoměřicích, poslech zahraničního rádia, doklady o chování Waltra Bartla za jeho působení v České Lípě.

³⁷¹ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Dopis Waltra Bartla adresován KS v Olomouci*, s. 355 – 395.

³⁷² ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Dopis Waltra Bartla adresován KS v Olomouci*, s. 355.

³⁷³ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Dopis Růženy Bartlové adresován KS v Olomouci*, s. 179.

³⁷⁴ Podrobněji viz HÁJEK, Martin: *Odsun Němců z Olomouce*. Magisterská diplomová práce HÚ FF MU, Brno 2011, s. 39 -46.

³⁷⁵ Vít LUCUK, *Ingeborg Cäsarova, roz. Przybylova, Přes osm let v internaci*. In: <http://www.pametnaroda.cz/story/casarova-ingeborg-1936-1226> [cit. 13. 4. 2016].

³⁷⁶ Trest smrti byl navržen ještě dalším třem dozorcům: Josefu Hauptovi, Franzi Rammertovi, Josefu Deutschovi.

³⁷⁷ ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Dopis Waltra Bartla adresován KS v Olomouci*, s. 511.

Hlavní přelíčení se konalo společně s dalšími dozorci a zaměstnanci z Mírova, a sice 26. března 1947. Velké množství svědků se k hlavnímu přelíčení nedostavilo, přičemž u výpovědí svědků převažovala zejména negativní stanoviska k Waltru Bartlovi. V rámci hlavního přelíčení nebyla vůbec zmíněna záchrana jedenácti partyzánů. Většina vyslýchaných pak kladla Bartlovi za vinu jeho netečnost, díky čemuž byly poměry na Mírově ještě horší. Bartl se pokusil proti tvrzením vyhranit, avšak bez úspěchu.³⁷⁸

Po poradě byl vynesena rozsudek, který vycházel z návrhu trestu. Walter Bartl byl vinný ze zločinů proti osobám na základě § 5 odst. 2a retr. dekretu, dále dle § 7 odst. 3 retr. dekretu. Přestože byl ve Velkém retribučním dekretu zakotven výrok o polehčujících okolnostech, v případě Waltra Bartla se o této variantě pravděpodobně ani nepřemýšlelo, nebo o tom alespoň neexistují žádné doklady.³⁷⁹

³⁷⁸ZAO, pobočka Olomouc, fond MLS Olomouc, kart. 180, sign. LS 190 -47, *Hlavní přelíčení*, s. 535.

³⁷⁹ O procesu s mírovskými dozorci podrobněji viz BLATECKÁ, A., KREISINGER, P.: *Procesy s nacistickými vězeňskými dozorci (1945-1947)*, s. 463-470.

Závěr:

Hlavním badatelským záměrem předkládané studie byl detailní popis dějin nacistické trestnice Mírov soustřeďující se nejen na podmínky a život vězňů, ale také na personální obsazení a správu věznice. Práce je rovněž mikrosondou do dějin nacistického vězeňství, které jsou prozatím českými historiky přehlíženy. Podařilo se popsat dějiny nacistické trestnice od jejího vzniku až po její předání do rukou československé justiční správy. Okupační dějiny mírovské věznice byly doplněny o nové informace, které dosud publikované práce neuváděly. Tato práce rovněž syntetickou metodou propojila informace z již publikovaných studií, čímž usilovala o jakýsi komplexnější a ucelenější výklad.

Podařilo se popsat předání věznice německé správě, v rámci čehož byla vyvrácena Kouřilova verze aktu předání, jelikož bylo zjištěno, že k němu došlo s největší pravděpodobností až 10. října 1938. Dále bylo vyvráceno Kouřilovo tvrzení, že o přeměně mírovské trestnice na ústav pro plicní vězně bylo rozhodnuto už v roce 1939. Z uvedených informací je spíše pravděpodobné, že samotné říšské ministerstvo spravedlnosti si v prvních letech nebylo zcela jisto, pro co přesně bude mírovská věznice určena, přičemž se především usilovalo o to, aby se věznice v Sudetech, včetně té na Mírově, přizpůsobily pruskému vězeňskému vzoru. Do podzimu roku 1942 byla mírovská věznice využívána k mnoha účelům. Byli zde umístěni jak kriminální, tak političtí vězni a od dubna roku 1941 též tzv. vyšetřovanci. V této souvislosti nebyla potvrzena teorie prezentovaná Bartošem, Kouřilem a Godulou, že se na Mírově nacházela oficiální vyšetřovací vazba Gestapa. Spíše se zdá, že byla v ústavu zřízena soudní vyšetřovací vazba, kterou využívala jak německá justice, tak německá tajná státní policie. Tato hypotéza vychází z tzv. knih přírůstků, kde se nacházejí kusé údaje o vyšetřovancích, nicméně z žádného dalšího

úředního dokumentu nebylo toto tvrzení jednoznačně potvrzeno. Co můžeme s jistotou dodat, je fakt, že nezanikla v průběhu roku 1943, jak bylo uváděno, ale přetrvala až do konce druhé světové války.

Od druhé poloviny roku 1942 pak byli na Mírov přiváženi tuberkulózou trpící vězni převážně polské a české národnosti. V závěru války se na Mírov evakuovala spisová agenda a vězni ze soudní věznice v Těšíně společně s těšínským zvláštním soudem, který zde vydal 12 rozsudků smrti, z čehož byly nakonec vykonány 3. Po osvobození Mírova rudou armádou na začátku května 1945 převzal správu věznice Národní výbor trestnice sestavený z politických vězňů. Tomuto výboru se podařilo zajistit část německých dozorců a rovněž se postarat o přesun nemocných vězňů. K předání věznice československé justiční správě pak došlo 14. května 1945. Toto předání bylo později vyhodnoceno jako neplatné a došlo k novému oficiálnímu předání věznice 31. června 1945. K této události však prozatím nebyly nalezeny podrobnější prameny.

Co se týče postavení mírovské věznice v síti nacistických káznic, bylo zjištěno, že byla poměrně jedinečným a zvláštním zařízením. Z mírovského hradu se stala samostatná věznice pro výkon trestu, která jako jediná na území Sudet a později Protektorátu Čechy a Morava nebyla zároveň vazební ani soudní věznicí, a jako taková byla hned za pankráckou věznicí kapacitně největším vězeňským zařízením na území Sudetské župy a Protektorátu Čechy a Moravy. Přesto se však nedá hovořit o jakékoliv samosprávě, neboť o jejím fungování ve všech ohledech rozhodovalo Generální státní zastupitelství v Litoměřicích. Jako jediná na tomto území stála mimo jakékoliv větší město, což ovšem nebylo v rámci celé německé říše nikterak unikátní, ba spíše naopak, věznice tímto zapadala do systému pruských věznic vystavěných na přelomu 19. a 20. století. Právě díky své vysoké kapacitě a umístění byla nejprve využívána víceúčelově, jak bylo již popsáno výše, než bylo rozhodnuto o její oficiální přeměně na ústav pro tuberkulózní vězně. Ve srovnání s dalšími

vězeňskými ústavy pro tuberkulózní vězně, které prezentuje Wachsmann v publikaci o německých věznicích, se zdá, že byl mírovský ústav co do nemocničního vybavení a personálu srovnatelný s ostatními. Mírovský lazaret byl po většinu času obsazen vyškolenými lékaři, kteří na Mírově pobývali po celý týden. Pro neschopné práce byl určen vězeňský lazaret se základním vybavením. Na druhou stranu se však mírovská věznice odlišovala od standardních trestnic přístupem k nemocným. Vězni zde byli jen málokdy uznáni za neschopné práce. Práce na nich byla vynucovaná mimo jiné odjímáním potravinových přídělů. Je sice třeba připustit některé přesuny vězňů do nemocnic, většinou se však jednalo buď o Němce či Čechy. V případě polského vězně, který byl ve vážném zdravotním stavu, nebyl ochoten zasáhnout ani nejbližší Červený kříž. Tato práce se v úhrnu přiklání k tvrzení, že pravým posláním mírovského ústavu nebyla léčba nemocných, ale spíše jejich izolace, a to zejména v případě polských vězňů. Toto tvrzení vychází především z dokumentace k přestavbě věznice, ve které je tato myšlenka explicitně uvedena. Na druhou stranu nebyla potvrzena Godulova teze, že věznice byla nazývána vyhlazovací ústav. Předkládaná práce prezentuje hypotézu, že na Mírov navzdory nařízení přijížděli vězni v tak pokročilém stadiu tuberkulózy, že už jim velmi často nebylo pomoci. Tento závěr vychází ze skutečnosti, že ze 127 zemřelých českých vězňů jich 60 % zemřelo do tří měsíců od svého příjezdu. Tato hypotéza by mohla být v budoucnu potvrzena či vyvrácena srovnáním délky pobytu polských vězňů, kteří na Mírově zemřeli.

V rámci mezí vytyčených dostupnými archiváliemi byly rekonstruovány počty internovaných vězňů. Vychází najevo, že od roku 1939 do konce války prošlo věznicí takřka 4 500 vězňů.³⁸⁰ Z nich mělo být minimálně 1 204 českých politických vězňů, což je zřejmé z informací uvedených ve studii Josefa Bartoše, který vychází z výzkumu

³⁸⁰Tímto se práce odklání od tvrzení Bartoše, který uvádí 5 000 osob. Viz BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 5.

poválečných žádostí obětí a pozůstalých, který provedli pracovníci Památníku Terezín.³⁸¹ Nejméně příchozích vězňů bylo v roce 1938, kdy na Mírov nebyli přivezeni žádní noví vězni, a v roce 1939, kdy bylo pouze 171 příchozích. Naopak nejvíce záznamů v knihách přírůstků se vztahuje k roku 1941. Tehdy prošlo mírovskou vstupní branou 1012 nových vězňů. Řada z nich byla sice ve vyšetřovací vazbě, nicméně i v dalších letech se počet nově příchozích držel poměrně vysoko. V letech 1942 a 1943 přišlo na Mírov každý rok okolo 920 vězňů. V dalších letech se transporty s nově příchozími mírně snižovaly.

Dalším badatelským záměrem této práce byla rekonstrukce personálního obsazení trestnice. Bylo zjištěno, že ačkoliv se v průběhu let stav personálu navyšoval, nikdy nebyl vedoucími věznice považován za dostačující. Všichni vedoucí věznice, kteří působili na Mírově delší dobu, se snažili tento problém řešit, přičemž jim ne vždy bylo dostatečně vyhověno. Co se týče samotného vedení věznice, bylo zjištěno, že v pozici vedoucího mírovského vězeňského ústavu se vystříдалo celkem osm osob. Někteří z nich strávili na Mírově pouze krátký čas, jako například Dr. Otto Rudolph, který na Mírově setrval pouze pár měsíců, či Otto Emmerich, jehož hlavním posláním bylo přizpůsobit chod věznice pruskému vězeňskému systému. Další osobou, která byla oficiálně ve funkci přednosty trestnice poměrně krátkou dobu, byl Augustin Mrha, přesto je jeho stopa v dějinách ústavu nesmazatelná. Augustin Mrha byl sudetským Němcem, který od samého začátku až do konce druhé světové války prokazoval naprostou loajalitu a podřízenost Generálnímu státnímu zastupitelství v Litoměřicích. Jeho osoba stála za řadou zanedbaných lékařských případů. Na druhou stranu po většinu času své působnosti usiloval o lékařskou posilu a možnost odejít do penze. Jeho poválečná svědectví jedinečně přibližují poměry ve věznici napříč celou její existencí, těžko však soudit, nakolik jsou pravdivá. Rovněž zůstává otázkou, z jakého důvodu mu byl udělen v rámci poválečného soudu pouze desetiletý trest,

³⁸¹BARTOŠ, J.: *Nacistická věznice Mírov*, s. 7.

vezmeme-li v potaz, že jej drtivá většina svědků vyličila v negativním světle. Tento problém se týká také Dr. Heinricha Brandstättera. Je záhadou, z jakého důvodu po něm nebylo po válce pátráno, když během jeho působnosti na Mírově zemřely desítky vězňů a další stovky trpěly v otřesných podmínkách. Můžeme pouze spekulovat, zda na něj političtí vězni zapomněli či byl vnímán jako přednosta, který nebyl zodpovědný za tehdejší poměry ve věznici. Skutečná poválečná odplata tak nakonec stihla pouze posledního vedoucího věznice, Waltra Bartla, který rozhodně neměl zkušenosti, vzdělání ani disciplínu svého předchůdce, ale podobně jako on se v několika případech pokoušel řešit potíže s nedostačujícím množstvím potravin. Rovněž se zasadil o zrušení několika plánovaných poprav a na své náklady nakupoval léčiva. Někteří pamětníci byli toho názoru, že se Bartl takto choval jen díky v té době již jisté prohře nacistického Německa a obavám z blízké budoucnosti. Takovou hypotézu však patrně vyvracejí vzpomínky československých důstojníků vězněných v České Lípě, kteří potvrdili, že byl vůči Čechům benevolentní již v roce 1941. Na druhou stranu je nutno vzpomenout na jeho předválečný útěk do Bavorska, při kterém jakožto politický uprchlík usiloval o říšské občanství. Možná byl tedy Walter Bartl osobou, která se po celý svůj život snažila být loajální střídavě vůči oběma válečným stranám. Ani to by však nepopřelo fakt, že svým jednáním zachránil v průběhu druhé světové války život několika lidem. Úvaha o vině a spravedlivosti trestu Waltra Bartla není rozhodně na místě. Na druhé straně by však mohl být, alespoň částečně, změněn pohled na posledního vedoucího věznice, který byl optikou předchozích publikací vnímán zcela negativně.³⁸² Je nepopíratelné, že se právě tyto osoby na poměrech ve věznici podílely. Bylo však zjištěno, že chod věznice byl ovlivňován také zásahy Generálního státního zastupitelství v Litoměřicích, které direktivně rozhodovalo o stavu zaměstnanců, o

³⁸²Tento závěr vychází částečně z bakalářské diplomové práce. Viz BLATECKÁ, A.: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci*, s. 79-82; Též BLATECKÁ, A.: *Vedoucí představitelé nacistické trestnice Mírov v letech okupace (1938-1945)*, (v tisku.)

plánovaných rekonstrukčních pracích či o možnosti příjmu balíčků s potravinami a léky pro vězně.

Ačkoliv se tato práce pokusila o vyčerpávající a ucelený výklad dějin nacistické trestnice na Mírově, rozhodně se nedá říci, že by dané téma bylo již vyčerpáno. Navíc je pravděpodobné, že prezentované závěry mohou být na základě v budoucnu prostudovaných pramenů přehodnoceny. Hlavní výzvou je hlubší pochopení systému propouštění vězňů, neboť bylo zjištěno, že obrovské množství českých, německých a polských vězňů bylo od roku 1942 po úplném či částečném odpykání svého trestu předáváno do rukou Gestapa, nejčastěji brněnskému Gestapu, ale také venkovské úřadovně Gestapa v Olomouci a v Šumperku. Rovněž bylo zjištěno, že bylo vypraveno několik transportů s polskými vězni do koncentračního tábora Auschwitz. Z jakého důvodu byli vězni místo propuštění předáváni Gestapu a odesíláni do Osvětimi, prozatím nebylo odhaleno. Další záležitostí, která by zasluhovala hlubší prozkoumání, je podstata fungování nacistické správy věznic. Nabízí se otázka, z jakého důvodu vykazovala v první polovině války pozice vedoucího věznice takovou fluktuaci? Byli jednotliví vedoucí z Altreichu záhy po svém nástupu na Mírov odvoláváni pro neuspokojivé výsledky, nebo naopak proto, že jiné říšské věznice měly vyšší prioritu než ta mírovská a zkušených úředníků tam byla větší potřeba? Nebo je to tak, že každý vedoucí měl za úkol přinést svou expertízu a svůj vhled do probíhající proměny věznice a jeho úkol tak byl po krátkém čase jednoduše splněn? Za pozornost stojí též jistá profesní provázanost mezi těmito úředníky. Tři z nich působili během svého profesního života mimo jiné ve věznicích pro mladistvé, přičemž u přednostů Rudolpha a Bodenbendera se jednalo o tutéž věznici v Rockenbergu. Poukazuje to na určitý systém a provázanost v nacistické vězeňské správě, na existenci jakéhosi uzavřeného mikrokosmu, a nebo je to pouhá náhoda? Na tyto otázky se doposud nepodařilo nalézt odpovědi.

Avšak i přes tyto nedostatky snad bude tato práce přínosným příspěvkem do mozaiky dějin nacistického vězeňství na území Sudet a zároveň alespoň částečným zdrojem oživení vzpomínek na tuto temnou etapu evropských dějin.

Přehled použitých pramenů a literatury

Prameny

Archiv bezpečnostních složek Praha

fond 141: Německé soudy v říši

sign. 141-350-14

kartotéka členů NSDAP

Archiv Univerzity Karlovy Praha

fond Matriky Německé univerzity v Praze

inv. č. 2, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (1892–1904)

Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde

agenda BDC (Berlin dokumente center) – Parteikorrespondenz

sign. R2- Reichsjustizministerium

sign. R2- Reichsfinanzministerium

Národní archiv Praha

fond NSDAP - spojovací ústředna při úřadu říšského protektora, Praha

Obecní úřad Mírov

kronika obce Mírov

Státní okresní archiv v Litoměřicích

fond Státní zastupitelství při Vrchním zemském soudu (říšském) Litoměřice

č. kart. 113, sign. 22 – B – 2, spis Waltra Bartla

č. kart. 111, sign. 12 – B – 6, spis Heinricha Brandstättera

Státní okresní archiv v Opavě

fond NSDAP - okresní vedení Opava

č. kart. 62, inv. č. 43

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

fond Bartoš Josef, doc., DrSc.

č. kart. 32, inv. č. 148)

fond Mimořádný lidový soud v Olomouci

č. kart. 180, sign. LS 190 -47 (Ve věci Bartl a spol.)

fond Sbíрка matrik severomoravského kraje

inv. č. 7123, sign. Mh XII 3, matrika narození - Mírov (1840-1895), matrika narození - Mírov (1840-1895)

fond Trestnice Mírov

kniha 37

kniha 38

kniha 39

kniha 98

spis 37

spis 40

spis 42

spis 43

spis 44

spis 49

spis 51

Vojenský ústřední archiv

sbírka: koncentrační tábory, káznice, věznice

Mírov, inv. č. A – 61

Literatura

Monografie

BALCAROVÁ, Jitka: „Jeden za všechny všichni za jednoho!“: *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity.“* Praha 2013.

BARTOŠ, Josef: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939-1945.* Olomouc 1997.

BORÁK, Mečislav: *Na příkaz Gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku.* Ostrava 1990.

FORMÁNEK, Oldřich: *Pozor! Cela čís. 292 (Ve spárech Gestapa).* Praha 1945.

HÁJKOVÁ, Libuše: *Mírov.* Praha 1946.

KŘUPKA, Václav, TRUNDA, Zdenek, WILHELM, Marek: *Hrad Mírov od založení po současnost.* Mohelnice 2008.

KURAL, Václav, RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol.: „SUDETY“ *pod hákovým křížem.* Ústí nad Labem 2002.

KUREK, Andrzej: *Czesi w więzieniach okupowanej Europy.* Wrocław 2006.

NEČAS, Jaroslav: *Adolf Kolínský-český dozorce ve službách Gestapa.* Praha 2017.

WACHSMANN, Nikolaus: *Hitler's prisons: legal terror in Nazi Germany.* New Haven 2004.

Dílčí studie a sborníky

BARTOŠ, Josef: *Nacistická věznice Mírov.* In: Terezínské listy, č. 13, Ústí nad Labem 1984, s. 1-7.

BARTOŠ, Josef: *Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava) 1938-1945.* In: *Historie okupovaného pohraničí 1 (1938-1945),* Ústí nad Labem 1998, s. 7-23.

BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš: *Za nacistické okupace.* In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek,* Olomouc 2009, s. 216-272.

BLATECKÁ, Anna: *Recenze Jaroslav Nečas: Adolf Kolínský. Český dozorce ve službách gestapa.* In: *Historie a vojenství,* roč. 67, č. 1/2018, Praha 2018, s. 150-151.

BLATECKÁ, Anna: *Vězeňští dozorcí před Mimořádným lidovým soudem v Olomouci.* Bakalářská práce FF UPOL, Olomouc 2015, s. 99.

BLATECKÁ, Anna: *Vedoucí představitelé nacistické trestnice Mírov v letech okupace (1938-1945)*. In: *Moderní dějiny*, roč. 26, č. 1, Praha 2010, (v tisku.)

BLATECKÁ, Anna, KREISINGER, Pavel: *Procesy s nacistickými vězeňskými dozorci (1945-1947)*. In: SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír: *Encyklopedie českých právních dějin*, VIII. svazek, Plzeň 2016, s. 463-470.

GODULA, Vilém: *Život vězňů na Mírově 1942-1945*. In: *Slezský sborník-acta silesiaca*, roč. 67, č. 1, Opava 1969, s. 514-527.

GODULA, Vilém: *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*. In: *Slezský sborník - acta silesiaca*, roč. 69, č. 2, Opava 1971, s. 195-203.

HÁJEK, Martin: *Odsun Němců z Olomouce*. Magisterská diplomová práce HÚ FF MU, Brno 2011, s. 84.

HALÍŘ, Bohuslav: *Věznice Mírov v době nacistické okupace*. In: *Filatelie: časopis československých filatelistů*, č. 26, Praha 1976, 722-723.

JEDLIČKOVÁ, Kateřina: *Tuberkulóza – historie a současnost ve Středočeském kraji*. Bakalářské práce LF3 CUNI, Praha 2012, s. 83.

KAFKOVÁ, Alena: *Řízení československého vězeňství v letech 1918-1948*. In: *České vězeňství*, č. 3, 2012, s. 24-26.

KAFKOVÁ, Alena, KÝR, Aleš: *Pankrácká věznice v období historických změn (1889-1993)*. In: *Historická penologie*, č. 3, 2009, s. 94.

KOPEČEK, Pavel: *Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov 2000*, s. 79-100.

KOURA, Petr: „*Je to vůbec nemyslitelné, že něco takového se může ve 20. století stát.*“ *Pankrácká „sekyrárna“ neboli oddělení II A*. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 155–161.

KOUŘIL, Miloš: *Trestnice Mírov za okupace*. In: *Boj proti fašismu a okupaci na jižní Moravě: 25. a 26. října. Mikulovská symposia*, roč. 14, Mikulov 1984, s. 170-174.

KUREK, Andrzej: *Čeští vězni v soudních věznicích hitlerovské Evropy*. In: *Terezínské listy*, č. 35, Praha 2007, s. 7-44.

KÝR, Aleš: *Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice*. In: *Historická penologie*, č. 1, Praha 2008, s. 27-36.

LABUDA, Jan: *Vývoj vězeňství na našem území*. Magisterská diplomová práce katedra dějin státu a práva PF MU, Brno 2016, s. 98.

UHLÍK, Jan: *Mírov*. In: *České vězeňství*, č. 3, Praha 1994, 76-83.

MACEK, Jaroslav: *Nacistická justice v pohraničí 1938-1945*. In: *Ústecký sborník historický, Ústí nad Labem 1966*, s. 139-175.

NĚMEČEK, Jaroslav: *Mírov*. In: HABŘINA, Rajmund: *Žalm Moravy*, Brno 1948, s. 87-99.

VLČEK, Lukáš: *Lidový soudní dvůr v Berlíně – Volksgerichtshof – a jeho historie*. In: *Securitas Imperii*, roč. 18, č. 1, Praha 2011, s. 146-150.

VYHLÍDAL, Milan: *Letec, zpravodajský důstojník, účastník domácího protinacistického odboje a velitel leteckých instruktorů v Egyptě. Jan Reindl (1902-1981)*. Rigorózní práce KHI FF UP, Olomouc 2017, s. 150.

ZELENÝ, Karel: *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938-1945, vzpomínky II, Příloha sborníku Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. Roč. 1999, Praha 1999, s. 173.

Elektronické a internetové zdroje

BIMAN, Stanislav a kol.: *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*. Biografická příručka A-Z. CD nosič, Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Litoměřice 2008.

INTERNETOVÁ ENCYKLOPEDIÉ DĚJIN BRNA: *Vladimír Drápala*. In: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1006 [cit. 19. 3. 2018]

LUCUK, Vít: *Ingeborg Cäsarova, roz. Przybylova, Přes osm let v internaci*. In: <http://www.pametnaroda.cz/story/casarova-ingeborg-1936-1226> [cit. 13. 4. 2016].

Seznam použitých zkratek

ABS – Archiv bezpečnostních složek

BDC – Berlin dokument center

DNSAP – Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei

GESTAPO – Geiheme Staatspolizei

HW – Hauptwachtmeister

Kčs – Korun československých

MLS – Mimořádný lidový soud v Olomouci

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

NSRB – Nationalsozialistische Rechtswahrer Bund

NSV – Nationalsozialistische Volkswohlfahrt

NV – Národní výbor

OW – Oberwachtmeister

RKB – Reichskolonialbund

RM – Říšská marka

SA – Sturmabteilung

SdP – Sudetendeutsche Partei

TBC – Tuberkulóza

VDA – Volksbund für das Deutschtum im Ausland

VGH – Volksgerichtshof

ZAO – Zemský archiv Opava

Resumé

This thesis aims to analyse the history of the Mürrau penal institution between the years 1938 and 1945. The thesis is also a “microprobe” to the issue of Nazi prison system and penal policy which is a topic only little serious attention has been paid to so far in Czech historiography. The thesis is divided into three chapters. The first chapter focuses on the period between 1938 and 1942 and describes in detail the handover of the penal institution to the German administration as well as the staff, use of the prison and the composition and numbers of prisoners. The second chapter is structured in a similar fashion, the difference being that the period between 1942 and 1945 is dealt with this time. This part of the paper describes mainly the reconstruction of the prison and the change of its purpose and specialization. During this period, Mürrau became a penal institution for prisoners suffering from TB. Next, the everyday life of Mürrau prisoners is outlined. The demise of the Nazi administration and the transfer of the prison back into the Czechoslovak hands in the spring of 1945 are also touched upon. The last chapter focuses on three prominent prison governors and seeks to analyse their personal lives, their pre-war activity, political activity, and their tenure at the Mürrau penal institution. The direct method, the comparative method and also the probe method are used in this paper. Official documents from the Mürrau penal institution fond and the court file containing documents relating to the trial against Mürrau prison guards, which is filed under the Special People’s Court in Olomouc fond, are used as the principal source base.

Přílohy

Tabulka č. 1 – Počty zemřelých vězňů v letech 1943-1945³⁸³

Rok:	Počet osob
1943	248
1944	302
1945	102
Celkem	652

Tabulka č. 2 – Zemřelí vězni dle jednotlivých národností³⁸⁴

Národnost:	Počet osob:
Polská	516
Česká	127
Ostatní	9
Celkem	652

Tabulka č. 3 – Transporty polských vězňů do koncentračního tábora Auschwitz³⁸⁵

Datum transportu:	Počet osob:
4. 2. 1943	1
17. 3.	8
21.3.	1
8. 6.	15
5. 8.	1
21. 9.	38
31. 9.	2
26. 11.	20
8. 12.	1
10. 12.	17
4. 2. 1944.	11
23. 2.	1
17. 3.	11
5. 5.	11
17. 8.	3
13. 9.	1
Celkem	142

³⁸³GODULA, V.: *Oběti z řad českých vězňů na Mírově v letech 1943-1945*, s. 195.

³⁸⁴Tamtéž.

³⁸⁵ZAO, pobočka Olomouc, fond trestnice Mírov, knihy 37, 38, 39- přírůstkový protokoly z let 1942-1945, více neoznačeno.

Tabulka č. 4 – Počty přijatých vězňů na Mírov v průběhu let 1938-1945

Rok:	Počty osob:
Od října 1938	0
1939	171
1940	405
1941	1012
1942	925
1943	920
1944	757
1945	225
Celkem	441

Jméno a příjmení	Datum a místo narození	Působení před zaměstnáním na Mírově	Ve funkci vedoucího trestnice Mírov	Celkové působení na Mírově	Zaměstnání po odvolání z funkce vedoucího trestnice Mírov	Datum vstupu do NSDAP (Členské číslo)	Členství v SS, SdP nebo jiných nacistických organizacích	Ostatní zajímavosti
Augustin Mrha	30. 7. 1874, Mírov	Vrchní soudní lékař ve věznici Plzeň Bory (1928-1930)	1930 - 1. 5. 1939, 15. 7. 1939 - 15. 8. 1939	1906-1928, 1930 - 1. 3. 1946	Vrchní medicínální rada trestnice Mírov (15. 8. 1939-1. 5. 1944)	1. 11. 1938 (6741802)	Účast v dalších organizacích neprokázána	Ženatý (3 děti), odsouzen uMLS v Olomouci (27. 3. 1947) k deseti letům těžkého žaláře, zemřel na Mírově (14. 1. 1950)
Otto Emmerich	Nezjištěno	Zhořelec, funkce nezjištěna	1. 5. 1939 - 15. 7. 1939	1. 12. 1938 - 15. 7. 1939	Návrat zpět do Zhořelce	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Dr. Otto Rudolph	Nezjištěno	Pracovní tábor Kislau, funkce nezjištěna	15. 8. 1939 - listopad 1939	15. 8. 1939 - listopad 1939	Přednosta káznice pro mladistvé Marienschloss v Rockenbergu	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Max Frässle	Nezjištěno	Nezjištěno	Listopad 1939 - podzim 1940	Listopad 1939 - podzim 1940	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Johann Bodenbender	Nezjištěno	Věznice pro mladistvé Marienschloss v Rockenbergu	Podzim 1940 - 10. 12. 1940	Podzim 1940 - 10. 12. 1940	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Wolfgang Schnabel	Nezjištěno	Věznice Zwickau, funkce nezjištěna	10. 12. 1940 - 30. 7. 1941	10. 12. 1940 - 30. 7. 1941	Vězeňský úředník v polském okrese Radom	Nezjištěno	Nezjištěno	Nezjištěno
Dr. Heinrich Brandstätter	22. 3. 1902, Alsfeld	Verwaltungsamtman ve věznici při zemském soudě v Opavě	1. 8. 1941 - září 1943	1. 8. 1941 - září 1943	Odvelen k wehrmachtu	1. 5. 1937 (5 101 877)	Člen SA (vstup v roce 1933, funkce Scharführera), člen NSV, NSRB, RKB a VDA (vstup v roce 1934)	Ženatý (1 dcera)
Walter Bartl	27. 8. 1897 Vejprty	Verwaltungsinspektor ve věznici v České Lípě	Září 1943 - květen 1945	6. 11. 1942 - květen 1945	Zatčen	1. 1. 1938 (6 437 896)	člen SA (vstup v roce 1937, neuvedena hodnost), člen SdP (vstup v roce 1935, č. č. 101 335), člen Volkssturmu	3krát ženatý (3 děti), odsouzen k trestu smrti (27. 3. 1947)

Tabulka č. 5 – Seznam vedoucích trestnice Mírov během let 1938-1945

Obrazová příloha

1. Dobová pohlednice hradu Mírov

(Zdroj: Věznice Mírov – vězeňská služba: *fotogalerie věznice Mírov*. In: <https://www.vscr.cz/veznice-mirov/o-nas/fotogalerie/> . [cit. 24. 4. 2016].)

2. Situační plán mužské trestnice Mírov

(Zdroj: KŘUPKA, Václav, TRUNDA, Zdenek, WILHELM, Marek: *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice 2008.)

3. Dobový pohled na druhé nádvoří hradu Mírov

(Zdroj: Věznice Mírov – vězeňská služba: *fotogalerie věznice Mírov*. In: <https://www.vscr.cz/veznice-mirov/o-nas/fotogalerie/> . [cit. 24. 4. 2016].)

4. Dobová podoba civilního kostela sv. Markéty

(Zdroj: Věznice Mírov – vězeňská služba: *fotogalerie věznice Mírov*. In: <https://www.vscr.cz/veznice-mirov/o-nas/fotogalerie/> . [cit. 24. 4. 2016].)

4. Chorobopis Sylvestra Plevy

Strafgefängnis Múrova

(Vorname) **Sylvester** (Familienname) **Pleva**

Gefangenenbuchnummer:
554/41

Eingeliefert — Gestiftet
am **3. 9. 1941** Uhr
von: **Breslau**

geb. am **31. 12. 1982** in **Prerov**
bei **Olomoucko**
Befehl: **Prerov Palackýho 5.**

Vorstrafen usw.:
 Zuchthaus,
 Gefängnis,
 Haft,
 Geldstrafe,
 Sicherungsverwahrung,
 Arbeitshaus,
 Unterbringung in Heil- und Pflegeanstalt,
 Unterbringung in Tinkerheilanstalt
 Letztmalig entlassen im Jahre: _____
 in: _____

Befenntnis: **ev.** Wohnung: _____
 Zuletzt polizeilich gemeldet: **von oben**
 Ruf- und gegebenenfalls Geburtsname des Ehegatten: **Milada**
geb. Krusler Zahl der Kinder: _____
 Name und Wohnung des nächsten Angehörigen (Ehefrau, Ehegatte usw.):
von oben

Verteidiger: _____
 Satgenossen: _____

Vollstreckungs- behörde oder sonstige um Aufnahme erfordernde Behörde Geschäftsz. ichnen	Straf- entschei- dung usw.	Straftat - Tatverdacht -	a) Art und soweit mög- lich Dauer des Höchst- dauer der zu voll- streckenden Strafe, Möglichkeit der Eidierung in Verwahrung oder sonstigen Freiheitsentziehung b) Anzurechnende Unterbringungshalt	Straf- oder Verwahrungszeit		Neues Ende der Straf- oder Verwahr- ungszeit Tag und Tageszeit	Austritts- tag und Tageszeit	Grund des Austritts
				Beginn Tag und Tageszeit	Ende Tag und Tageszeit			
St. P. b. P. g. Breslau 8 J. 537/399 556a 132/409		Wohnhaus T. Gefangenent					8. 11. 41	von oben
				Uhr	Uhr	Uhr Min.	Uhr	
				Min.	Min.	" "	Min.	
				Uhr	Uhr	Uhr Min.	Uhr	
				Min.	Min.	" "	Min.	

VollzD. A 7. Karteifarte. Arbeitsverwaltung Plöhenfee.

(Zdroj: ZAO, pobočka Olomouc, fond Trestnice Mírov, spis 53)

5. Novinový Příspěvek o Svatoplukovi Žižlavském v periodiku Hlas revoluce z 28. 5. 1945

náš
medailónek
MUDr.
SVATOPLUK
ŽIŽLAVSKÝ

Odbojář MUDr. Svatopluk Žižlavský se narodil 19. května 1905. Ve svých čtyřiatřiceti letech byl 21. prosince 1939 se skupinou odbojářů ve Vsetíně zatčen gestapem za ilegální činnost. Věznili ho po celou dobu války. Souzen byl v Berlíně, v době heydrichiády v roce 1942. Konec války ho zastihl ve věznici Mírov, kam přicházeli tuberkulózní vězňi všech národností z celého Německa.

Po osvobození se MUDr. Svatopluk Žižlavský postaral, aby se těžce nemocní z Mírova dostali co nejdříve do nemocnic k řádnému ošetření a léčení. Na pomoc dostal olomoucký autobus. Teprve po umístění všech nemocných se vrátil 15. května 1945 domů. Zemřel 4. února 1977 na následky věznění.

Za svou práci v protifašistickém odboji byl MUDr. Svatopluk Žižlavský vyznamenán pěti řády, mezi nimi i Čs. válečným křížem 1939. - 21 -

(Zdroj: ZAO, pobočka Olomouc, fond Bartoš Josef, doc., DrSc., kart. 32, inv. č. 148)

6. Augustin Mrha

(Zdroj: KŘUPKA, Václav, TRUNDA, Zdenek, WILHELM, Marek: *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice 2008.)

7. Úředníci trestního ústavu po roce 1935, Augustin Mrha třetí zleva

(Zdroj: KŘUPKA, Václav, TRUNDA, Zdenek, WILHELM, Marek: *Hrad Mírov od založení po současnost*. Mohelnice 2008.)

8. Dr. Heinrich Brandstätter

(Zdroj: SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 111, sign. 12 – B- 6, spis Heinricha Brandstättera)

9. Walter Bartl

(Zdroj: SOA v Litoměřicích, fond STA-OLG Litoměřice, kart. 113, sign. 22 – B- 2, spis Waltra Bartla)

(Zdroj: ZAO, pobočka Olomouc, fond: MLS, č. kart. 180, sign. LS 190-47.)

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Anna Blatecká
Fakulta:	Filozofická fakulta
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kreisinger
Rok obhajoby:	2018
Název práce:	Nacistická trestnice Mírov během období okupace (1938-1945)
Název v angličtině:	Nazi penal institution Müräu during nazi occupation (1938 - 1945)
Anotace:	Tato práce se zabývá nacistkou trestnicí na Mírově během období okupace. V rámci práce je prezentováno personální obsazení věznice, včetně biografických medailonků tří vedoucích věznice. Dále je přiblížena skladba a počty vězněných osob a také tři zlomové události, které významným způsobem ovlivnily dějiny nacistické trestnice. Práce je též mikrosondou do problematiky nacistického vězeňství.
Klíčová slova:	Nacistické vězeňství, věznice Mírov, nacističtí vězeňští dozorcí, nacističtí vězeňští úředníci, političtí vězni, druhá světová válka, Sudety
Anotace v angličtině:	This thesis aims to analyse the history of the Müräu penal institution between the years 1938 and 1945. The thesis presents the staff of penal institution and the changing purpose for which the prison was used under the Nazi administration. The biographies of three prominent prison governors are also included. Next, the composition and numbers of prisoners are also approximated. The paper also describes the most significant events and turning points in the history of the penal institution. The thesis is also a “microprobe” to the issue of Nazi prison system.
Anglická klíčová slova:	Nazi penal policy, Müräu penal institution, Nazi prison warders and officials, political prisoners, Second World War, Sudetenland
Rozsah práce:	127 stran
Jazyk práce:	čeština